

ACHTERGRONDRAPPORT BIJ HET MINISTERIEEL BESLUIT VAN 26 SEPTEMBER 2022
HOUDENDE DE VASTSTELLING VAN EEN SOORTENBESCHERMINGSPROGRAMMA VOOR DE
KWARTELKONING (CREX CREX)

Ter informatie voor de lezer en de gebruiker van dit rapport

Dit rapport werd opgemaakt door het Agentschap voor Natuur en Bos en vormt conform het artikel 26 van het Soortenbesluit de basis voor het soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning. Het bevat hiertoe de nodige analyse en onderbouwing en reikt tevens technisch detail aan over de manier waarop bepaalde maatregelen uit het soortenbeschermingsprogramma best kunnen worden uitgevoerd om maximaal aan de noden van de soort tegemoet te komen.

Dit achtergrondrapport vormt een informatief document. Het soortenbeschermingsprogramma werd formeel vastgesteld met het ministerieel besluit van 26 september 2022. Enkel dit ministerieel besluit heeft juridische kracht.

Het vastgestelde soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning is raadpleegbaar op de website www.natuurenbos.be/sbp.

Soortenbeschermingsprogramma voor
de kwartelkoning (*Crex crex*) in Vlaanderen
2022-2027

Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid

Colofon:

Soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (*Crex crex*). 2022-2027

Dit document is opgesteld door het Agentschap voor Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid.

Foto omslag: Grzegorz Lesniewski , 2004

Wijze van citeren:

Agentschap voor Natuur en Bos (2021). Soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (*Crex crex*) – 2022-2027, Brussel, 2021, 156p.

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL	4
SAMENVATTING	6
INLEIDING	8
1 KENNIS OVER DE SOORT(EN)	10
1.1 SOORTBESCHRIJVING	10
1.2 VERSPREIDING, POPULATIEGROOTTE EN TRENDS	24
1.3 WETENSCHAPPELIJK KENNISNIVEAU	38
1.4 WETTELIJK KADER, BESCHERMINGSSTATUS EN RELEVANTE BELEIDSASPECTEN	39
1.5 FUNCTIES EN WAARDEN VAN DE SOORT	43
2 BEDREIGINGEN EN KANSEN	44
2.1 ALGEMEEN	44
2.2 BEDREIGINGEN VOOR EEN REGIONALE GOEDE STAAT VAN INSTANDHOUDING	45
2.3 KANSEN VOOR EEN GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING	51
3 DOELSTELLINGEN EN STRATEGIEËN	53
3.1 ALGEMENE DOELSTELLING VAN DIT SBP	53
3.2 EINDDOELSTELLING VOOR DE SOORT: G-IHD	53
3.3 ALLOCATIE VAN DE POPULATIEDOELSTELLINGEN VOOR DE KWARTELKONING.....	54
3.4 SITUERING VAN DE LEEFGEBIEDUITBREIDINGSDOELSTELLINGEN	60
3.4.1 LEEFGEBIEDUITBREIDINGSDOELSTELLINGEN VASTGESTELD BINNEN S-IHD EN SIGMA.....	60
3.4.2 LEEFGEBIEDUITBREIDING GESITUEERD BINNEN SBZ MAAR NIET FORMEEL GEALLOCEERD BINNEN S-IHD OF SIGMA	63
3.4.3 OVERZICHT EN TIMING LEEFGEBIEDUITBREIDINGSDOELSTELLINGEN	65
3.4 DOELSTELLINGEN SOORTBESCHERMINGSPROGRAMMA (5 JAAR).....	67
3.5 DOELSTELLINGEN IN RELATIE TOT BEDREIGINGEN EN KANSEN	70
3.6 STRATEGIEËN	71
3.7 ACTOREN	73
4 MAATREGELEN	79
4.1 VEGETATIEBEHEER VAN HET LEEFGEBIED	79
4.2 KWARTELKONINGVRIENDELIJK MAAIBEHEER	79
4.3 ACTIEVE BESCHERMING VAN BROEDPAREN	85
5 ACTIEPLAN	88
5.1 ACTIES GEKADERD BINNEN HET EINDDOEL (G-IHD)	88
5.2 ACTIEPROGRAMMA	89
5.3 FASERING EN FINANCIËEL OVERZICHT.....	105
6 VOORTGANGSCONTROLE EN EVALUATIE	108
6.1 VOORTGANGSCONTROLE EN EVALUATIE VAN HET SBP	108
6.2 MONITORING EN INVENTARISATIE.....	111
6.3 ACTOREN	112
6.4 HAALBAARHEID	112
7 AANBEVELINGEN VOOR DE TOEKOMST	113
REFERENTIES	114
BIJLAGEN	122
BIJLAGE 1 - TERRITORIA VAN KWARTELKONING IN VLAANDEREN IN DE PERIODE 2013-2020	124
BIJLAGE 2 - OVERZICHT VAN DE ACTIEGEBIEDEN	133

INLEIDING	134
SBZ-MAASVALLEI (+ GRINDWINNINGSPROJECT ELERWEERD)	135
SBZ ZANDLEEMSTREEK (SIGMA-CLUSTER DIJLEVALLEI)	136
SBZ GROTE NETE (DEELS SIGMA-CLUSTER GROTE NETE)	138
SBZ DEMERVALLEI (DEELS SIGMA-CLUSTER DEMER)	142
SBZ ZEESCHELDE (SIGMA SCHELDE-DURME)	145
SBZ KLEINE NETE – INCL. SIGMA-CLUSTER KLEINE NETE	151
SBZ ZANDIG VLAANDEREN OOST	152
SBZ-V IJZERVALLEI	153

Samenvatting

De kwartelkoning is een vogel die een voorkeur heeft voor kruidenrijke hooilanden in uitgestrekte rivier- en beekvalleien. Kwartelkoningen overwinteren in Afrika en zijn gewoonlijk pas vanaf half mei terug in hun broedgebieden. Ze hebben twee legsels per jaar, de tweede broedronde eindigt eind juli/begin augustus. De soort kan dan ook tot half augustus met kleine jongen worden aangetroffen.

Door zijn late terugkeer uit de overwinteringsgebieden, de 2 broedrondes en zijn voorkeur voor gemaaide graslanden is de kwartelkoning zeer gevoelig voor maaiactiviteiten tijdens de broedperiode. Het risico op het uitmaaien van zowel de nesten als de opgroeiende jongen in het grasland is erg groot. De hoge mortaliteit door geïntensiveerde maaierwerkzaamheden in combinatie met leefgebiedverlies, blijkt dan ook de voornaamste oorzaak geweest te zijn van de drastische achteruitgang van de soort in West-Europa in de 2de helft van de 20ste eeuw.

Met het oog op het herstel van de populatie in een gunstige staat van instandhouding wordt beoogd om in Vlaanderen op termijn terug een duurzame populatie van minstens 100 broedparen op te bouwen. Om voldoende leefgebied voor deze populatie te voorzien werd specifiek ook de ontwikkeling/herstel van 1.240 tot 2.450 ha leefgebied vooropgesteld, bovenop de oppervlakte leefgebied die ook voor andere soorten worden ontwikkeld in het kader van de Europese instandhoudingsdoelstellingen. Gezien het beheer in functie van de soort weinig compatibel is met de gangbare landbouwpraktijk werden het populatiedoel en het leefgebieddoel in dit SBP gealloceerd in bestaande natuur- en natuurontwikkelingsgebieden. Deze gebieden vormen de actiegebieden van het SBP.

In de periode 2000-2020 varieerde het jaarlijkse aantal territoria in Vlaanderen tussen 1 en 20 zodat het einddoel op vandaag nog veraf is. Enerzijds dient daarom gestreefd om de bestaande leefgebieden zo snel mogelijk een gepast beheer te geven en daarnaast het voorziene bijkomend leefgebied voor de soort zo snel mogelijk te realiseren. Omdat de soort in de meeste actiegebieden al geruime tijd is verdwenen als regelmatige broedvogel, is er maar weinig ervaring bij beheerders m.b.t. deze soort. Het SBP voorziet daarom ecologische ondersteuning via een kwartelkoningcoach om de betrokkenen bij elk vastgesteld territorium te begeleiden om het broedsucces te optimaliseren.

De soort vertoont immers een zekere mate van plaatstrouw zodat er van uit wordt gegaan dat het populatieherstel zal moeten starten bij succesvolle broedgevallen in eigen regio. Een goede monitoring van alle kansrijke gebieden vormt dan ook een belangrijk element in het populatieherstel. Elk vastgesteld territorium wordt nauwgezet opgevolgd door de kwartelkoningcoach in samenwerking met de betrokken terreinbeheerders en lokale natuurstudiewerkgroepen teneinde iedere kans op een succesvol broedgeval te maximaliseren. Buiten natuurgebieden wordt een subsidie nestbescherming voorzien om ook daar de kans op broedsucces te grijpen.

Gezien kwartelkoningen tegenwoordig in Vlaanderen nergens jaarlijks neerstrijken, is er weinig kennis over de specifieke leefgebiedvereisten van de soort. Bij iedere vastgesteld roeppost is daarom voorzien om een typologie van het territorium (vegetatie, landschapskenmerken, hydrologie, beheer, ...) te maken die mogelijk inzichten kan bieden op specifieke kritische aspecten.

In een beperkt aantal gebieden, waar het leefgebied geacht wordt over een voldoende grote oppervlakte reeds voldoende kwalitatief leefgebied te bieden, zal opnieuw worden onderzocht in hoeverre een kunstmatige vestiging kan worden uitgelokt door het afspelen van geluid. Deze werkwijze beoogt de versnelde start van de opbouw van een duurzame

Vlaamse populatie in die gebieden waar het beheer reeds volledig op de aanwezigheid van de soort kan worden afgestemd. Uit een experiment tijdens het vorige SBP bleek dergelijke aanlokking immers te lukken; weliswaar werd toen te weinig aandacht besteed aan de opvolging na de vestiging. Dergelijke aanlokking wordt deze keer beter omkaderd.

Het SBP beoogt een looptijd van 5 jaar; het bereiken van het populatiedoel is binnen deze tijdsperiode niet realistisch. Wel moet het mogelijk zijn binnen de looptijd de monitoring en het (reactief) beheer in de actiegebieden verder op punt te zetten. Daarnaast worden vastgestelde territoria beter omkaderd met het oog op het maximaliseren van het broedsucces en het verzamelen van informatie over het territorium. Een aanzienlijke leefgebieduitbreiding tijdens het SBP is eveneens voorzien, in het bijzonder via inrichtingsprojecten van SIGMA en projecten in het kader van LIFE en de Blue Deal.

Inleiding

Beleidskader

Op basis van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn werd het Natura 2000 netwerk afgebakend, een grensoverschrijdend netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in Europa te behouden en zo nodig te herstellen. Naast de afbakening van Europees beschermde gebieden, wordt vanuit Europa tot doel gesteld om maatregelen te nemen om soorten en habitats vermeld op de Bijlages van de twee richtlijnen naar een 'gunstige staat van instandhouding' te brengen. De kwartelkoning is een soort van de Bijlage 1 van de Vogelrichtlijn en dient in Vlaanderen dus in een gunstige staat van instandhouding gebracht.

In Vlaanderen werden daartoe in eerste instantie gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor het hele grondgebied (G-IHD, Besluit van de Vlaamse Regering d.d. 23/07/10). In een tweede stap werden op het lokale niveau, per speciale beschermingszone, gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelen bepaald voor de habitats en soorten. Het totaal aan doelen wordt afgestemd op het gewestelijke niveau. Deze doelen en de daaruit volgende acties dienen er voor te zorgen dat de gunstige staat van instandhouding gerealiseerd wordt.

Voor sommige soorten volstaan acties op het terrein (inrichting en beheer van leefgebieden) niet om de instandhoudingsdoelen op een vlotte manier te kunnen realiseren. Bijkomende concrete soortbeschermende maatregelen zijn vereist om het herstel te ondersteunen en faciliteren. Het Soortenbesluit voorziet hiervoor de figuur van het Soortenbeschermingsprogramma (SBP) waarbij op een programmatische manier aanvullende soortbeschermende maatregelen worden geïnitieerd die daarbij worden afgestemd op de initiatieven in het kader van de vastgestelde instandhoudingsdoelstellingen.

Voorliggend rapport werd opgemaakt door Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid op basis van en na evaluatie van het eerste SBP kwartelkoning 2016-2020.

Achtergrond

De kwartelkoning is een vogelsoort die een voorkeur heeft voor kruidenrijke hooilanden in rivier- en beekvalleien. Broedgevallen in akkergebieden zijn niet uitzonderlijk, met wintertarwe en luzerne als meest geprefereerde gewassen. Door hun leefgebiedvoorkeur hebben kwartelkoningen sterk te lijden gehad onder de intensivering en mechanisering van de landbouw. De aantallen in West-Europa zijn dan ook sterk teruggevallen in de loop van de 20ste eeuw. Enkel in zones met specifieke beschermingsmaatregelen of bij het voorkomen van tijdelijk gunstige omstandigheden wordt de soort nog waargenomen. Veelal blijft ook hier het broedsucces waarschijnlijk erg laag, doordat zowel nesten, jonge vogels als (ruiende) volwassen exemplaren gevoelig zijn voor uitmaaien.

In het verleden werden een aantal inspanningen genomen op het vlak van leefgebiedherstel, in het kader van een Europees LIFE-project, maar het aantal kwartelkoningen blijft vrij laag. Een aantal 'ad hoc'-maatregelen worden soms genomen op locaties waar roepende vogels aanwezig zijn, maar deze goedbedoelde maatregelen komen soms ook te laat of zijn ontoereikend om wezenlijk bij te dragen tot het broedsucces. De soort verkeert in Vlaanderen dan ook in een slechte staat van instandhouding met een aantal territoria dat (in de periode 2013-2019) jaarlijks varieert tussen 0 en 10. Buitenlandse projecten (o.a. in

Nederland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk) tonen aan dat een soortbeschermingsprogramma succesvol kan zijn. Voorliggend rapport beschrijft de diverse aspecten gerelateerd aan het nemen van beschermingsmaatregelen voor de soort. Er werd vertrokken van het vorige Soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (2015-2020) en omvat de vereiste elementen van een soortbeschermingsprogramma zoals vastgelegd in het Soortenbesluit.

Het soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning is van toepassing op het volledige Vlaamse grondgebied. Enerzijds geldt het soortbeschermingsprogramma voor de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden waarvoor de soort werd aangemeld. Maar dit soortbeschermingsprogramma is niet uitsluitend van toepassing op deze Natura 2000 gebieden. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar realistische potenties voor de soort aanwezig zijn. De focus ligt wel op de kerngebieden: Natura 2000 gebieden waar er in de S-IHD besluiten reeds gebiedsspecifieke doelstellingen (aantallen en/of oppervlaktes leefgebied) werden vooropgesteld.

Het bereiken van voldoende hoge aantallen om een regionale goede staat van instandhouding te realiseren, zal in Vlaanderen de nodige inspanningen vergen, zowel binnen als buiten Natura 2000 gebied.

1 Kennis over de soort(en)

1.1 Soortbeschrijving

1.1.1 Naamgeving

Wetenschappelijke naam	<i>Crex crex</i>
Nederlandse naam	<i>kwartelkoning</i>
Engelse naam	<i>corncrake</i>
Franse naam	<i>rôle des genêts</i>
Duitse naam	<i>Wachtelkönig</i>

De kwartelkoning behoort tot de klasse van de vogels (*Aves*), hierbinnen tot de orde van de kraanvogelachtigen (*Gruiformes*) en de familie van de rallen (*Rallidae*). De kwartelkoning vormt samen met zijn Afrikaanse tegenhanger, de Afrikaanse kwartelkoning (*Crex egregia*) de enige vertegenwoordiger van het geslacht *Crex*. De vogel is dus niet verwant aan de hoenderachtigen (*Phasianidae*) waartoe o.a. de kwartels behoren.

1.1.2 Herkenning

Figuur 1: De meest opvallende uiterlijke kenmerken zijn het ranke voorkomen (lange poten en lange nek), de roodbruine rug en bovensvleugel en de blauwgrijze onderkant. Doorgaans blijft de vogel verborgen in de vegetatie zodat deze kenmerken niet te zien zijn. Een kwartelkoning is veel beter te herkennen aan de raspende en ver-dragende roep (<https://www.xeno-canto.org/species/Crex-crex>).

Deze roep wordt voortgebracht door het mannetje en is vooral in de late avondschemering en 's nachts te horen. De roep is op windstille avonden tot op meer dan een kilometer afstand hoorbaar. Vrouwtjes hebben geen territoriale roep, zijn minder grijs op de kop en hals, maar verder uiterlijk nauwelijks van het mannetje te onderscheiden. Jongen zijn in de eerste twee weken herkenbaar aan hun zwarte donskleed en hebben relatief lange poten.

1.1.3 *Leefgebied*

Landschapsniveau

In tegenstelling tot andere rallen komen kwartelkoningen voor in minder natte, maar vaak wel vochtige terreinen in open tot halfopen landschappen. Dynamische en grootschalige rivierlandschappen vormden waarschijnlijk het oorspronkelijke broedbiotoop voordat veel gebieden in cultuur werden gebracht (Flade, 1999).

In West-Europa wordt de soort doorgaans in uitgesproken open landschappen vastgesteld (brede riviervalleien, grote akkerbouwgebieden, ...). Vermeersch et al (2019) kwantificeert de optimale openheid van het leefgebied voor Vlaanderen als '*grote, open gebieden met ononderbroken zicht over meer dan 200 m en een minimale oppervlakte van 100 ha*'.

In Scandinavië (Berg & Hiron, 2012) en Oost-Europa, waar de soort veel talrijker is, komt ze echter ook frequent voor in kleinere valleien in beboste landschappen. In een studie in Zweden kwam de meerderheid van de territoria zelfs voor in een zone van 50-150 m van de bosrand (Berg & Hiron 2012).

Vegetatie

Het voorkomen van de soort is voornamelijk gebonden aan zware bodems en altijd geassocieerd met vegetatie van minimaal 20 cm hoog (Green et al., 1997a; Schäffer, 1999). De bedekking hoeft niet 100% te zijn; veeleer worden vegetatietypen geprefereerd die een zekere heterogeniteit en structuur hebben, vaak ook gekoppeld aan microreliëf (Arbeiter et al. 2017). Dichte vegetatie wordt gemeden omdat de vogels zich hierin moeilijk kunnen verplaatsen. Tijdens het broedseizoen verplaatsen kwartelkoningen zich immers vooral te voet, een goede doorwandelbaarheid van de vegetatie is dus van groot belang.

Hoewel kwartelkoningen minder dan andere rallen afhankelijk zijn van natte terreinen, toch duiken ze in Vlaanderen vooral op in vochtige gebieden, zoals de grote riviervalleien, met een regelmatig overstromingsregime in de winter en het voorjaar. In dergelijke gebieden komen meer extensief beheerde graslanden voor dan op drogere bodems. Deze graslanden zijn minder dicht, worden meestal later gemaaid en vormen in valleicontext vaak een grotere oppervlakte aaneengesloten leefgebied, wat de vestigingskans verhoogt en het broedsucces bevordert.

De Franse naam (*râle des genets*) en sommige Vlaamse dialectbenamingen voor de soort (bremscherre en varianten) doen vermoeden dat de soort historisch bij ons ook in een wastinecontext -ooit een vrij algemeen biotoop in zandig Vlaanderen- voorkwam. De Engelse naam (corncrake) verwijst naar het voorkomen in akkerterreinen, zoals tarwe, gerst erwten, vlas, luzerne, ... die een gelijkaardige open vegetatiestructuur/doorwandelbaarheid bieden als bloemrijke graslanden. Wastines zijn op enkele relicten na volledig verdwenen uit Vlaanderen en de compatibiliteit met de moderne akkerpraktijk ligt niet voor de hand. Daarom maken we in dit SBP, net als in het instandhoudingsbeleid (G-IHD), de duidelijke keuze voor de duurzame ontwikkeling van het leefgebied en de populatie in de context van (vallei)graslanden.

Vermeersch et al. (2019) omschrijven voor Vlaanderen optimale graslanden als '*bestaande uit 80-90% hoge grassen (hooiland) tijdens de broedperiode, met 10-20% hoge planten van vochtige tot licht moerassige bodem (riet, gele lis, ...)*'. Het betreft overwegend vochtige tot droge, extensief beheerde, onbemeste, bloemrijke graslanden, met relatief hoog gras en deels

vochtige bodem. Grote delen van grasland zijn niet drassig of geïnundeerd na mei'. Tabel 1.1 geeft een overzicht van de verschillende types (half)natuurlijke graslanden in Vlaanderen en hun geschiktheid als leefgebied voor kwartelkoning. Op basis van deze beschrijving heeft het INBO (Maes et al. 2015) potentiële leefgebiedenkaarten gemaakt voor Vlaanderen waarbij de grotere clusters met geschikt leefgebied in worden gevisualiseerd. Het feit dat de component vegetatiebeheer niet in deze kaarten kon verwerkt worden, maakt dat deze potentiële leefgebiedenkaart niet zonder dit voorbehoud mag geïnterpreteerd worden (bv. graslandgebieden met permanente beweiding zijn ongeschikt als leefgebied maar hebben wel vaak dezelfde BWK-code hpr als hooilanden in riviervalleien).

Vegetatiebeheer

In natuurlijke situaties zorgen hoge waterstanden in riviervalleien in het winterhalfjaar, en mogelijk ook grote grazers, voor de dynamiek die vegetatiesuccessie vertraagt of terugzet. In de meeste Europese landen broeden kwartelkoningen tegenwoordig in terreinen die jaarlijks worden gemaaid. Het regelmatig maaien houdt de terreinen open en verhindert de ophoping van een dichte strooisellaag op de bodem die het voortbewegen van de vogel bemoeilijkt.

Bij het wegvallen van beheer gaat ook de vegetatiesamenstelling wijzigen waarbij het bloemrijk karakter gaat afnemen. Onbeheerde graslanden worden hierdoor al na enkele jaren ongeschikt als leefgebied (Arbeiter et al, 2018). Weliswaar pieken zowel de totale biomassa (in het bijzonder van grotere loopkeversoorten) als de soortenrijkdom van de prooi-soorten na 1 (in eutrofe omstandigheden) tot 2 jaar zonder beheer. Daarna nemen deze opnieuw sterk af tot een vergelijkbare situatie mét jaarlijks beheer. Zowel laat maaien als het voorzien van stukken die maar eens om de 2 of 3 jaar gemaaid worden, kunnen de negatieve effecten van het jaarlijks maaien op de graslandinvertebraten (en dus de potentiële prooidieren voor de kwartelkoning) mitigeren en voor een groter voedselaanbod zorgen (Arbeiter et al. 2020).

Essentieel bij het maaibeheer is een voldoende late eerste snede, die afgestemd is op de fenologie en broedcyclus van de soort. Vanzelfsprekend mag het leefgebied niet gemaaid zijn vooraleer de vogels zich kunnen vestigen (doorgaans in de 2de helft van mei tot half juli), anderzijds dient bij aanwezigheid van een nest de eerste snede nog later te liggen om de jongen de kans te geven om op te groeien tot vliegvlugge vogels. Op dit aspect wordt in detail ingegaan in § 1.1.5.

Een optimaal beheer wordt bekomen wanneer een gebied bij aanvang van het broedseizoen voldoet aan de leefgebiedvereisten van de soort. Hiervoor dient een voldoende oppervlakte aan geschikt leefgebied beschikbaar te zijn en dienen deze (doorgaans vochtige) hooilanden te worden gevrijwaard van maaien tot 15 juli. Indien er zich op dat moment nog geen kwartelkoningen in het gebied hebben gevestigd, kunnen deze voorbehouden percelen worden gemaaid.

Bij een suboptimaal beheer wordt maximaal rekening gehouden met de soort van zodra ze zich vestigt. Ook hier voorziet het beheer in een voldoende oppervlakte aan geschikt leefgebied bij aanvang van het broedseizoen, maar met maaidatum vóór 15 juli. Indien de soort zich toch in deze gebieden vestigt, wordt via een 'ad hoc' aanpassing van de maaidata ernaar gestreefd om de gevestigde territoria maximaal de kans te bieden op broedsucces. Gezien de soort zich vaak relatief laat vestigt in Vlaanderen en er een zekere reactietijd in

rekening moet worden gebracht (waarnemer-beheerder-gebruiker), moet in kansrijke gebieden het maaitijdstip toch steeds voldoende laat voorzien worden (ten vroegste de laatste week van juni).

Een late maaidatum die afgestemd wordt op het beschermd opgroeien van een nest kwartelkoningen is evenwel minder optimaal voor het instandhouden van de leefgebiedkwaliteit. Daarom is het belangrijk om voldoende leefgebied te voorzien zodat binnen een gebied voldoende kan gevarieerd worden met het beheer en altijd zones aanwezig zijn waar de soort optimaal leefgebied vindt.

Tabel 1.1: Vegetatietypes volgens de biologische waarderingskaart die als potentieel leefgebied voor kwartelkoning werden opgenomen bij de bepaling van potentiële leefgebieden op basis van ecologische criteria door het INBO (Maes et al. 2015) en de link met Natura 2000 habitatcodes

Vegetatiegroep	BWK-code	BWK-omschrijving	Natura 2000 of rbb	Geschiktheid	Functionaliteit
GRASLANDEN	hc	vochtig, licht bemest grasland (dotterbloemhooiland, <i>Calthion</i>)	2190, 6410, rbbhc	zeer geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hu	mesofiel hooiland (<i>Arrhenatherion</i>)	6120, 6510, rbbhu	zeer geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hm	vochtig schraalgrasland	6410	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (in Vlaanderen beperkte opp. aanwezig)
GRASLANDEN	hf	natte ruigte met Moerasspirea (<i>Filipendulion</i>)	6430, rbbhf	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hp*	soortenrijk permanent cultuurgrasland met relict van halfnatuurlijke graslanden	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hpr	weilandcomplex met veel sloten en/of microreliëf	rbbzil, rbbkam, (rbbhu, 6510)	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hj	vochtig, licht bemest grasland gedomineerd door russen (<i>Pitrus</i> en <i>Zeegroene rus</i> ; geen <i>Veldrus</i>)	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hr	verruigd grasland	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (indien niet te sterk vervilt)
ANDERE KARTERINGSEENHEDEN	ku	ruigte (bv. op voormalig akkerland)	6430	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (onder bepaalde voorwaarden)
MOERASSEN	mp	duinpanvegetatie van kalkrijke, vochtige milieus	2190	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (in Vlaanderen beperkte opp. aanwezig)
MOERASSEN	mr	rietland en andere <i>Phragmition</i> -vegetaties	6430, rbbmr	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied
MOERASSEN	mc	grote zeggenvegetatie (<i>Magnocaricion</i>)	rbbmc	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied
MOERASSEN	ms	zuur laagveen	7140, rbbms	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied
MOERASSEN	mk	Alkalisch laagveen	7230	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied

Opmerking:

- 1) In een aantal gevallen kunnen vegetaties met een geringe struik- of boomopslag tevens een geschikt leefgebied vormen. Bv. **hub** (mesofiel hooiland **met struik- of boomlaag**)
- 2) Combinaties van bovenstaande bwk-codes met een * (soortenrijkere varianten) of een ° worden ook meegenomen in dezelfde categorie, ook hfc, hft, hmm en hme, al dan niet met * of ° worden meegenomen

1.1.4 **Voedsel**

Uit een maagonderzoek van 33 Britse kwartelkoningen bleek de maaginhoud voor 82,5% uit dierlijke restanten en voor 17,5% uit plantaardige restanten te bestaan. Insecten scoorden het hoogst (66,5%), gevolgd door regenwormen (7,5%) slakken (5,5%), duizendpoten (1%) en spinnen (0,5%). Het plantaardig voedsel bestaat vooral uit zaden, de groene delen van akkeronkruiden, hooilandsoorten en graangewassen (Glutz von Blotzheim, 1994).

Ook andere voedselstudies toonden aan dat diverse insecten, wormen, slakken, (loop)kevers en keverlarven, oorwormen en spinnen worden gegeten (Green *et al.*, 1997a; Schäffer, 1999; Arbeiter *et al.*, 2020). De vogels zijn daarbij weinig kieskeurig, meestal wordt een afspiegeling van het lokale aanbod aan ongewervelden in het dieet van kwartelkoningen gevonden. Het voedselaanbod wordt daarom niet als sturende factor gezien en is ondergeschikt aan de (foerageer)geschiktheid van de vegetatie in het broedbiotoop.

1.1.5 **Voortplanting**

Onderzoek in Schotland, Ierland, Frankrijk, Duitsland en Polen heeft uitgewezen dat de soort per broedseizoen twee broedsels grootbrengt (Broyer, 1995; Tyler, 1996; Tyler & Green, 1996; Schäffer, 1999). Zowel man als vrouw wisselen daarbij van partner.

Mannetjes komen het eerst uit de overwinteringsgebieden aan en beginnen vrijwel direct met roepen; een paar dagen later volgen de vrouwtjes (Schäffer, 1999). De vaak ononderbroken lokroep van de mannetjes is erg luid en is in een rustige nacht en stille omgeving tot op ruim een kilometer hoorbaar. Ongepaarde mannetjes beginnen vaak pas met roepen na het invallen van de duisternis aangezien vrouwtjes 's nachts overtrekken. Roepende mannetjes komen vaak voor in clusters (roepkoren), wat waarschijnlijk de kans op aanlokking van vrouwtjes vergroot (Schäffer, 1995; 1999, Koffijberg & Nienhuis, 2003). Onderzoek in Polen wijst er op dat vestigingen van geclusterde mannetjes (roepkoren) succesvoller zijn dan de vestiging van één enkel mannetje (Schäffer, 1999).

De grootte van de territoria bedraagt meestal minder dan 30 ha en territoria van naburige mannetjes vertonen vaak overlap (Stowe & Tonkin, 1985; Schäffer 1999). 's Avonds keren de mannetjes stevast naar een vaste roepplaats terug. Van zodra een vrouwtje gelokt en er een paarband wordt gevormd, neemt de roepactiviteit van het mannetje 's nachts sterk af (Tyler & Green, 1996). Dan roept hij ook overdag en in de schemering, zij het erg spaarzaam en niet zo luid. Nog voor het legsel voltallig is en het vrouwtje begint te broeden, verlaat het mannetje het vrouwtje en vestigt zich vervolgens in een nieuw territorium, soms nabij, soms honderden kilometers verderop, en begint daar opnieuw te roepen (zie verder onder 1.1.7 Dispersie en migratie).

Het nest bevindt zich gemiddeld binnen de 100 meter van de roepplaats van het mannetje, met uitschieters tot 200 m. Tyler & Green (1996) stelden vast dat het eerste nest zich dicht bij de roeplek bevond dan het tweede nest (respectievelijk gemiddeld 85 en 133 meter). Het nest wordt gebouwd in hoge en dichte vegetatie en bestaat uit een eenvoudig kuiltje bekleed met dood plantenmateriaal; vaak worden stengels van de naburige vegetatie omgebogen als een primitieve luifel. Een voltallig legsel bevat 8 tot 12 eieren en wordt gemiddeld in 10 dagen voltooid (1 ei per dag). Gerekend vanaf het laatst gelegde ei, wordt het nest 16 tot 19 dagen door uitsluitend het vrouwtje bebroed. Afgezien van nesten die door

maaien werden verstoord, bleek in Schotland 93% van de nesten succesvol uit te komen (Tyler, 1996). Kennelijk is het risico van predatie (althans daar) erg klein.

De uitgekomen jongen verlaten direct het nest en foerageren de eerste weken binnen een straal van 100 meter rond het nest, doorgaans in een zone van circa 150 m rond de roeppost van de vader op het moment dat het eerste ei werd gelegd¹ (Green et al. 2019). Dit is ook de periode waarin doorgaans de hoogste mortaliteit onder de kuikens optreedt, zowel door predatie maar vooral door maaiactiviteiten.

Na 12 tot 18 dagen verlaat het vrouwtje de jongen en paart ze met een ander mannetje in een nieuw territorium. Het duurt dan nog ongeveer 21 dagen tot de jongen van het eerste broedsel vliegvlug zijn; zij zijn vanaf dan op zichzelf aangewezen. Deze nog niet-vliegvlugge jongen verruimen dan verder hun actieradius tot 150 à 600m van de roeppost van de vader bij de start van de eileg, eens ze kunnen vliegen (op een leeftijd van een 45-tal dagen) neemt de afstand nog verder toe tot meer dan 800m.

Het tweede broedsel kent een vrijwel gelijk verloop, al worden de jongen van het tweede legsel iets langer door het vrouwtje begeleid (15-20 dagen).

Tot voor kort werd aangeraden om het maaibeheer af te stemmen op de aanwezigheid van kwartelkoningen in een straal van 250 meter rond de roeppost van het mannetje. Uit bovenstaande analyse blijkt dat dit weliswaar volstaat om het risico op uitmaaien van nesten en jonge juvenielen (zolang ze nog worden begeleid door de moeder) te vermijden. Na deze periode gaat 40% van de jongen echter nog verder uitzwermen in de omgeving wat Green et al. (2019) doet aanbevelen om het beheer tot 500m rond de roeppost van het mannetje af te stemmen om te vermijden dat niet-begeleide en niet-vliegvlugge jongen alsnog worden gedood bij het maaien. Eens vliegvlug kan worden verondersteld dat de juvenielen zich voldoende snel kunnen verplaatsen om aan het gevaar te ontsnappen.

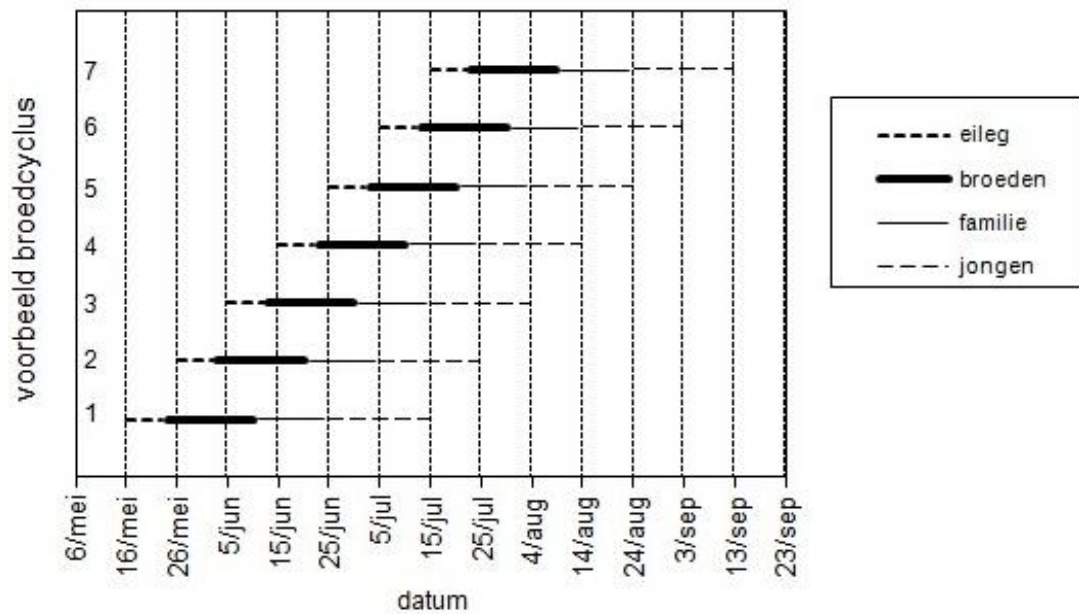
De gehele broedcyclus, van aankomst van een roepend mannetje tot het vliegvlug zijn van de jongen, duurt ongeveer 65 dagen voor het eerste broedsel. Bij twee opeenvolgende broedsels gaat het om een periode van ruim 120 dagen. Eind juli beginnen de adulte vogels aan de rui. Doordat zowel alle hand- als armpennen simultaan worden geruid, kunnen volwassen kwartelkoningen in deze periode twee tot drie weken niet vliegen en zijn ze weinig mobiel (Green et al., 1997a).

Figuur 1.1 illustreert de verschillende fases van een broedcyclus (1 nest) doorheen de tijd voor een aantal scenario's met verschillende startdatum. Gezien de fenologie in Nederland (zie Figuur 1. in § 1.1.6 Fenologie) zijn vooral scenario's 3 tot 6 van toepassing op de Nederlandse situatie (Gerritsen et al., 2004). Er kan worden aangenomen dat dit ook voor Vlaanderen geldt (zie Figuur 1.3).

---

¹ Aangezien de exacte locatie van het nest meestal niet gekend is en het vrouwtje en de jongen compleet verborgen leven in de vegetatie is de roepplek van het mannetje/de vader nét voor koppeling, het enige aanknopingspunt om de zone te kunnen afbakenen waar maatregelen moeten worden genomen om het broedsucces te garanderen.

Figuur 1.1: Schematische weergave van de broedperiode voor kwartelkoningen, met zeven scenario's van broedsels die starten tussen eind mei en half juli (er zijn geen 2de, navolgende broedsels opgenomen in deze scenario's). Hierbij is uitgegaan van 10 dagen voor het voltooiën van een legsel, een broedduur van 18 dagen, een familieband van vrouwtje en jongen van 14 dagen en een resterende periode van 20 dagen totdat de jongen vliegvlug zijn (naar Green et al., 1997b; Schäffer, 1999).

Kwartelkoningen worden maximaal 6 jaar maar halen deze leeftijd veelal niet. Green (2004) schat een jaarlijkse overleving van 20-30% voor volwassen vogels. Dat verklaart ook de broedstrategie met het verlaten van de partner om zo snel mogelijk een nieuw broedsels te kunnen starten. Alleen dankzij twee succesvolle legsel kan de soort een duurzame populatie opbouwen. Populatieschommelingen worden dan ook in belangrijke mate bepaald door fluctuaties in het jaarlijkse broedsucces.

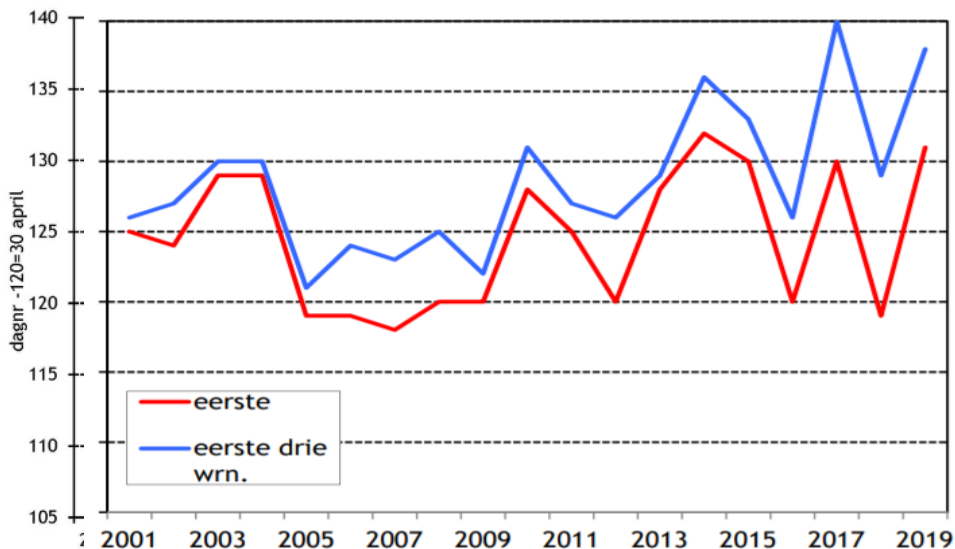
1.1.6 Fenologie

Kwartelkoningen kunnen in Vlaanderen gedurende een lange periode neerstrijken en hebben niet echt een vast verwacht aankomstmoment. Enerzijds is het in functie van inventarisatie en beheer wel belangrijk om te weten vanaf wanneer we de eerste vogels kunnen verwachten, anderzijds ook wanneer de 'vloot' arriveert en tenslotte tot wanneer er zich nog nieuwe vogels kunnen vestigen. Omdat er voor Vlaanderen slechts een beperkt aantal roepers gekend is in de periode 2013-2019, lijkt het beter om voor deze analyse ook de Nederlandse data te belichten. In Nederland is er een veel grotere en meer constante populatie aanwezig en bestaat er al een jarenlange gerichte werking rond de kwartelkoning waarbij de voorbije jaren heel wat gegevens werden verzameld. We gaan er hierbij van uit dat de kwartelkoningen van de 'Lage Landen' zich op dezelfde manier gedragen.

We bekijken dus in eerste instantie de Nederlandse cijfers en vullen aan, in de mate van het mogelijk, met de Vlaamse data. De Vlaamse dataset is immers dermate beperkt dat ze erg gevoelig is voor outliers.

Eerste roepers

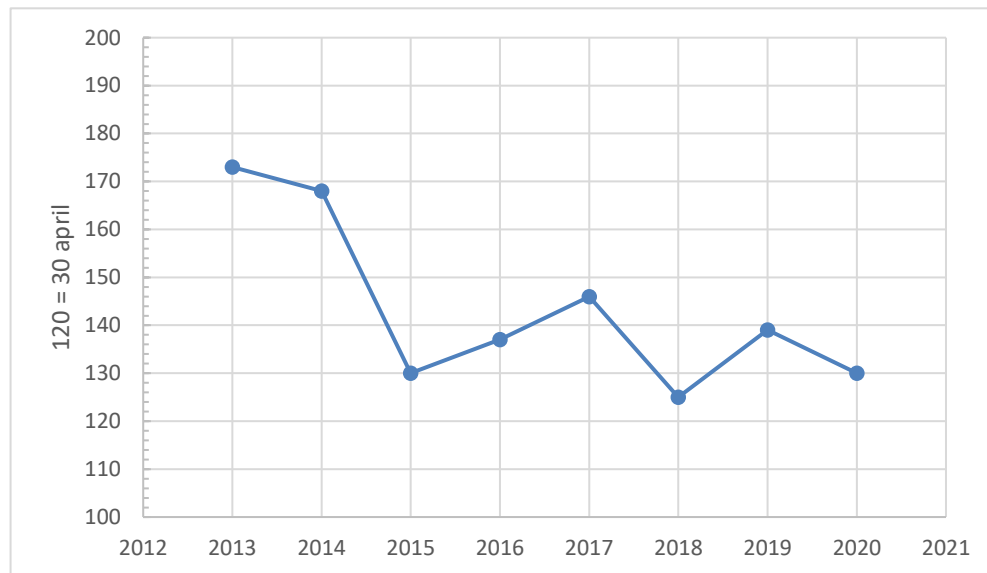
In Nederland verschijnen de eerste roepende mannetjes doorgaans in de eerste week van mei. Op onderstaande grafiek wordt zowel de datum van het eerste roepende mannetje uitgezet, als de datum waarop de eerste 3 roepende mannetjes werden gehoord, die is namelijk minder gevoelig voor uitschieters. De grafiek met de eerste drie waarnemingen lijkt een trend tot een latere eerste aankomst af te tekenen (figuur 1.2). In ieder geval wisselen de laatste jaren vroege eerste aankomsten duidelijk af met late. Er lijkt weliswaar geen verband te bestaan tussen later aankomen en het uiteindelijke aantal territoria. Waarom Kwartelkoningen in Nederland later zouden aankomen (of althans later voor het eerst van zich laten horen), is niet duidelijk.

Figuur 1.2: Overzicht van de aankomst van de eerste en eerste drie kwartelkoningen in Nederland in de periode 2001-2019 (bron: Crexmail mei 2019, SOVON)

Voor de beperkte dataset van Vlaanderen geven we énkél de eerste waarneming van een roepende vogel mee (Figuur 1.3). In de meeste jaren werden er immers niet eens 3 roepende vogels waargenomen. In de periode 2013-2020 werd viermaal een eerste roepende vogel gehoord in de eerste twee weken van mei. Vogels die in de eerste helft van mei (weeknummer 18-19) beginnen roepen, wagen zich wellicht aan een eerste broedpoging maar zijn mogelijk ook nog doortrekkers. Meer gebruikelijk worden de eerste roepende kwartelkoningen pas in de 2de helft van mei gehoord (weeknummers 20-21, n=10) of na de eerste week van juni (weeknummers 23, 24, 25, n=8) tot eind juni (weeknummer 26, n=1). Wellicht zijn vogels die pas in de loop van juni arriveren mannetjes die elders al een broedpoging hebben ondernomen en in Vlaanderen zijn beland voor een 2de broedpoging.

Voor Vlaanderen lijkt er – onder voorbehoud, gezien de beperkte aantallen - een tendens naar een vroegere eerste aankomst. Weliswaar ijlen die eerste roepende vogels nog steeds een week tot 10 dagen na op de Nederlandse eerste roepers (rode lijn in Figuur 1.2) maar misschien kunnen we wel voorzichtig waarnemen dat de Vlaamse waarden steeds meer naar de Nederlandse toegaan.

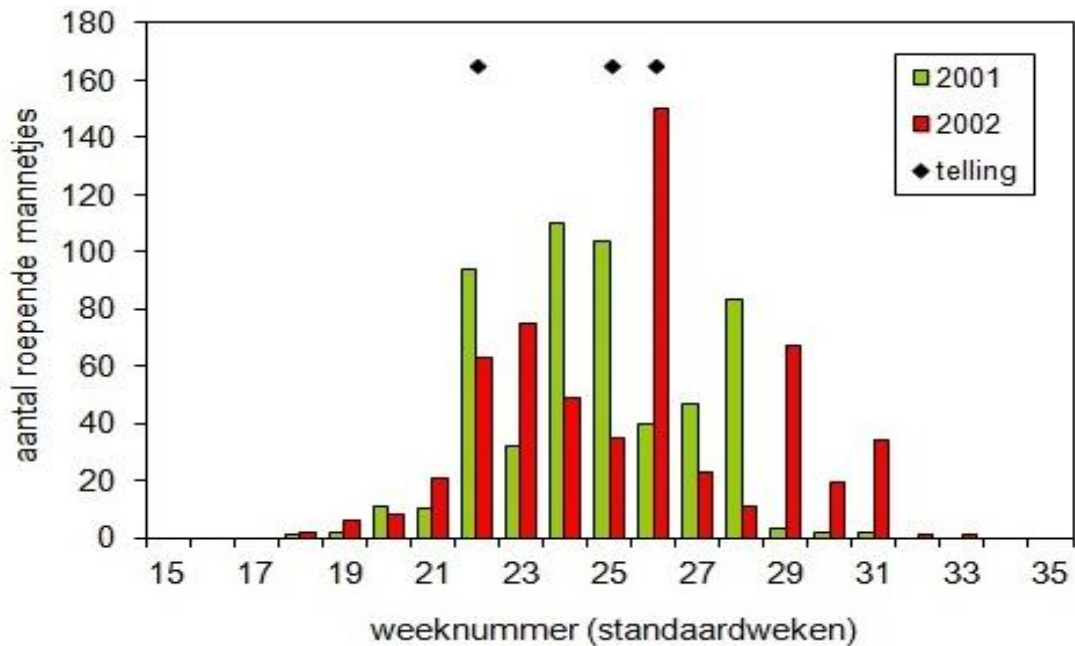
Figuur 1.3: Overzicht van de aankomst van de eerste roepende kwartelkoning in Vlaanderen in de periode 2013-2020.

De vloot

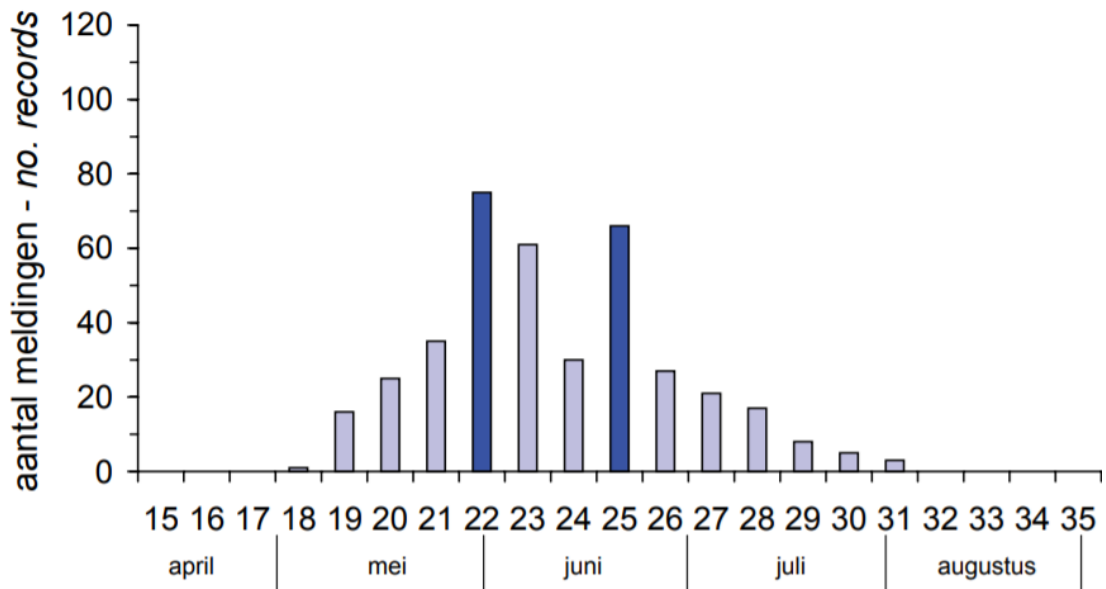
Aan de hand van de roep kan niet énkél de aanwezigheid van de soort worden vastgesteld, de roepactiviteit biedt ook een zicht op het stadium in de broedcyclus. Om grosso modo de timing en het verloop van het broedseizoen te kunnen inschatten, en algemene maatregelen en acties daarop af te stemmen, is het dus eerder van belang te weten wanneer het gros van de kwartelkoningen zit te roepen, eerder dan de datum van de allereerste roeper. De roepactiviteit wordt weergegeven als het aantal roepende mannetjes per week.

Zoals hierboven reeds gezegd worden de eerste roepende mannetjes in Nederland doorgaans begin mei gehoord. Grotere aantallen verschijnen echter pas eind mei en vooral in de eerste helft van juni. In sommige jaren, zoals tijdens de influx in 1998 en in 2002, komt na half juni nóg een golf van nieuwe vogels aan (Koffijberg & van Dijk, 2001). Figuren 1.4 en

1.5 illustreren het verloop van de opbouw van de populatie roepende mannetjes in respectievelijk 2001-2002 en 2008.

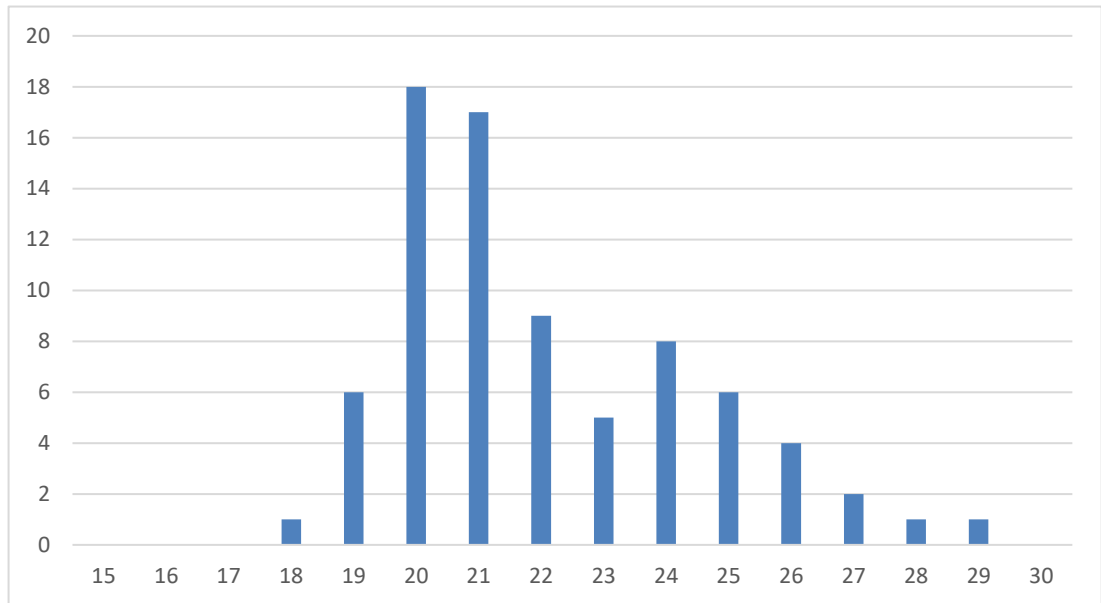

Figuur 1.4: Roepactiviteit van kwartelkoningen in Nederland. Weergegeven is het aantal roepende mannetjes per week in 2001 en 2002 (naar Schoppers & Koffijberg, 2002). De weken waarin een landelijke telling werd georganiseerd, zijn afzonderlijk met een symbool weergegeven. De aantallen roepers nemen snel toe vanaf eind mei - begin juni (week 22); In 2002 volgde nog een nieuwe piek in de laatste week van juni (week 26). De grootste roepactiviteit viel in beide jaren tussen 28 mei en 15 juli (Gerritsen et al., 2004).

Figuur 1.5: Roepactiviteit van kwartelkoningen in Nederland in het broedseizoen 2008. Weergegeven is het aantal roepende mannetjes per week in 2008. Weken met een landelijke telling zijn in het donkerblauw aangeduid (bron: Koffijberg & Schoppers, 2009). De grootste roepactiviteit werd waargenomen eind mei – begin juni en in de voorlaatste week van juni.

Dezelfde oefening maken per jaar is voor de Vlaamse dataset weinig zinvol gezien de lage aantallen. Wanneer we alle roepactiviteit voor de broedseizoenen 2013 tot en met 2020 samenvoegen, bekomen we -met alle nodige nuances- weliswaar een indicatief beeld van de roepactiviteit doorheen het broedseizoen (Figuur 1.6). Hieruit blijkt dat de piek zich net als in Nederland situeert in de 2de helft van mei (weeknummers 20,21), met doorheen de ganse maand juni (weeknummers 22 tot en met 26) een lichte terugval met toch nog vrij constante activiteit. Na de eerste week van juli valt de (waargenomen) roepactiviteit stil. In Vlaanderen werden geen gecoördineerde landelijke tellingen uitgevoerd.

Figuur 1.6: Overzicht van de roepactiviteit van kwartelkoning in Vlaanderen per week – samengevoegde data van de broedseizoenen 2013 tot en met 2020.

Uiteraard is deze grafiek gebaseerd op het beperkt aantal waarnemingen dat beschikbaar is voor Vlaanderen (30-tal roepende vogels), waarvan sommige slechts éénmaal of slechts enkele dagen werden gehoord. In ieder geval strookt het met het algemene beeld uit Nederland.

Aan de hand van de roepactiviteit kan op grond van literatuurgegevens een inschatting worden gemaakt van de broedperiode. Eens gekoppeld, staakt het mannetje immers zijn luide en aanhoudende lokroep (Tyler & Green, 1996). Figuur 1.1.1 (§ 1.1.5 Voortplanting) geeft zeven scenario's van een broedcyclus van een kwartelkoning, met startdata tussen half mei en half juli. Op basis van bovenstaande analyse kunnen we er voor Nederland en Vlaanderen van uit gaan dat de meeste kwartelkoningen in de eerste helft van juni met een legsel starten. Daarbij komen dan vooral scenario's 3 en 4 in aanmerking. Deze vogels hebben tot en met begin juli een legsel en begeleiden de kuikens tot en met eind juli. Voor vogels die na half juni arriveren vinden eileg en broeden plaats van eind juni tot eind juli (scenario's 5 en 6). Deze vogels hebben tot half augustus kleine kuikens.

1.1.7 *Dispersie en migratie*

Jaarlijkse migratie

Kwartelkoningen zijn in de broedgebieden uitgesproken zomervogels. De eerste vogels keren gewoonlijk vanaf eind april - begin mei terug uit de Afrikaanse winterkwartieren.

De najaarstrek naar Afrika vindt vooral plaats in september (Stowe & Becker, 1992). De beschikbare terugmeldingen van geringde vogels suggereren dat de meeste kwartelkoningen in grazige biotopen in Centraal- en Oost-Afrika overwinteren, bezuiden de evenaar en via het Midden-Oosten trekken. Een kleiner deel bereikt Afrika via het Iberisch Schiereiland (Wernham et al. 2002, Walther et al. 2011).

Verplaatsingen tijdens het broedseizoen

Zodra een legsel voltallig is begint het vrouwtje te broeden en verlaat het mannetje het vrouwtje. Hij vestigt zich vervolgens in een nieuw territorium, soms nabij, soms honderden kilometers verderop in een ander gebied, en begint daar opnieuw te roepen.

Het opvolgen van geringde en gezenderde individuen heeft uitgewezen dat veel vogels, althans van de continentale populatie, het gebied van het eerste legsel verlaten en hun geluk op een tweede broedsel elders beproeven. Koffijberg et al (2016) geeft een aantal voorbeelden van vastgestelde lange afstandsbewegingen (>100 km) binnen 1 broedseizoen. Het meest extreme voorbeeld is een geringde vogel die op 23 mei 1972 werd gevangen aan de Waal bij Wamel (Nederland) en die op 1 augustus 1972, 1.489 kilometer verder opdook in Letland (van den Bergh, 1991). Uit Tsjechisch onderzoek (waar al sinds 1994 gecoördineerd ringonderzoek op de soort gebeurt, en meer recent ook telemetrie) blijkt dat grote verplaatsingen van meerdere honderden tot meer dan duizend kilometer geen uitzondering zijn (Koffijberg et al. 2016).

Vermoedelijk bepaalt dit zwerfgedrag, waarvan de aantallen zwervers van jaar tot jaar sterk kunnen verschillen, de soms opmerkelijke populatieschommelingen die in bepaalde landen, vooral in het westen van het broedareaal (i.h.b. Nederland, de regio Schleswig-Holstein in Duitsland, Zwitserland en Hongarije), worden vastgesteld. Het is waarschijnlijk dat deze 'extra' vogels afkomstig zijn uit de grote kernpopulaties in het oosten van het broedareaal. Zogenaamde influxjaren, met opvallend hogere aantallen roepende mannetjes, vallen voor aangrenzende regio's ook vaak samen. Zo zijn de aantallen roepende mannetjes in België, Nederland, Schleswig-Holstein, Nordrhein-Westfalen, Zwitserland en Denemarken significant positief gecorreleerd. De specifieke factoren die dergelijke grote verplaatsingen uitlokken en/of aanleiding geven tot influxjaren, zijn evenwel nog steeds niet goed gekend.

De Britse populatie is op het vlak van dispersie tijdens het broedseizoen compleet verschillend. De grootste waargenomen afstanden dat een mannetje aflegde voor een 2de broedronde binnen 1 broedseizoen bedragen daar 18 en 45 km (Koffijberg et al. 2018). Ook in Frankrijk werden geen grote verplaatsingen vastgesteld binnen eenzelfde broedseizoen.

Plaatstrouw

In Schotland bleek 43% van de als nestjong geringde vogels het volgende jaar terug te keren binnen een straal van 10 km van de geboorteplek (Green, 1999). Vogels die als volwassen individu waren geringd, vertoonden meer dispersie (slechts 10% keerde terug naar een plek binnen 10 km van de vorige broedplaats). Of deze 'terugkeerpercentages' ook van toepassing zijn op 'continentale kwartelkoningen' werd nog niet onderzocht.

De vogels in Schotland broeden erg geconcentreerd op een aantal eilanden van de Hebriden. Het aantalsverloop is er bovendien veel minder grillig dan op het Europese continent, waar vrijwel alle lange-termijn trends het karakteristieke patroon van pieken en dalen laten zien en er waarschijnlijk veel uitwisseling is tussen de verschillende regio's.

1.1.8 Predatie

(naar Koffijberg & Schaffer, 2006)

Hoewel er niet veel data beschikbaar zijn, lijkt nestpredatie voor kwartelkoningen maar beperkt op te treden. In 93% van de gevallen die Tyler (1996) onderzocht trad er geen predatie op tussen de eileg en het uitkomen van de jongen. Weliswaar betrof een deel van deze studie nesten op eilanden waar predatiedruk soms lager is door afwezigheid van sommige predatoren zodat de impact op het vasteland mogelijk hoger ligt.

Soorten die als nestpredator werden gerapporteerd betreffen Amerikaanse nerts, wasbeerhond (Litouwen) en (vooral) huiskat (Tyler, 1996). Huiskat wordt als predator in verschillende landen vernoemd, vaak als kwartelkoningen nabij menselijke bewoning voorkomen.

Tijdens het maaien zijn de kuikens (die het maaien overleven) gevoelig voor predatie door allerlei predatoren zoals ooievaars, kiekendieven, meeuwen en kraaiachtigen (Green et al. 1997a, Tyler et al. 1998, J. Frühauf). Dit is in het bijzonder het geval wanneer de vegetatie (dekking) snel en op grote schaal tegelijk wordt gemaaid en de kuikens dus langere tijd blootgesteld zijn aan het gevaar.

Adulte kwartelkoningen worden af en toe aangetroffen als prooi van slechtvalk. Wellicht zijn kwartelkoningen niet zo behendig in het afweren van predatoren in de vlucht (en vliegen ze daarom vooral 's nachts) en hebben slechtvalken aan het strooilicht van steden voldoende om toevallig passerende kwartelkoningen te kunnen slaan.

Al bij al wordt predatie niet als een dermate risicofactor beschouwd dat ze een impact zou hebben op het populatieniveau.

1.2 *Verspreiding, populatiegrootte en trends*

1.2.1 *Vlaanderen*

1.2.1.1 *Historische verspreiding en populatiegrootte*

(naar: Devos K. in Vermeersch et al., 2004)

In de eerste helft van de 20ste eeuw was de kwartelkoning in een aantal Vlaamse regio's nog een algemene broedvogel, zoals blijkt uit fragmentarische gegevens uit die periode. Zo wordt in 1929 melding gemaakt van ongeveer 200 broedparen in de Dender- en Scheldevallei tussen Gent en Dendermonde (De Maerschack 1948, 1963). Op dat ogenblik waren in andere gebieden al de eerste tekenen van een populatiedaling merkbaar. In de belangrijkste bolwerken voltrok de grootste afname zich kort na de Tweede Wereldoorlog.

In de jaren 1960 was de kwartelkoning al een zeldzame broedvogel geworden in Vlaanderen. Lippens & Wille (1972) raamden het totale broedbestand op hooguit een 15-tal paar. In de periode 1973-1977 was er nog slechts één vast bezette broedplaats te Deinze en werd de roep in een viertal andere gebieden tijdelijk gehoord. De soort evolueerde daarmee naar een niet-jaarlijkse broedvogel. Kwartelkoningen zijn evenwel gekend omwille van de grote populatieschommelingen en ook in Vlaanderen doken er in bepaalde jaren onverwachte maar altijd heel tijdelijke vestigingen op. In 1984 en 1985 werden in het Schulensbroek respectievelijk 23 (!) en twee roepende exemplaren geteld (Berghmans et al., 1985). In de Maasuitwaarden te Kessenich vestigden zich in 1994 en 1995 respectievelijk drie en twee territoriale mannetjes (Kurstjens, 1994). In 1999 werden in de IJzerbroeken te Merkem 2 roepende mannetjes gehoord.

1.2.1.2 *Recente verspreiding en populatiegrootte*

Periode 2000-2012

Het eerste SBP kwartelkoning (ANB, 2015) geeft een gedetailleerd overzicht van de gekende territoria in de periode 2000-2012. Voor meer achtergrond over deze gegevens verwijzen we naar dit document.

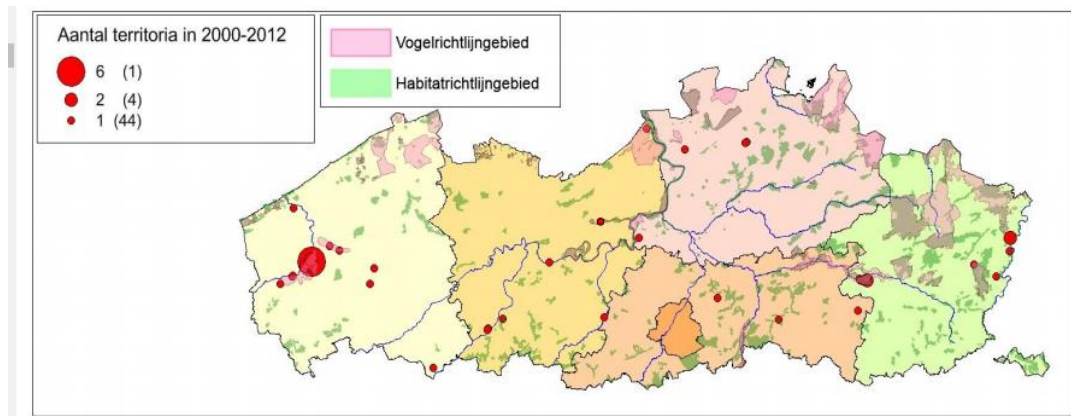
Tabel 1.2 toont alle territoria van kwartelkoning uit deze periode. In de kolom AANTAL wordt voor elk jaar het totaal aantal territoria opgegeven; voor elk jaar wordt in de kolom GEBIEDEN aangeduid in welke gebieden de territoria zich bevonden. Het spreekt voor zich dat de weerhouden aantallen enkel betrekking hebben op die waarnemingen/territoria die door (een uitgebreid netwerk aan) waarnemers werden opgemerkt. Het totale aantal territoria ligt quasi zeker hoger: de kans dat elk jaar alle aanwezige territoria, ook op niet-typische locaties als akkercomplexen, daadwerkelijk worden ontdekt is klein, al mag worden aangenomen dat bij deze luidruchtige soort het aantal gemiste territoria toch eerder beperkt zal zijn.

Tabel 1.2: Territoria kwartelkoning in de periode 2000-2012

JAAR	AANTAL	GEBIEDEN
2000	13	Rhillebroeken Woumen (5), Kalkense Meersen (1), Westmalle (2), Oud Stort Emblem (1), Viersels Gebroekt Viersel (1), Kollegreend Kessenich (3)
2001	3	Schulensbroek Schulen (1), Kollegreend Kessenich (2)
2002	4	Westbroek Reninge (3), Kollegreend Kessenich (1)
2003	3	Handzamevallei Esen (1), Schulensbroek Schulen (2)
2004	3	Nieuwkapelle (1), Kieldrecht (1), Molenvijver Averbode (1)
2005	1	Reigersweiden Uitkerkse Polder Uitkerke (1)

2006	9	Weiden Spiere-Helkijn (1), Rhillebroeken Woumen (6), Betsbroek Geetbets (1), Molenvijver Averbode (1)
2007	8	Veldbosstraat Roeselare (1), Langemeersen Petegem (2), Durmemeersen Zele (1), Overmere (1) Schulensbroek Schulen (1), Kollegreend Kessenich (1), Groeven Mechelse Heide Maasmechelen (1)
2008	7	Gits-Hooglede (1), Wetteren (1), Koebos Lubbeek (1), Schulensbroek Schulen (3), Lobos Zelem (1)
2009	3	Poperingevaartvallei Westvleteren (1), Schulensbroek Schulen (1), Koersel (1)
2010	2	Doelpolder Noord Doel (1), Schulensbroek Schulen (1)
2011	1	Heikant Bornem (1)
2012	20	Zarrenbroek, Kortemark (1), Merkembroek, Merkem (4), Rhillebroeken Woumen (5), Nieuwpoort (1), Bos 't Ename Oudenaarde (1), Dommellingen Liedekerke (1), Dorenveld Steenokkerzeel (1), Bospolder Ekeren (1), Schulensbroek (1), Bichterweerd Rotem (2), Kerkeweerd Negenoord (1), Maasmechelen (1)
SOM	77	

Figuur 1.71: Situering van kwartelkoningterritoria in de periode 2000-2012 op basis van exacte puntlocaties. Op deze kaart worden ook alle Habitatrictlijngebieden (groen)- en Vogelrichtlijngebieden (roze) weergegeven. (bron: SBP kwartelkoning - ANB, 2015 – fig. 16).

Periode 2013-2020

Voor deze periode werd de vraag gesteld aan het INBO om een overzicht te bekomen van de waargenomen territoria. Op basis van data van www.waarnemingen.be² werden de waarnemingen geanalyseerd en vervolgens geklasseerd als mogelijk broedgeval, waarschijnlijk broedgeval of waarschijnlijk geen broedgeval. Daarbij werd voor de IJzer- en Handzamevallei ook gebruik gemaakt van de input van de werkgroep Late Broeders die jaarlijks een gerichte inventarisatie naar (onder meer) deze soort uitvoert tijdens het broedseizoen in het ganse Vogelrichtlijngebied IJzervallei en de aangrenzende valleigraslanden bovenstrooms langs de IJzer.

Alle waarnemingen van roepende vogels, vogels met nestindicerend gedrag en 'paar in broedbiotoop' die binnen de door SOVON gehanteerde datumgrenzen vielen (20 mei – 31

² Ref. INBODATAVR-234, 30-01-2020 en INBODATAVR-265, 26-02-2021 - Waarnemingen afkomstig van Waarnemingen.be, de website voor natuurinformatie van Natuurpunt en Stichting Natuurinformatie. Deze gegevens mogen niet worden overgenomen zonder toestemming.

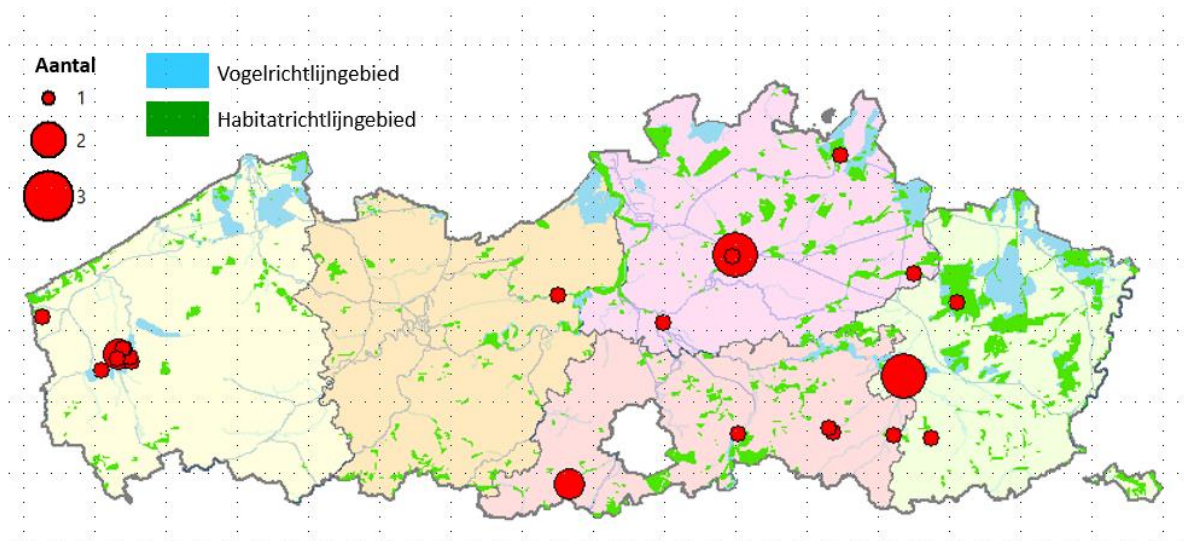
juli) werden daarbij weerhouden. Waarnemingen op minder dan 500m van elkaar worden als hetzelfde territorium gerekend, tenzij het duidelijk is dat het om verschillende vogels gaat. Deze analyse is terug te vinden in Bijlage 1.

Het overzicht van de territoria dat aldus werd bekomen, is te vinden in Tabel 1.3. Een cumulatief overzicht van de territoria vanaf 2013 tot 2020 wordt tevens op kaart geïllustreerd (Figuur 1.8). Deze territoria lagen over deze periode vrij verspreid in Vlaanderen. Enkel in de IJzervallei, het Viersels Gebroekt en de Velpevallei werden gedurende meerdere jaren territoria vastgesteld. Enkel in de IJzervallei, het Viersels Gebroekt en Schulens Broek werd tijdens deze periode (binnen de datumgrenzen) meer dan 1 territorium vastgesteld in eenzelfde broedseizoen. Niet toevallig zijn in deze gebieden reeds grote oppervlaktes geschikt leefgebied aanwezig.

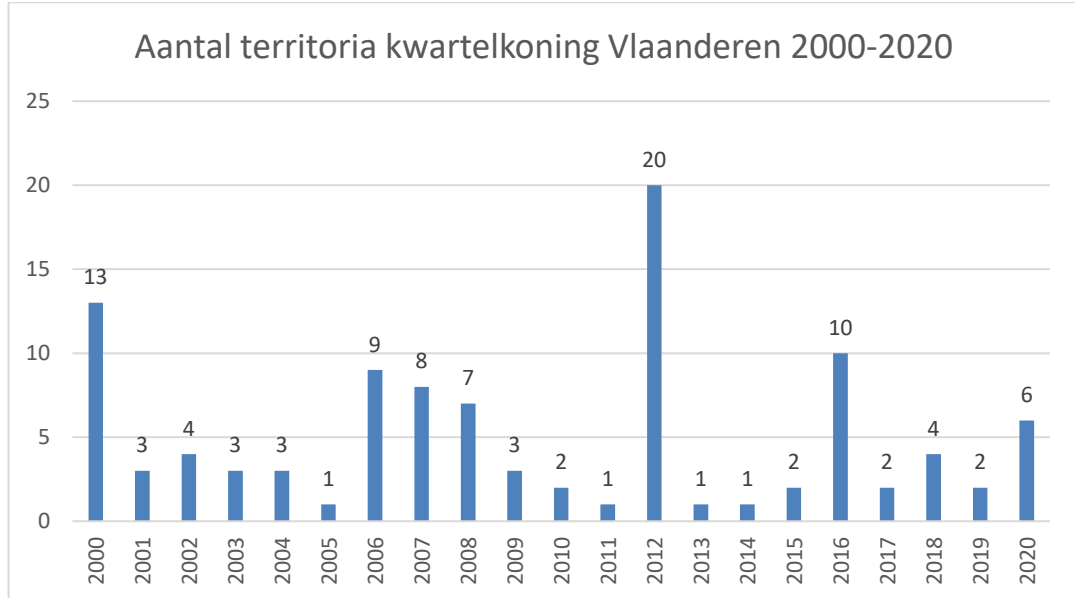
Rekening houdend met het feit dat er een zekere mate van plaatstrouw is bij de kwartelkoning, wat inhoudt dat uitgevlogen jongen het volgende seizoen terugkeren naar de regio waar ze geboren zijn, toont dit het belang aan van het creëren van grote aaneengesloten stukken leefgebied die er ook ieder jaar geschikt bijliggen om zo een vaste Vlaamse broedpopulatie te ontwikkelen.

Tabel 1.3: Territoria kwartelkoning in de periode 2013-2020

JAAR	AANTAL	GEBIEDEN
2013	1	Asbeekvallei, Olmen (1)
2014	1	Turnhouts Vennengebied (1)
2015	2	Vijfhuizenbroek, Woumen (1); Westbroek, Reninge (1)
2016	10	Woumenbroek, Woumen (1); Merkembroek, Merkem (2); Sombeekse Meersen, Waasmunster (1); Akkergebied Pepingen (2), Velpevallei, Bunsbeek (1); Schulensbroek, Schulen (3)
2017	2	Merkembroek, Merkem (1), Het Vinne, Zoutleeuw (1)
2018	4	Viersels Gebroekt, Viersel (1); Dijlevallei, Oud-Heverlee (1); De Moeren, Veurne (1); Steenbeekvallei (Blankaart), Merkem (1)
2019	2	Woumenbroek, Woumen (1); Zwarte Beek, Koersel (1)
2020	6	Zennegat, Mechelen (1), Viersels Gebroekt (3), Bernissem, Sint-Truiden (1), Velpevallei, Glabbeek/Tienen (1)
SOM	28	

Figuur 1.8: Cumulatieve situering van kwartelkoningterritoria in de periode 2013-2020. Per jaar en per gebied 1 bol. Enkel in de IJzervallei, het Viersels Gebroekt en de Velpevallei werden in meer dan 1 jaar territoria vastgesteld.

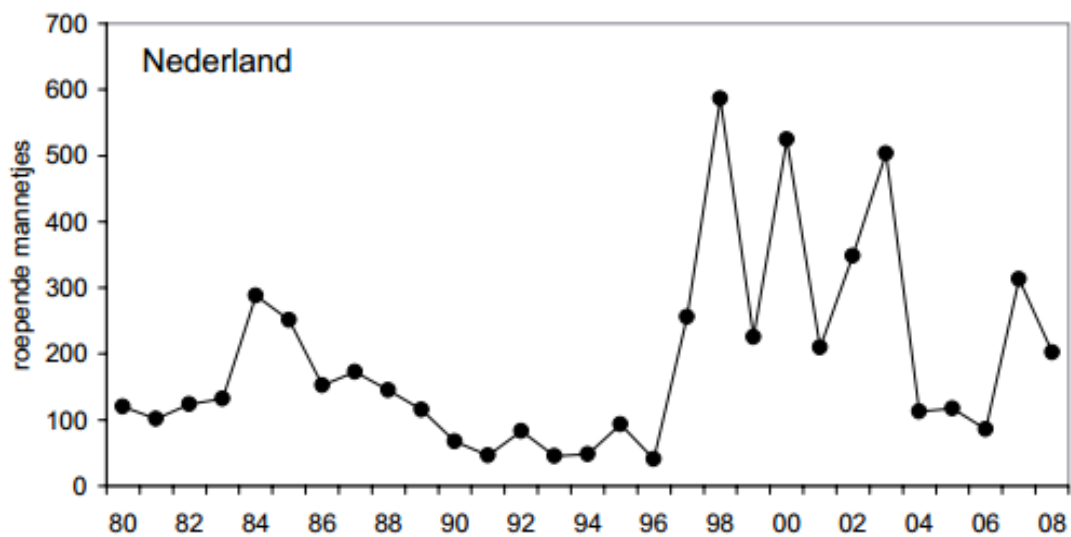

Figuur 1.9: Aantal vastgestelde roepende mannetjes kwartelkoning in Vlaanderen in de periode 2000-2020.

Bovenstaande figuren illustreren duidelijk dat de soort in Vlaanderen enerzijds een zeer zeldzame broedvogel is, daarnaast dat het aantal territoria van jaar tot jaar sterk fluctueert. Hierbij moet worden beklemtoond dat het gaat om territoria, dus om het aantal roepende mannetjes dat per jaar werd vastgesteld tussen 20 mei en 31 juli. Een aantal van deze territoria heeft betrekking op kwartelkoningen die in die periode slechts één keer werden gehoord. Van andere territoria is bekend dat ze overstroomden in het broedseizoen (Schulensbroek, 2016) of dat het territorium té laat werd opgemerkt en de ganse omgeving daags nadien al werd gemaaid (Westbroek-Reninge, 2015). Het aantal werkelijke broedpogingen ligt dus ongetwijfeld (nog) lager dan het aantal vastgestelde territoria. Niet elk roepend mannetje slaagt er immers in om ook een vrouwtje te lokken. Lukt dit toch, wordt er gepaard en tot nestbouw en eileg overgegaan, dan nog is dit geen garantie op een geslaagd broedgeval. De aantallen in 1.2 en 1.3 en Figuur 1.9 slaan dus op (al dan niet tijdelijke) territoria, niet op (al dan niet geslaagde) broedgevallen.

De situatie in de periode 2000-2020 (Figuur 1.9) bevestigt de trend van de voorbije decennia: de soort haalt in Vlaanderen al lang geen regionale gunstige staat van instandhouding meer. Het aantal vastgestelde territoria is gemiddeld op jaarbasis zo laag dat hieruit nooit voldoende zal kunnen worden gerekruteerd om een eigen, duurzame populatie te kunnen opbouwen. De ‘betere’ jaren zijn momenteel dan ook zonder enige twijfel volledig te wijten aan toevallige en tijdelijke immigratie, wellicht eerder uitgelokt door slechte omstandigheden in de gebieden waar een eerste broedpoging werd ondernomen dan door toevallig goede omstandigheden in de leefgebieden in Vlaanderen.

Fluctuerende aantallen zijn niettemin een bekend fenomeen bij de kwartelkoning in West-Europa (met uitzondering van Frankrijk, Ierland en het Verenigd Koninkrijk). Ook in Nederland, waar een vaste populatie kwartelkoning voorkomt, worden ook opmerkelijke schommelingen vastgesteld, zoals blijkt uit Figuur 1.10 (Koffijberg & Schoppers, 2009).

Figuur 1.10: Populatieschommelingen kwartelkoning Nederland (1979-2008)

De schommelingen in Vlaanderen zijn ten dele te wijten aan een gebrek aan geschikt leefgebied waar de soort jaarlijks tot broeden kan komen en ook broedsucces kan hebben. Daarnaast, en ook daaraan gekoppeld, aan het feit dat er geen vaste broedpopulatie aanwezig is die zichzelf jaar na jaar verder kan ontwikkelen in een gebied dat jaar na jaar geschikt is voor de soort.

1.2.2 *Wallonië Naar Ryelandt P. 'Rôle des genêts' in Jacob et al. (2010) en Paquet & Derouaux (2016).*

1.2.2.1 Verspreiding

Het verspreidingsgebied van de Kwartelkoning in Wallonië is erg versnipperd. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt weliswaar in de Fagne-Famenne (71% van de roepposten, met de valleigraslanden van de Eau Blanche en het militair kamp van Marche-en-Famenne als actuele kern van de Waalse populatie), gevolgd door de Ardennen (10%) en de Lorraine (7%), in hoofdzaak in de directe omgeving van natuurgebieden. Tijdens gerichte inventarisaties werden regelmatig ook Kwartelkoningen gevonden op landbouwplateaus zoals die van Thudinie. Ook in open gebieden op een grotere hoogte (zoals in de Hoge Venen) komt de soort voor.

In Wallonië komt de soort vooral voor in vochtige hooilanden, graangewassen, erwtenvelden en in mindere mate ook in biotopen als braakgronden, kaalkap, jonge aanplant van naaldhout, extensief beheerde weides of weides die niet langer worden beheerd (zoals in het militair kamp van Marche-en-Famenne). De geprefereerde biotopen worden gekenmerkt door een voldoende hoge dekkingsgraad aan kruiden (min. 30 cm hoog) die echter niet volledig gesloten zijn aangezien de Kwartelkoningen zich vlot doorheen de vegetatie moeten kunnen verplaatsen.

In een aantal grazige valleien die specifiek voor de soort worden beheerd (i.h.b. in de Fagne-Famenne) worden regelmatig, zoniet jaarlijks, roepende vogels vastgesteld (bv. vallei van de Eau Blanche, militair kamp van Marche-en-Famenne, Fagne à Roly en Sart-en-fagne). Dit toont aan dat het gericht beheren van optimale gebieden voor de soort wel degelijk zinvol is

en het niet uitsluitend gaat om broedvogels die lukraak ergens in Wallonië neerstrijken voor een 2de broedpoging.

1.2.2.2 Populatiegrootte

In de meeste gebieden is de aanwezigheid van de soort eerder onvoorspelbaar en aantallen fluctueren van jaar tot jaar. Het gaat steeds om roepende mannetjes, weliswaar zijn er verschillende gevallen bekend die ook op broedgevallen wijzen. In de atlasperiode 2002-2007, waarbij een verhoogde inventarisatie-inspanning werd aangehouden, werden 37 territoria in kaart gebracht, variërend tussen de 1 en de 12 territoria per jaar. Er traden geen piekjaren op, wel integendeel. In 2004 en 2005 waren er nauwelijks territoria (resp. 1 en 3) en ook in de andere jaren ging het om eerder bescheiden aantallen (10 in 2003, 12 in 2006 en tenminste 9 in 2007). Er was nergens sprake van clustervorming. Door de sterke jaarlijkse schommelingen en het feit dat het om een moeilijk opspoorbare soort gaat die vooral tijdens schemerduister en 's nachts moet worden geïnventariseerd, zal vermoedelijk wel een aantal territoria over het hoofd zijn gezien. Voor de atlasperiode wordt het totaal aantal territoria voor Wallonië dan ook geschat op 20 à 100.

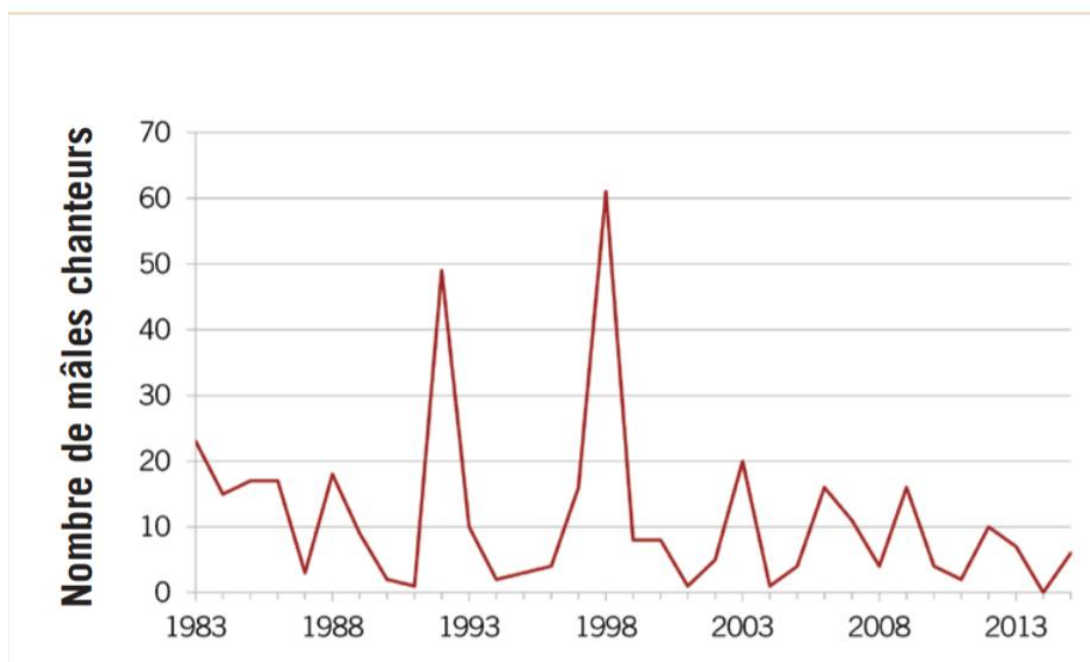
1.2.2.3 Trend

Rond 1900 was Kwartelkoning een vrij algemene soort o.a. in het Land van Herve. Daarna nam het aantal territoria snel af. In 1930 was de soort nog algemeen in de omgeving van Nassogne. Tussen 1940 en 1966 waren er nog enkele territoria, o.a. in de Lorraine, Polleur, Thudinie, Fagne. In de jaren 1960 kwam de soort voor in Baillonville, op de plaats waar nu het militair kamp van Marche-en-Famenne ligt. De totale Waalse populatie werd toen geschat op 11. Tussen 1973 en 1977 werden er slechts zes zangposten vastgesteld. Deze lage aantallen kunnen mogelijk worden verklaard doordat de meeste veldornithologen niet wisten dat de soort vooral 's nachts moest worden opgespoord. Door het uitblijven van nachtelijke inventarisaties werd het aantal zangposten dan ook vermoedelijk lange tijd aanzienlijk onderschat. In de daaropvolgende jaren varieerden de aantallen sterk. Vooral in natte voorjaren konden de aantallen sterk oplopen met bv. 53 zangposten in 1992 en 61 in 1998. Vooral in de Fagne en de Famenne werden regelmatig meerdere territoria vastgesteld.

De dalende trend in Wallonië (en bij uitbreiding in de rest van West-Europa) werd o.a. veroorzaakt doordat natte hooilanden werden gedraineerd, braaklegging in onbruik raakte, hooilanden werden gescheurd, de opkomst van de intensieve veehouderij, vroegere en meerdere maaibeurten, mechanisering van de landbouw, het gebruik van pesticiden, ...

In de jaren '80 en '90 kon door intensief onderzoek worden aangetoond dat een aantal kleine populaties eerder stabiel bleef met o.a. een 13-tal zingende mannetjes in Fagne-Famenne (jaarlijks tussen 1983 en 1998) en regelmatig aanwezigheid in de omgeving van Thudinie.

Met de aantallen die werden bekomen tijdens de laatste atlasperiode (2001-2007) lijkt het erop dat de Waalse populatie Kwartelkoningen is toegenomen t.o.v. de vorige atlasperiode (1973-1977). Ongetwijfeld worden de recente schattingen positief beïnvloed doordat er beter en gericht naar de soort werd gezocht maar het lijkt erop dat ook het aanbod aan potentieel geschikte leefgebieden is toegenomen. Gemiddeld werden er tussen 2002 en 2015 tussen de 5 en 10 roepposten vastgesteld maar de aantallen zijn sterk fluctuerend van jaar tot jaar (zie Figuur 1.11, overgenomen uit Paquet & Derouaux, 2016). Naar alle waarschijnlijkheid worden niet alle roepende mannetjes ook effectief waargenomen omdat het zoekvenster waar tegenwoordig gericht wordt geïnventariseerd niet zo groot is. Desalniettemin wordt de totale populatie, op basis van de ervaringen in de atlasperiode, nog steeds als klein en erg fragiel ingeschat.

Figuur 1.11: Aantal roepende mannetjes kwartelkoning in Wallonië tussen 1983 et 2015 (Paquet & Derouaux, 2016).

In Wallonië en de rest van Europa bieden Life-projecten, het Natura 2000-netwerk en agromilieumaatregelen nieuwe kansen. Sinds 1994 vestigen zich regelmatig Kwartelkoningen in gebieden die speciaal (o.a. door Natagora) voor de soort worden beheerd. Bij zingende mannetjes in het landbouwgebied werd in een aantal gevallen door de bevoegde overheden onderhandeld met de landbouwer om de maaibeurt uit te stellen. Ook aangepaste maaitechnieken (van binnen naar buiten maaien, behoud van vluchtstroken aan de randen van het perceel) hebben ervoor gezorgd dat een aantal exemplaren niet werd uitgemaaid.

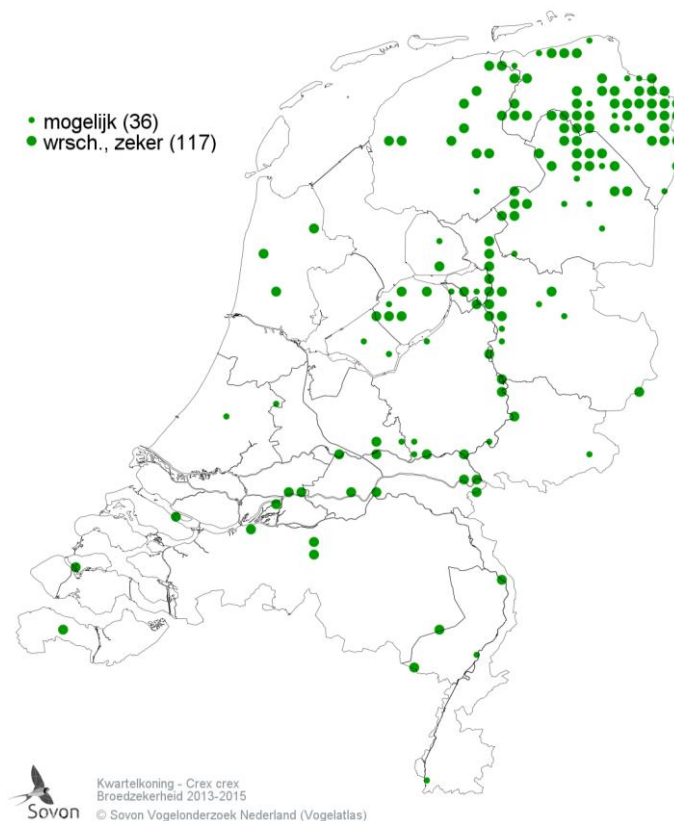
Omdat de weersomstandigheden vaak in aanzienlijke mate bepalen of een broedgebied geschikt is of niet, is het moeilijk om te voorspellen hoe het de soort in Wallonië in de toekomst zal vergaan. De Waalse populatie hangt nog steeds in hoge mate af van de populaties in de rest van Europa, ze vertoont immers net als in Vlaanderen vaak pas de eerste roepers in de loop van juni. Het behoud en optimaal beheer van gebieden waar de soort regelmatig naar terugkeert is dan ook cruciaal voor de instandhouding van een vaste populatie van de soort in Wallonië.

1.2.3 *Nederland*

1.2.3.1 *Verspreiding*

De Kwartelkoning nestelt in Nederland actueel meestal in extensief gebruikt hooiland langs de grote rivieren en in aanpalende beekdalén, vooral in Groningen echter ook in akkerland.

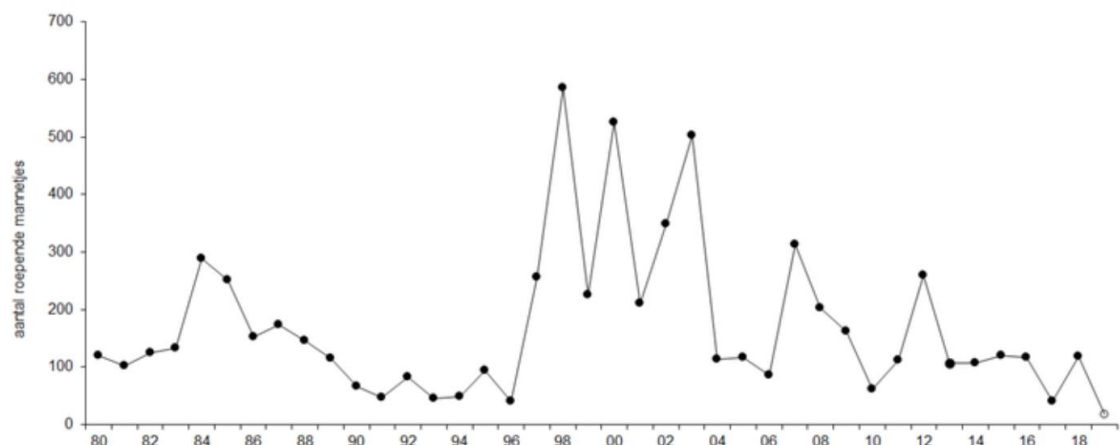

Figuur 1.12: Verspreiding en broedzekerheid van kwartelkoning in Nederland in de periode 2013-2015 (bron: www.vogelatlas.nl).

1.2.3.2 Populatiegrootte en trend

De Nederlandse broedpopulatie was eind 20ste eeuw geslonken tot een dieptepunt van 41 roepende mannetjes in 1996. De daaropvolgende jaren kwam er een sterke toename, die ook elders in Europa werd vastgesteld (zie verder bij 1.3.4 Europa). Dit piekaantal kon echter niet worden aangehouden. Ondanks gerichte aandacht en maatregelen liggen de aantallen tegenwoordig terug op het lage niveau van midden jaren 1990 (zie Figuur 1.13).

Figuur 1.13: Landelijke aantallen kwartelkoningen sinds 1980. Tot het jaar 2000 betreft het vooral meldingen uit het Bijzondere Soorten Project (BSP), daarna om landelijke, gecoördineerde tellingen. Het punt uit 2019 is voorlopig (Bron: Sovon - <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=25280>).

In Nederland is er - afgezien van de roepende mannetjes – relatief weinig gekend over de precieze activiteit van kwartelkoningen. Nesten worden vrijwel nooit gevonden en waarnemingen van (vrouwtjes met) jongen zijn zeer zeldzaam in verhouding tot het aantal waarnemingen van roepende mannetjes. De helft van de vestigingen wordt vastgesteld in natuurgebieden (uiterwaarden), 35% in landbouwgebied (voornamelijk akkers met luzerne en wintertarwe, grotendeels in het Oldambt te Groningen).

Het is onduidelijk hoeveel kwartelkoningen in Nederland een tweede broedsel produceren. Gemiddeld lijken kwartelkoningen in Nederland twee tot drie weken langer actief dan in andere Europese landen, zodat tweede broedsels goed mogelijk zijn. In Schotland bleken alleen vrouwtjes die uiterlijk half juli de jongen van het eerste broedsel verlieten, nog een tweede legsel te beginnen (Tyler & Green, 1996). In de Nederlandse situatie zou dat betekenen dat alleen de vogels die uiterlijk begin juni met een legsel beginnen nog een kans op een tweede legsel hebben. Deze kunnen dan vanaf begin augustus met kleine kuikens worden aangetroffen. Waarnemingen in Groningen in augustus 2003 bevestigen dat uitkomstdata van kuikens rond 1 augustus geen uitzondering zijn (Koffijberg, ongepubliceerd).

De late aankomst in Nederland van een deel van de vogels doet overigens vermoeden dat het waarschijnlijk deels gaat om vogels die elders al een broedpoging hebben ondernomen (en bv. vervolgens zijn uitgemaaid of een overstroomd broedgebied noodgedwongen moesten verlaten), dan wel om mannetjes die in Nederland hun tweede territorium vestigen. Dat zou dan kunnen betekenen dat een deel van de Nederlandse populatie bestaat uit vogels met alleen een tweede legsel (Koffijberg & van Dijk, 2001). (Bron: Nederlands Beschermingsplan kwartelkoning ; Ministerie van EL&I, 2004).

Sinds 2001 loopt een landelijk beschermingsproject dat bestaat uit:

- Uitstel van maaidata tot na 1 augustus
- Aangepaste maaitechnieken (van binnen naar buiten)
- Aangepast hooilandbeheer
- Voorlichting aan boeren en terreinbeheerders.

Het gaat om een gezamenlijk project van Vogelbescherming Nederland en Sovon, in samenwerking met de provincies Gelderland en Overijssel, terreinbeheerders en Agrarische Natuurverenigingen in het rivierengebied.

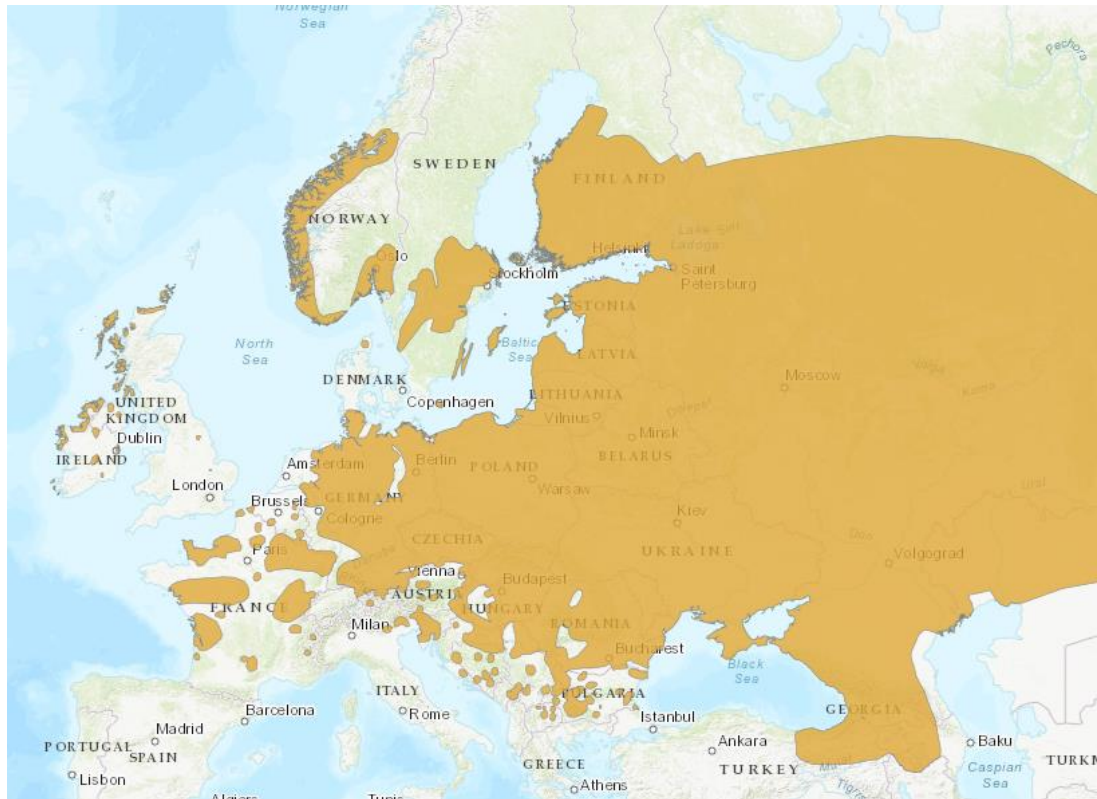

1.2.4 Europa

(naar Koffijberg et al, 2016)

1.2.4.1 Verspreiding

De kwartelkoning broedt voornamelijk in West-, Centraal-en Oost-Europa tot in West Siberië en het noorden van Centraal Azië. Binnen Europa mijdt de soort de zuidelijke helft en het uiterste noorden. De kernverspreiding ligt in Oost-Europa.

Figuur 1.14: Verspreiding van de kwartelkoning tijdens het broedseizoen in Europa (Birdlife International, 2016).

1.2.4.2 Populatiegrootte

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de populatieschattingen voor een aantal landen van de EU en het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 1.4: Inschatting van de broedpopulatie kwartelkoning in landen van de EU en het VK, uitgedrukt in roepende mannetjes (Bron: article 12 reports periode 2008-2012-<https://nature-art12.eionet.europa.eu/article12/summary?period=1&subject=A122>).

Land	Broedpopulatie	Periode
Oostenrijk	200-500	2001-2012
België	2-18	2000-2012
Bulgarije	2.000-4.500	2000-2012
Tsjechië	1.500-1.700	2000-2012
Denemarken	100-200	2000-2011
Estland	30.000-50.000	2001-2012

Land	Broedpopulatie	Periode
Finland	7.000-12.000	2000-2011
Frankrijk	295-551	2000-2012
Duitsland	2.300-4.100	1998-2008
Hongarije	500-2.000	2000-2012
Ierland	135	2001-2012
Italië	160-200	2000-2012
Letland	61.849-187.719	2001-2012
Litouwen	23.000-30.000	2001-2012
Luxemburg	0-10	2000-2012
Nederland	65-240	2002-2011
Polen	30.000-48.000	2000-2012
Roemenië	8.000-30.000	2001-2013
Slowakije	1.400-1.700	2000-2012
Slovenië	250-350	2001-2012
Zweden	1.300-2.600	2001-2012
Verenigde Koninkrijk	1200	1996-2008

1.2.4.3 Trend

Algemene trend tot de jaren 1990

In grote delen van zijn Europees broedareaal heeft de kwartelkoning een sterke achteruitgang gekend in de 20ste eeuw. Die achteruitgang werd reeds in het begin van de 20ste eeuw opgemerkt, wanneer het maaien van de graslanden meer en meer gemechaniseerd begon te verlopen. In Groot-Brittannië bleek de inkrimping van het broedareaal sterk gecorreleerd met regionale verschillen in het in onbruik geraken van de zeis en de introductie van een door paarden voortbewogen maaibalk (Norris, 1947 in Green et al., 1997a). Op die manier kon een groot areaal aan grasland sneller worden gemaaid, wat de overlevingskansen van legsels en kleine jongen aanzienlijk verkleinde.

In de loop van de 20ste eeuw liep de achteruitgang verder, parallel met het verlies aan leefgebied (door o.a. ontwatering van valleigebieden met het oog op een intensievere landbouwuitbating) en de voortschrijdende intensivering van de landbouwpraktijk met steeds vroegere maaidata (door o.a. een verschuiving van hooibeheer naar voordroogkuil).

Enkel in Oost-Europese landen, waar de oorspronkelijke vallei-hooiland ecosystemen intact bleven en het landbouwbeheer minder intensief bleef, kon de soort over het algemeen hoge dichtheden blijven aanhouden.

Tal van aanwijzingen stapelen zich op die de hypothese ondersteunen dat de populaties van Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk zich afzonderlijk gedragen van de rest van de West-Europese populatie, die op haar beurt wél aansluit bij de Centraal- en Oost-Europese populatie. Verschillen uiteten zich zowel in migratieroute, migratieperiode, overwinteringsgebied, mobiliteit tijdens het broedseizoen, plaatstrouw, lichaamsbouw, genetische kenmerken ... Hieronder bespreken we dan ook de evoluties apart voor beide (al dan niet vermeende) subpopulaties.

Periode 1990 tot heden (m.u.v. UK, Ierland, Frankrijk)

Inventarisaties in het midden van de Jaren 1990 in de Baltische staten, Europees Rusland en ook andere Oost-Europese landen troffen florerende populaties aan. De ineenstorting van de collectieve landbouwsystemen in het voormalige Oostblok bood de kwartelkoning blijkbaar grote oppervlaktes geschikt leefgebied waar hij ongestoord kon broeden en een hoog broedsucces behalen. Sinds 1997 leek de negatieve trend ook in vele West-Europese populaties aan het keren. Verschillende studies associëren dit kantelpunt aan de sterke populatietoename in Oost-Europa in de voorgaande jaren.

Een populatiepiek kwam er rond de eeuwwisseling (1998-2003), waarna de aantallen in de meeste landen enigszins zijn teruggevallen, maar doorgaans toch stabiliseerden op een hoger niveau dan voor de piek. In een aantal landen, zoals Nederland, knoopt de soort ondertussen toch weer terug aan met de zorgwekkende negatieve trend tot 1998. De populaties in de voormalige Oostbloklanden staan tegenwoordig evenwel ook onder druk omdat veel terreinen, die na de ineenstorting van de collectieve landbouw braak zijn gelegd en geschikt broedhabitat boden, gaandeweg verbossen, terwijl de overblijvende agrarische bedrijfsvoering moderniseert (Schäffer & Green, 2001). Monitoring in Rusland, waar het grootste deel van de Europese populatie broedt, heeft evenwel aangetoond dat na een waargenomen dalende trend de soort er recent niet langer achteruitgaat (BirdLife International, 2016).

Periode 1990-heden (UK, Ierland, Frankrijk)

Opmerkelijk is dat de invloed van de Oost-Europese hausse niet merkbaar was in de populaties van Frankrijk, Ierland en het Verenigd Koninkrijk. De positieve trend in Ierland en vooral het Verenigd Koninkrijk (eigenlijk in hoofdzaak een Schots verhaal) lijkt eerder bepaald door succesvolle soortbeschermingsinitiatieven. De populatie in het Verenigd Koninkrijk nam toe van 480 roepende mannetjes in 1993 tot 1.245 roepende mannetjes in 2007. De groei van de populatie lijkt sindsdien vertraagd met 1.274 roepende mannetjes in 2014 (na een slecht jaar 2013 met minder dan 1000 roepende mannetjes door een erg koud voorjaar) (Wotton et al, 2015).

In Frankrijk zette de vrije val van de populatie zich ongestoord door, zonder tijdelijke populatietoename rond de eeuwwisseling.

1.2.5 Wereldschaal

De kwartelkoning broedt in Europa en Centraal-Azië, tot in het westen van China. De soort overwintert in Oost-Afrika, bezuiden de evenaar.

Figuur 1.15: Verspreiding van de kwartelkoning wereldwijd (Birdlife international 2012a): Broedareaal = bruin; Overwinteringsgebieden = oker; Gekende migratieroutes = blauwe pijlen (naar Monet & Deceuninck, 2008). Blauwe zones zijn stopover-gebieden (naar Green, 2013) (Bron: Hennique et al, 2013).

Birdlife International (2016) schat de wereldpopulatie op 3 tot 7 miljoen individuen. De Europese populatie (inclusief Europees Rusland) werd in 2015 geschat op 2,59 tot 4,24 miljoen volwassen vogels. Dit is licht hoger dan de laatste Europese populatieschatting van 1,3 tot 2 miljoen broedparen (BirdLife International 2004) die op haar beurt al hoger was dan de 1,1 tot 1,8 miljoen broedparen die eind jaren 1990 werd geschat door Schäffer & Mammen (1999). De populatie in het Aziatische deel van Rusland wordt geschat op 515.000 tot 1,24 miljoen broedparen.

Op basis van de hoge mate van onzekerheid (van de cijfers) van sommige van de schattingen en het feit dat de soort erg schaars is in het overwinteringsgebied, mag worden aangenomen dat de totale wereldpopulatie eerder in de buurt van ondergrens van de vork zal zitten.

Hoewel het er naar lijkt dat in de soort in een aantal landen in de lift zit, tekent er zich geen algemene trend af en worden grote fluctuaties opgetekend, deels als een gevolg van veranderende landbouwpraktijken of de hoeveelheid jaarlijkse neerslag. Hoewel het door het grote verspreidingsgebied en de verschillende klimatologische omstandigheden in de verschillende regio's moeilijk is om de toekomstige trends nauwkeurig te voorspellen, wordt toch aangenomen dat de aantallen in de kerngebieden in Rusland en Kazachstan op korte termijn niet drastisch zullen veranderen. In het westelijk deel van het verspreidingsgebied zorgt een verdere intensivering van de landbouw ervoor dat de soort het niet goed doet en nood heeft aan gepaste beschermingsmaatregelen.

De populatie wordt evenwel op wereldschaal als stabiel geëvalueerd en wordt op de meest recente IUCN-rode lijst gekwalificeerd als 'Least Concern'.

1.3 **Wetenschappelijk kennisniveau**

Door zijn status als Bijlage 1 soort van de Vogelrichtlijn en mysterieuze levenswijze is er in het buitenland reeds veel onderzoek verricht naar deze soort. Deze kennis kan in dit SBP benut worden. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de verschillende kennisaspecten die nodig zijn om dit SBP te onderbouwen.

1.3.1 **Kennisniveau verspreiding, populatiegrootte, trends**

De kennis over de verspreiding, populatiegrootte en trend van de soort in Vlaanderen wordt als goed beschouwd. De luide lokroep van het mannetje maakt de soort in ieder geval niet zo lastig om te monitoren. In de meest kansrijke valleigebieden in Vlaanderen wordt in meer of mindere mate de aanwezigheid van de soort opgevolgd zodat daar wellicht weinig roepende vogels onopgemerkt blijven. Dit zou eventueel wel het geval kunnen zijn voor roepende mannetjes in uitgestrekte akkergebieden, zeker als die ver van bewoning of natuurgebieden gelegen zijn.

Op Europese schaal is er eveneens een relatief goed beeld van de verspreiding, populatiegrootte en trend. Minstens in onze buurlanden of buurregio's is de soort ook een schaarse broedvogel en worden de kansrijke broedgebieden nauwgezet opgevolgd.

Weliswaar blijft het voor deze successief polygame soort in het algemeen een probleem hoe je aan de hand van roepende mannetjes, die bovendien sterk mobiel zijn doorheen het broedseizoen, een goede populatieschatting kan doen (Arbeiter et al, 2017). Daarnaast is er de onzekerheid in hoeverre roepende mannetjes ook effectieve broedgevallen voorafgaan.

1.3.2 **Kennisniveau beheer**

De broedcyclus van de soort is goed bestudeerd en in functie daarvan zijn aanbevelingen met betrekking tot een afgestemde maaidatum goed te formuleren (zie Figuur 1.1).

Naast beheeraspecten die zich richten op het broedsucces (late maaidatum bij vastgestelde vestiging), dient het beheer zich ook te richten op het voorzien van voldoende bloemrijke en ijle vegetaties (een zekere mate van verschrallingsbeheer) en idealiter ook op het optimaliseren van het voedselaanbod (opnieuw bij voorkeur een latere maaidatum of om de 2 jaar maaien).

Deze afzonderlijke beheeraspecten op zich zijn goed bestudeerd, de kunst zit hem in de combinatie ervan in de praktijk, wat overigens ook sterk gebiedsafankelijk kan zijn.

1.4 **Wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten**

De uitvoering van dit soortbeschermingsprogramma vloeit voort uit het Vlaamse natuurbeleid en geeft invulling aan (inter)nationale verplichtingen. Dit hoofdstuk geeft beknopt weer in welke richtlijnen en (internationale) verdragen de kwartelkoning is opgenomen en welk beleid en welke wetten relevant zijn voor de bescherming van de kwartelkoning in Vlaanderen.

Tabel 1.5: Overzicht wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten voor de kwartelkoning

	Kader	Status op lijst
Internationaal kader	IUCN Red List	Least Concern
	Vogelrichtlijn	Bijlage I
	Ramsar	WI Site n° 3BE004, Ramsar n° 329 (IJzervallei)
	Conventie van Bern	Bijlage II
	Conventie van Bonn	Bijlage II
	AEWA	Categorie 1 in Kolom C van tabel 1 van Annex 3 bij de tekst van de Agreement
Vlaams kader	Soortenbesluit	Categorie 2: basisbeschermingsbepalingen
	Vlaamse IUCN Rode Lijst (2016)	Categorie Ernstig bedreigd
	G-IHD	Instandhoudingsdoel van 100 broedparen
	Provinciaal prioritaire soort	West-Vlaanderen: prioritair Vlaams-Brabant: prioritair Limburg: niet geselecteerd Antwerpen: niet geselecteerd Oost-Vlaanderen: niet geselecteerd

1.4.1 **Internationaal kader**

Internationaal dient een aantal verdragen als raamwerk voor de bescherming van de soort. Doelstellingen en verplichtingen van deze verdragen zijn doorgaans overgenomen of verder vertaald in nationale wet- en regelgeving en beleid. Relevante internationale verdragen zijn:

- **Conventie van Rio (Biodiversiteitsverdrag, Trb 1992 nr. 164).**

Dit verdrag richt zich onder meer op het behoud van bedreigde soorten, o.a. door middel van het instellen van beschermde gebieden of gebieden waarin bijzondere maatregelen moeten worden genomen om de biodiversiteit te behouden. De intentie van dit verdrag is eveneens opgenomen in de Vogelrichtlijn (zie hieronder).

- **Ramsarconventie (1971, Trb. 1975 nr. 84)**

De RAMSAR-Conventie heeft als doel om de wetlands van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels, te beschermen en het verstandig gebruik ervan te waarborgen. Elk land dat deze Conventie onderschrijft, verbindt zich ertoe afdoende bescherming te bieden aan waterrijke gebieden en de watervogels die er voorkomen, met name die gebieden die opgegeven worden bij verdrag. Het beheer van dit gebied geschiedt op basis van het 'wise use' principe. Het komt erop neer dat gebruik mogelijk is, mits er geen negatieve invloed is op de natuurwaarden. **Het enige voor de kwartelkoning relevante Vlaamse gebied betreft: 'De IJzerbroeken te Diksmuide en Lo-Reninge' (WI Site n° 3BE004, Ramsar n° 329).**

- **Conventie van Bern (Raad van Europa, 1979)**

Het verdrag inzake 'het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa' voorziet in de bescherming en het behoud van wilde planten en dieren en hun natuurlijke leefmilieu in Europa. De landen die deze Conventie ondertekenen, worden geacht alle passende en noodzakelijke maatregelen te nemen om de leefmilieus (habitats) van in het wild voorkomende Europese dier- en plantensoorten te beschermen, in het bijzonder de soorten van Bijlagen I en II (zeldzame en endemische soorten). De bescherming moet gebeuren in de vorm van wetten en regelgeving en houdt ook expliciet in dat op het gebied van de ruimtelijke ordening de aantasting van deze gebieden zo veel als mogelijk wordt vermeden of verminderd. Bovendien moet bijzondere aandacht besteed worden aan de bescherming van de overwinterings-, rust-, voedsel-, broed- of ruiplaatsen die van belang zijn voor de in Bijlagen II en III vermelde trekkende soorten. **De kwartelkoning behoort tot de streng beschermde soorten die worden opgelijst in Bijlage II.**

- **Conventie van Bonn (1979 Trb 191 nr. 6)**

Dit verdrag (internationaal bekend als the Convention of Migratory Species, CMS) beoogt de bescherming van bedreigde trekkende diersoorten. De Agreement on the Conservation of African-Eurasian migratory waterbirds (AEWA) is een overeenkomst binnen het verdrag dat speciaal is gericht op vogels. **De kwartelkoning is opgenomen in Bijlage 2:** soorten die thans onvoldoende beschermd zijn. Als toelichting bij de status van de kwartelkoning wordt genoemd: '*Species which are listed as threatened in Threatened Birds of the World (BirdLife International 2000)*' en '*Populations numbering more than around 100,000 individuals and considered to be in need of special attention as a result of showing significant long-term decline*'. Daarbij wordt gestreefd naar een behoud van deze soort door het maken van internationale afspraken.

In 2006 werd onder de vleugels van AEWA een internationaal soortbeschermingsplan voor de kwartelkoning opgesteld (Koffijberg & Schaffer, 2006). Ook Vlaanderen moet daarbij de nodige inspanningen leveren maar het huidige plaatje maakt duidelijk dat het succes van een soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning in Vlaanderen nog voor een aanzienlijke periode mee afhankelijk zal zijn van de inspanningen die in de rest van Europa voor de soort worden gevoerd. Dit looptijd van dit plan werd recent verlengd tot 2021 op de 7de Meeting of Parties (MOP7) van AEWA omwille van de nog steeds precaire toestand van vooral de West-Europese en in mindere mate de Centraal-Europese populaties.

- **Vogelrichtlijn (79/409/EEG, Europese Unie, 1979)**

De Vogelrichtlijn is een richtlijn van de Europese Unie die tot doel heeft alle in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied te beschermen. De richtlijn heeft

betrekking op de bescherming van vogels, hun eieren en nesten en hun leefgebieden en overwinterings- en rustplaatsen van enkele trekvogelsoorten. De richtlijn bevat bovendien een lijst met soorten die onder extra bescherming vallen (Bijlage I). De lidstaten van de EU zijn verplicht om voor deze - in Europese context zeldzame of bedreigde - soorten, leefgebieden van voldoende grootte en kwaliteit aan te wijzen en te beschermen (de zogenaamde 'speciale beschermingszone' (SBZ)). **De kwartelkoning is één van deze Bijlage I-soorten die in Vlaanderen extra bescherming moet krijgen.** Ook buiten de speciale beschermingszones moeten de lidstaten zich inspannen om vervuiling en verslechtering van de leefgebieden van de Bijlage I-soorten, evenals de niet in Bijlage I voorkomende trekvogelsoorten, te voorkomen. De Vogelrichtlijngebieden maken deel uit van het toekomstig Natura 2000-Netwerk, een Europees ecologisch netwerk in het kader van de EU-Habitatrichtlijn.

- ***IUCN Red List of Threatened Species***

De Rode Lijst van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) is een lijst met soorten die op wereldschaal bedreigd zijn. Door een relatief stabiele trend in Rusland en Kazachstan, die heel grote aantallen kwartelkoningen herbergen, is de kwartelkoning gecatalogeerd onder de **categorie: 'Least Concern'**.

1.4.2 ***Vlaams kader***

- ***Het Soortenbesluit (15/05/2009)***

Op Vlaams niveau is de regelgeving inzake soortbescherming geregeld in het zogenaamde Soortenbesluit, voluit het Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer.

De kwartelkoning is opgenomen in categorie 2 van de bijlage 1 van het Soortenbesluit. Daardoor zijn de basisbeschermingsbepalingen van het Soortenbesluit van toepassing.

- ***Uitvoeringsbesluiten: Rode Lijsten***

In uitvoering van het Soortenbesluit (artikel 5) kan de bevoegde minister door een Ministerieel Besluit Rode Lijsten vaststellen. Een Rode Lijst is een lijst van inheemse soorten die op basis van objectieve criteria worden ingedeeld in klassen, naargelang hun graad van bedreiging. Rode Lijsten vervullen op die manier een signaalfunctie voor de overheid of de bevolking en vormen tevens de basis om prioriteiten vast te stellen. De Rode Lijsten zelf zijn een wetenschappelijke, transparante en internationaal aanvaarde manier om de status van dier- of plantensoorten in te schatten. Het Soortenbesluit draagt de coördinerende rol voor de opmaak van Rode Lijsten op aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Bestaande Rode Lijsten moeten ten minste om de 10 jaar worden geëvalueerd, met het oog op een eventuele aanpassing aan de veranderde staat van instandhouding van de soorten die er in zijn opgenomen. Aanpassingen worden doorgevoerd op voordracht van het INBO, waarna de aangepaste Rode Lijst opnieuw door de bevoegde minister wordt vastgesteld.

De huidige geldende rode lijst van de Vlaamse broedvogels werd vastgesteld met het Ministerieel Besluit van 19 november 2020 tot vaststelling van vier Rode Lijsten in uitvoering van artikel 5 van het Soortenbesluit (BS 29/03/2021). Deze rode lijst is gebaseerd op Devos

et al. (2016). De status van de soort is gelijk gebleven ten opzichte van de vorige rode lijst. De terminologie is wel aangepast van 'met uitsterven bedreigd' naar 'ernstig bedreigd' maar dat is slechts een taaltechnische aanpassing aan de terminologie van de IUCN, zonder reële statuswijziging. De status van de soort werd in het bijzonder in deze categorie ondergebracht omdat het aantal zich voortplantende individuen kleiner is dan 50 (criterium D1).

- **Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD)**

De gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen zijn de verbeter- of behoudopgaven voor het behouden, herstellen of ontwikkelen van een gunstige staat van instandhouding op Vlaams niveau van in het Vlaamse Gewest voorkomende Europees te beschermen habitats of soorten. De gewestelijke natuurdoelen moeten voldoen aan het Europese beleidskader, de doelstellingen van Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn. Ze hebben een wetenschappelijke basis, maar houden zoveel mogelijk rekening met een maatschappelijke toets en al eerder gemaakte afspraken en beslissingen, bijvoorbeeld het SIGMA-plan voor de veiligheid en mobiliteit in het Scheldebekken.

Voor de kwartelkoning werden via het Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 2010 gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld. Hier wordt dieper op ingegaan in Hoofdstuk 3 Doelstellingen.

- **Provinciaal Prioritaire Soorten (PPS)**

Het provinciale natuurbeleid draagt in mindere mate bij aan de gebiedsgerichte pijler die vooral door de Vlaamse Overheid wordt behartigd. De provincies leggen meer de klemtoon op de instandhouding van biodiversiteit buiten de natuurreservaten. Via de selectie van Provinciaal Prioritaire Soorten wordt voor een provincie een analyse gemaakt van de soorten waarvoor een bepaalde provincie een bovengemiddeld belang heeft en waarop het provinciale bestuursniveau haar soortenbeschermingsacties prioritair zou moeten kunnen enten.

Om na te gaan voor welke soorten bescherming in een bepaalde provincie prioritair is, wordt een wetenschappelijke methode toegepast. De geografische regio Vlaanderen wordt hierbij als geografisch kader gebruikt. Deze methode werd toegepast voor de provincies Antwerpen (Bauwens *et al.*, 2001), Limburg (Colazzo & Bauwens, 2003), West-Vlaanderen (Dochy *et al.*, 2007), Oost-Vlaanderen (Adriaens *et al.*, 2013) en Vlaams-Brabant (Nijs, 2009).

De aanduiding van prioritaire soorten gebeurt in twee stappen. In een eerste stap worden de typische soorten voor een provincie bepaald. Dit gebeurt door na te gaan welke soorten een hoger provinciaal aandeel kennen in de Vlaamse verspreiding dan op grond van de relatieve oppervlakte van de provincie verwacht kan worden. Een voorbeeld: West-Vlaanderen maakt 23,2% uit van de oppervlakte van Vlaanderen. Indien (beduidend) meer dan 23,2% van de Vlaamse populatie van een soort zich in de provincie bevindt, kan de provincie als (extra) belangrijk voor de soort beschouwd worden. Bescherming van die soort in die provincie is dus meteen ook van belang op het niveau van Vlaanderen.

Arbitrair wordt voor de selectie als provinciaal prioritaire soort vooropgesteld dat minstens 33% van de Vlaamse populatie in die bepaalde provincie moet gesitueerd zijn. Dit verband moet bovendien statistisch significant zijn (chi-kwadraat-test, $p < 0,05$).

Als tweede selectie-eis moet de soort zijn opgenomen op de Vlaamse Rode Lijst of in internationale soortbeschermingswetgeving. Dit betekent impliciet en wetenschappelijk gefundeerd dat die soort aan bedreigingen blootgesteld is en daadwerkelijk bescherming behoeft. Dit zijn dan de prioritaire soorten.

De kwartelkoning is geselecteerd als prioritaire soort in de provincies West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. In Limburg, Oost-Vlaanderen en Antwerpen werd de soort niet opgenomen in de lijst.

1.5 ***Functies en waarden van de soort***

De soort levert geen rechtstreekse ecosysteemdiensten. Onrechtstreeks levert de soort wel een belangrijke ecosysteemdienst inzake natuurbeleving (de waarneming van mysterieuze, zeldzame soort). Roepende kwartelkoningen zijn voor heel wat mensen een topervaring op het vlak van natuurbeleving.

De kwartelkoning wordt door Wettstein & Szép (2003) als een goede indicatorsoort beschouwd voor biodiversiteit in het algemeen op basis van onderzoek in oostelijk Hongarije. Ze onderzochten 17 natuurlijke graslanden waar kwartelkoning voorkwam op hun algemene biodiversiteit en vergeleken die met nabijgelegen graslanden zonder kwartelkoningen. De locaties met kwartelkoningen waren rijker aan planten-, vlinder- en vogelsoorten. De auteurs beschouwen kwartelkoning als een goede paraplu-soort voor de biodiversiteit van vochtige graslanden omdat de grote, heterogene gebieden die ze vereisen ook geschikt zijn voor de meeste andere soorten van vochtige graslanden die in oostelijk Hongarije voorkomen.

Het voorkomen van de kwartelkoning mag dan ook worden beschouwd als een goede indicator voor een kwalitatief en goed ontwikkeld leefgebied. In zekere mate heeft de soort dan ook een ambassadeurstatus binnen natuurontwikkeling en natuurgebieden in de context van rivier- en beekbegeleidende valleigraslanden.

2 Bedreigingen en kansen

2.1 Algemeen

De kwartelkoning was één van de eerste vogelsoorten die het slachtoffer werd van de intensivering en mechanisering van de landbouw (Green *et al.*, 1997). Het droogleggen van valleigebieden, het omzetten van grasland naar akkerland, het toegenomen gebruik van pesticiden en vooral de steeds vroegere maaidata hebben geleid tot een sterke populatieafname, niet alleen in Vlaanderen maar in het grootste deel van het West-Europese verspreidingsgebied. De kwartelkoning werd daarmee één van de meest bedreigde broedvogelsoorten in Europa en kwam op de Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn terecht.

Sinds het eind van de jaren 1990 was in grote delen van West-Europa een kentering merkbaar en namen de aantallen opnieuw toe. De oorzaak van dit fenomeen moet vermoedelijk vooral worden gezocht in de oostelijke, nog steeds sterk bezette broedgebieden: door de teloorgang van de collectieve landbouw in het voormalige Oostblok ontstonden er grote oppervlakten ruigtevegetaties die een uitermate geschikt broedgebied zijn voor broedende kwartelkoningen. Dit resulteerde in een snelle populatiestijging die zich liet voelen tot in West-Europa (Schäffer & Green, 2001; Koffijberg *et al.*, 2016).

Tegelijk begonnen mogelijk ook speciale beschermingsprogramma's in een aantal West-Europese landen hun vruchten af te werpen. In Nederland - waar het broedbestand in de jaren 1990 gedaald was tot een 100-tal paren - leverde het atlaswerk in 1998 niet minder dan 640 tot 700 roepende mannetjes op. Dit hoge aantal is meer recent evenwel helemaal teruggeslagen tot het vroegere niveau. In het Verenigd Koninkrijk konden hogere aantallen dankzij gerichte acties wél behouden blijven.

Die positieve evolutie in onze buurlanden en ten zuiden van de taalgrens leek toen echter grotendeels voorbij te gaan aan Vlaanderen. Dit wijst erop dat de omstandigheden voor vestiging toen niet bijster goed waren, ook al werden in een aantal natuurgebieden al gerichte inspanningen geleverd. Het agrarische landschap in Vlaanderen bood daarnaast (te) weinig kansen voor de soort.

De laatste jaren werden weliswaar regelmatig 'ad hoc'-beschermingsacties opgestart op plaatsen waar roepende mannetjes werden vastgesteld. In hoeverre deze maatregelen ook tot broedsucces hebben geleid, is niet gekend. Door het arbeidsintensieve karakter van een dergelijke 'ad hoc'-aanpak is een toepassing op grote schaal ook moeilijk haalbaar. De toekomst van de soort ligt vooral in een meer structureel beheer van (potentieel) geschikte leefgebieden. In Vlaanderen zijn kwartelkoningen bijgevolg aangewezen op een beperkt aantal uitgestrekte natuurresevaten (al dan niet gekoppeld aan de uitvoering van het geactualiseerde SIGMA-plan) met veel hooilanden waar een laat en gefaseerd maaibeheer wordt ingesteld.

2.2 *Bedreigingen voor een regionale goede staat van instandhouding*

Tabel 1.6 geeft een beknopte bespreking en motivering van relevante bedreigingen voor de kwartelkoning in relatie tot het voorliggend soortbeschermingsprogramma. De geïdentificeerde bedreigingen worden opgedeeld in ‘kritisch’, ‘zeer belangrijk’ en ‘belangrijk’.

Tabel 1.6: Bedreigingen voor de kwartelkoning en voor het welslagen van het soortbeschermingsprogramma

Bedreiging	Beschrijving (zie tekst)	Belang
B1. Leefgebiedverlies en degradatie van leefgebied	Historisch leefgebiedverlies	Kritisch
	Voortschrijdend leefgebiedverlies	Belangrijk
B2. Onaangepast beheer van leefgebieden	B2.1 Tijdstip van maaien	Kritisch
	B2.2 Schaal en methode van maaien	Zeer belangrijk
	B2.3 Begrazingsdichtheid	Belangrijk
	B2.4 Onvoldoende kennis bij boeren, beheerders en beleidsmakers	Zeer belangrijk
B3. Onvoldoende coördinatie van inventarisatie	Onvoldoende coördinatie van inventarisatie	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
B4. Onvoldoende bescherming van leefgebieden	B4.1 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
	B4.2 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ maar binnen groene gewestplanbestemming	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
	B4.3 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ én groene gewestplansbestemming	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
B5. Onvoldoende kennis over de soort	Kennislacune ecologie kwartelkoning	Belangrijk

2.2.1 *B1. Leefgebiedverlies en degradatie van leefgebied*

De kwartelkoning heeft door veranderende en intensievere landbouwmethoden in Vlaanderen (en bij uitbreiding in gans West-Europa) zware klappen gekregen door leefgebiedverlies. De grootste afname in de belangrijkste bolwerken voltrok zich reeds kort na de Tweede Wereldoorlog. Drainage en ontwatering maakten voormalig vochtige hooilanden in rivier- en beekdalen geschikt voor akkerbouw of intensieve grasteelt. Hierdoor is een groot areaal leefgebied verloren gegaan en ook nu zet deze intensivering zich nog steeds verder door. Veel van de (half)natuurlijke graslanden evolueerden van soortenrijke hooilanden naar hoogproductieve ‘grasakkers’ met een vroege maaidatum en hoge maai-frequentie. Hierdoor zijn ze ongeschikt geworden als leefgebied.

Het leefgebiedverlies manifesteert zich dus op twee vlakken. Enerzijds is er het effectieve verlies aan geschikt broedgebied doordat dit werd vernietigd (bv. omzetten van vochtige hooilanden in akkers). Daar komt bovenop dat de weinige dieren die zich nog vestigen, te kampen hebben met problemen door de manier waarop het beheer wordt gepland en uitgevoerd. Dit is zelfs in natuurgebieden en op percelen met beheerovereenkomsten (zie punt B2.) het geval (zie verder).

Naast de druk vanuit de landbouw zijn er ook andere processen die verder knabbelen aan het resterende leefgebied zoals bosuitbreiding in valleigebieden, de aanleg van buffer- en waterbekkens, ...

2.2.2 **B2. Onaangepast beheer van de huidige leefgebieden**

B2.1 Tijdstip van maaien

In Frankrijk bleek zonder beschermingsmaatregelen 86% van de jongen slachtoffer van de maaimachine te worden (Broyer, 1996), in Schotland 40% (Tyler, 1996). Het grote verschil tussen beide landen kan mogelijk worden verklaard door nevenfactoren als de gebruikte maaimachines en de ontsnappingsmogelijkheden van jongen naar naburige percelen of ongemaaide overhoekjes.

Bij aankomst van kwartelkoningen is in Vlaanderen slechts een geringe oppervlakte aan geschikt leefgebied beschikbaar omdat het gros van de graslandpercelen al een eerste keer rond eind april of begin mei wordt gemaaid. Dit betreft weliswaar overwegend erg productieve graslanden die sowieso al minder geschikt zijn voor de soort en geldt dan vooral voor de percelen in agrarisch beheer. Kwartelkoningen vestigen zich daardoor vaak in graslandgebieden waar het beheer is afgestemd op fauna en/of flora (overwegend natuurgebieden, soms gebieden met beheerovereenkomsten).

In de meeste natuurgebieden wordt later gemaaid (2de helft juni tot 1ste helft juli) maar ook daar houdt het maaibeheer vooralsnog structureel te weinig rekening met de vereisten voor broedende kwartelkoningen. Het beheer in functie van botanische doelstellingen spoort qua maaidatum veelal niet samen met de vereisten voor de kwartelkoning. Zelfs wanneer de maaidatum in functie van de fauna laat wordt gepland, is dat meestal maar tot de 2de helft van juni. Andere soorten van structuurrijke graslandgebieden hebben dan hun (eerste) broedcyclus doorgaans voltooid maar kwartelkoningen zitten dan pas aan het begin of midden in het broedproces.

Een ad-hoc aanpassen van de maaidatum in natuurgebieden, wanneer een roepende kwartelkoning wordt vastgesteld, kan een tussenoplossing zijn. Daarbij is het evenwel alsnog belangrijk om de eerste snede over voldoende grote oppervlaktes voldoende laat in te plannen zodat zich laat vestigende kwartelkoningen (2de helft van juni) er nog een geschikt leefgebied kunnen vinden. Eens gevestigd is navolgend een voldoende late maaidatum (15 augustus) in een voldoende ruime zone rond de roeppost (250m) van groot belang om het broedsucces te maximaliseren. Wanneer het maaien slechts wordt uitgesteld tot eind juli zijn weliswaar de kuikens van eerste broedsels naar verwachting voldoende mobiel om te ontsnappen aan de maaimachine maar door gebrek aan dekking in de inmiddels volledig gemaaide leefgebieden zijn de overlevingskansen van deze jonge vogels dan minimaal. Ook wanneer het maaiuitstel wordt geminimaliseerd rond de roeppost (bv. 50 à 100m) is er minder foerageerbiotoop beschikbaar voor de jongen en zijn ze, in de vaak enige zone met grazige dekking in het landschap, ook kwetsbaarder voor predatie.

B2.2 Schaal en methode van maaien

Voortschrijdende innovatie in de landbouw maakt het mogelijk dat tegenwoordig een groot areaal grasland in korte tijd kan worden gemaaid. Enerzijds gaat het om steeds snellere en grotere machines (met een breder maaibereik), anderzijds om een verschuiving van hooien naar voordroogkuil, waarbij het oogstmoment minder afhankelijk is van een periode van mooi weer. Dit geldt in het bijzonder voor gangbare graslanden maar eveneens voor graslanden in natuurgebieden. Dit zorgt zowel voor een snel verlies aan leefgebied (meer synchronisatie van het oogsttijdstip) als voor sterfte onder kuikens en volwassen dieren

tijdens de slagpenrui (ruiende vogels kunnen immers gedurende twee tot drie weken niet vliegen). Door de steeds snellere maaimachines is de kans dat kuikens het maaien kunnen ontlopen minimaal. Kleine kuikens worden direct gedood door de maaimachine of vallen ten prooi aan predatoren bij gebrek aan dekking in de directe omgeving.

Onderzoek in Frankrijk en op de Britse Eilanden liet zien dat tot 86% van alle kuikens omkomt tijdens het maaien (Broyer, 1996). Bij akkers liggen deze problemen iets genuanceerder. Snelle machines worden alleen bij luzerne ingezet, een gewas dat in bepaalde regio's weliswaar veel kwartelkoningen aantrekt, maar waar gezien het vroege tijdstip van oogsten waarschijnlijk geen enkel legsel succesvol uitkomt en waar dus vrijwel geen kuikens in de percelen aanwezig zullen zijn. Andere gewassen worden met langzame(re) machines geoogst. In Nederland bleek tijdens onderzoek in het Oldambt in 2003 dat bij een periode van droog en zonnig weer het aanwezige areaal aan wintertarwe in een tijdsbestek van twee weken vrijwel in zijn geheel wordt geoogst en daarmee het beschikbare broedbiotoop sterk wordt gereduceerd (Gerritsen *et al.*, 2004). In dergelijke gevallen is de hoge mate van synchroon oogsten ook in akkers een probleem.

Naast te vroeg en te snel maaien, wordt in grasland - zowel in natuurgebieden als op percelen met beheerovereenkomsten - meestal van buiten naar binnen gemaaid. De vogels vluchten daarbij naar het centrum van het perceel dat uiteindelijk ook wordt geoogst, waardoor onnodig veel jonge kwartelkoningen omkomen. Van binnen naar buiten maaien kan de kuikensterfte met meer dan de helft reduceren (Broyer, 1996; Tyler, 1996). In akkers varieert de wijze van oogsten per gewas en per bedrijf. Sommige percelen worden in stroken bewerkt, andere worden van buiten naar binnen geoogst of met twee machines die naar elkaar toe werken. Bijna altijd worden ook eerst de randen van het perceel geoogst, wat de ontsnappingsmogelijkheden voor kwartelkoningen naar naburige percelen of akkerranden beperkt.

B2.3 Begrazingsdichtheid

Kwartelkoningen maken in het buitenland regelmatig gebruik van gebieden waar geen maaiactiviteiten plaatsvinden maar die (jaarrond) worden beweide. In Vlaanderen is de oppervlakte aan dergelijke gebieden (vooralsnog) beperkt. In het natuurgebied Enamebos (Scheldevallei, Oost-Vlaanderen) was in de loop van 2012 gedurende verschillende dagen een roepende kwartelkoning aanwezig in een extensief begrazingsblok, wat de potenties van een dergelijk biotoop illustreert. In het Nederlandse rivierengebied broedt een flink deel van de kwartelkoningen in dergelijke begraasde natuurontwikkelingsgebieden waar de begrazingsdichtheid in belangrijke mate de geschiktheid van het leefgebied voor de kwartelkoning bepaalt: een te lage dichtheid kan leiden tot struweel- en/of bosvorming, een te hoge dichtheid tot onvoldoende ruige vegetaties. In beide gevallen wordt het biotoop ongeschikt als broedgebied voor kwartelkoning.

B2.4 Onvoldoende kennis bij landbouwers, beheerders en beleidsmakers

Vanwege het geheimzinnige gedrag en de nachtelijke roepactiviteit is er weinig kennis over de kwartelkoning en zijn leefwijze. Zo wordt er bij terreinbeheerders vaak van uitgegaan dat een vogel die niet meer roept ongepaard bleef en verdwenen is, terwijl het staken van de roepactiviteit evenzeer een indicatie kan zijn voor koppelvorming en de start van een legsel. Recent neemt de aandacht voor de soort toe, enerzijds door een aantal 'invasie jaren' anderzijds door de verplichtingen die uit de verschillende wetgevingen voortvloeien. Tot voor kort was de soort bij veel beleidsmakers en beheerders van het netvlies verdwenen. Om die reden werd/wordt met deze 'late broeder' vaak geen rekening meer gehouden bij het opstellen van beheerplannen en bij het uitvoeren van het geplande beheer.

In vele natuurgebieden gebeurt het maaibeheer door landbouwers. Daarbij is, naast de maaidatum, vooral het maaien en afvoeren zélf als beheermaatregel van belang, niet zozeer hóe er gemaaid wordt. Voor deze soort (en eigenlijk ook voor vele andere soorten) is evenwel ook dit laatste aspect relevant (van binnen naar buiten maaien) zodat het in natuurgebieden aangewezen is om standaard faunavriendelijke maaitechnieken te hanteren en daarbij landbouwers ook voldoende over te informeren.

2.2.3 **B3. Onvoldoende coördinatie rond inventarisatie**

In de geschikte gebieden wachten vrijwilligers vaak het ganse voorjaar, vaak vruchteloos, op de komst van de kwartelkoning. Gezien de soort zijn aanwezigheid doorgaans enkel kenbaar maakt via de nachtelijke roep, dient dan ook regelmatig in volle duisternis op het terrein gegaan te worden. Eens gekoppeld neemt de roepfrequentie en het roepvolume immers af en verkleint de trefkans.

Vaak wordt vastgesteld dat de soort op een gegeven moment plots opduikt en dan meteen op meerdere plaatsen tegelijk, iets wat zich ook bij verwante soorten als porseleinhoen of kleinst waterhoen voordoet. Gezien waarnemingen van deze kwetsbare soort op het platform www.waarnemingen.be tijdens het broedseizoen worden afgeschermd, kan het op dergelijke momenten geen signaalfunctie bieden naar mensen die de nachtelijke inventarisatie in hun regio op zich nemen of coördineren. Terwijl het net het moment zou moeten zijn waar in alle potentierijke gebieden actief zou moeten worden gescreend.

Een soort contactgroep waarbij beheerders of inventarisatiecoördinatoren van bepaalde gebieden of regio's zouden worden geattendeerd op de aanwezigheid van de soort in Vlaanderen (en bij uitbreiding naburige regio's) ontbreekt momenteel, zelfs in haar meest eenvoudige vorm. Dergelijke contactgroep kan ook een platform vormen om tips en ervaringen uit te wisselen (zie ook B5).

2.2.4 **B4. Onvoldoende bescherming van leefgebieden**

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 werden voor de periode 2013-2020 in totaal 28 territoria vastgesteld in Vlaanderen binnen de gehanteerde datumgrenzen. Hieruit kan o.a. worden afgeleid welke beschermingsgraad de territoria hebben.

Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ

- 21 van de 28 territoria (75%) bevond zich binnen SBZ (in 2000-2012 was dat 71%)
- 7 van de 28 territoria (25%) bevond zich buiten SBZ (in 2000-2012 was dat 29%)

Weliswaar zeggen deze cijfers niet alles, gezien een SBZ doorgaans niet volledig wordt beheerd in functie van natuurwaarden en ook ander gebruik aanwezig is.

Voorkomen buiten terreinen met natuurbeheer

- Van de 21 roepposten binnen SBZ bevonden er zich 18 op terreinen met natuurbeheer.
- Van de 7 roepende kwartelkoningen die buiten SBZ werden waargenomen, bevonden zich 3 roepposten in een natuurgebied (of gebied met gelijkaardig

extensief beheer), vier territoria bevonden zich in het landbouwgebied in een landbouwgewas.

Hieruit blijkt dat weliswaar 75% van de roepposten werd vastgesteld binnen SBZ en 75% op terreinen met natuurbeheer. Als de trefkans hoger mag worden geacht binnen natuurgebieden dan erbuiten, kan dit betekenen dat het aandeel van de roepposten binnen natuurgebieden mogelijk nog lager ligt (de helft?).

Er kan worden verwacht dat het aandeel aan territoria binnen de beheerde gebieden in de toekomst zal toenemen naarmate de voor deze soort beoogde zones (die onder andere in het kader van het geactualiseerde SIGMAplan worden gerealiseerd) verder worden ontwikkeld en gericht beheerd.

Totdat de grotere gebieden waarbinnen zich in de toekomst een duurzame populatie komt vestigen, zijn gerealiseerd, is het van belang om alle kansen op broedsucces c.q. het stichten van een eigen Vlaamse populatie te ondersteunen. Daartoe zijn dan ook acties/maatregelen nodig gericht op het verzekeren van het broedsucces buiten de terreinen met natuurbeheer.

2.2.5 **B5. Onvoldoende kennis van kwartelkoningen**

Informatie over de eisen die kwartelkoningen stellen aan hun leefomgeving (en variatie daarin in de loop van het broedseizoen) en de factoren die de populatiedynamiek bepalen, zijn van groot belang om beschermingsmaatregelen te kunnen sturen en de effectiviteit ervan te kunnen meten. Deze aspecten werden in Vlaanderen, noch in Nederland grondig onderzocht en zijn zelfs deels (vooral dan voor de kwartelkoningen die in akkers broeden) ook op internationale schaal onbekend. De belangrijkste kennisleemtes zijn:

- factoren die de vestiging van kwartelkoningen in grasland bepalen (vegetatiesamenstelling en –structuur), het voedselaanbod, de invloed van (grond)waterstanden en het gevoerde beheer. Kennis van leefgebiedvereisten is daarnaast vooral ook van belang om te kunnen voorspellen welke terreinen, of welke delen van een gebied in aanmerking kunnen komen als geschikt leefgebied en waar dus inventarisatie- en beschermingsinspanningen de hoogste slaagkans zullen hebben;
- factoren die de vestiging van kwartelkoningen in akkers in Nederland en Wallonië bepalen. Er is inmiddels bekend welke gewassen worden geprefereerd, maar de achterliggende processen, en waarom kwartelkoningen juist in bepaalde akkergebieden voorkomen en in andere niet, is onbekend. Met deze kennis zouden in akkergebieden meer vestigingsmogelijkheden voor kwartelkoningen kunnen worden ontwikkeld of op zijn minst een proactieve screening van roepposten kunnen worden opgezet op plaatsen die als kansrijk kunnen worden gedetecteerd.
- de rol van akker(fauna)randen in akkergebieden tijdens en na de oogst. Uit onderzoek in Nederland blijkt dat dergelijke randen in de broedtijd nauwelijks door kwartelkoningen worden benut. Mogelijk bieden ze wel kansrijke alternatieven als opgroeihabitat voor kuikens nadat de gewassen werden geoogst en kunnen deze randen ook van nut zijn als uitwijkplaats voor volwassen kwartelkoningen in de ruifase.
- informatie over de broedcyclus en broedstrategie van kwartelkoningen in Vlaanderen. Er is vrijwel niets bekend over het aantal broedsels dat kwartelkoningen

in Vlaanderen kunnen grootbrengen, de timing van het broedproces en het uiteindelijke broedsucces. In relatie tot het gevoerde beheer kan dit inzicht geven in het effect van beschermingsmaatregelen en kunnen maatregelen (indien nodig) worden bijgestuurd. Dit geldt in het bijzonder voor de nestplaatskeuze t.o.v. de roepplaats van het mannetje, dat immers als belangrijkste houvast (vaak ook de enige houvast) wordt aangehouden voor het bepalen van de plek waar maatregelen moeten worden uitgevoerd.

- informatie over plaatstrouw van volwassen kwartelkoningen en hier geboren jongen, recrutering van nieuwe broedvogels en de mate van uitwisseling met andere populaties. Er zijn aanwijzingen dat er tussen de verschillende broedgebieden in Europa uitwisseling bestaat (Koffijberg & van Dijk, 2001; Wettstein & Szép, 2003), maar de mate waarin en de invloed van beschermingsmaatregelen hierop is onbekend. Het plaatje van plaatstrouw is immers niet zo eenduidig. Glutz von Blotzheim (1994) maakt o.a. melding van een kuiken dat in 1930 werd geringd in Hongarije en het jaar erop op 25 juni 1931 werd gemeld in Nederland. Maar evenzeer wordt gemeld dat zeven in Nederland geringde exemplaren het volgende jaar terugkeerden naar dezelfde regio (in een straal van 0 tot 14 km van de plek waar ze het jaar ervoor werden geringd) en één exemplaar zelf drie jaar op rij naar dezelfde plek terugkwam om te broeden. In Hamburg kon een negenjarig ringonderzoek de plaatstrouw dan weer niet bevestigen: van de 58 geringde kwartelkoningen kon er slechts één in dezelfde regio worden teruggevangen. Plaatstrouw lijkt dus wel degelijk een niet onbelangrijk feit maar ook het aandeel aan jaarlijks rondzwervende exemplaren is evenzeer een belangrijk gegeven die vestiging op nieuwe plaatsen mee in de hand kan werken.

Beide elementen zijn nuttig in het kader van dit soortenbeschermingsprogramma: de vestiging van kwartelkoningen in de gecreëerde leefgebieden zal in eerste instantie grotendeels afhankelijk zijn van vogels die elders in Europa geboren zijn. Anderzijds is een zekere mate van plaatstrouw nuttig/nodig om op termijn een eigen Vlaamse broedpopulatie uit te bouwen. Het is momenteel niet bekend of er de laatste jaren wel (voldoende) broedsucces was in Vlaanderen waarbij de jongen als stichters van een eigen Vlaamse broedpopulatie kunnen gaan fungeren. Die kennis is essentieel om uit te maken of vestiging van (een duurzame populatie) kwartelkoningen in Vlaanderen een proces is dat gestuurd wordt door factoren in eigen land, dan wel of het steeds gaat om immigrerende vogels uit andere gebieden.

2.3 Kansen voor een gunstige staat van instandhouding

Hier volgt een beknopte overzicht van kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma, in tabelvorm. Door in te spelen op kansen die aanwezig zijn, verhoogt de haalbaarheid om de doelstellingen van dit SBP te bereiken.

Tabel 1.7: Kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma

Kans	Beschrijving
K1. Ruimte voor water	<p>De talrijke overstromingsgebieden die in kader van het geactualiseerde Sigma-plan aangelegd worden, bieden perspectieven voor kwartelkoning door het overgaan naar extensiever beheer over aanzienlijke oppervlakten.</p> <p>Ook in het Grensmaasgebied/ Schulensbroek/ IJzervallei zijn er binnen dit kader kansen voor de soort.</p> <p>Daarnaast zijn er reeds lopende natuurherstelprojecten die de soort nieuwe kansen kan bieden.</p>
K2. Subsidie nestbescherming	<p>Het bestaan van een ad-hoc subsidie nestbescherming, opgestart als actie uit het vorige SBP kwartelkoning, biedt aan landbouwers een vergoeding zodat bij het vaststellen van een territorium het beheer kan worden afgestemd om het broedsucces te maximaliseren.</p>

2.3.1 K1. Ruimte voor water

In het verleden werden vele valleigebieden ingedijkt en werd de lokale hydrologie losgekoppeld van de rivier, vaak in functie van het mogelijk maken van een intensievere landbouwuitbating. Hierbij is veel leefgebied voor de kwartelkoning verdwenen. Toenemende verharding, toenemende weersextremen met piekdebieten en een verhoging van de zeespiegel zorgen, in afwezigheid van een overstroombare vallei, voor steeds grotere risico's op wateroverlast in gebieden met harde infrastructuur (woongebieden, industriegebieden, ...).

Daarom wordt op een aantal plaatsen in Vlaanderen, in het bijzonder in het kader van het geactualiseerde SIGMA-plan, gewerkt aan het terug herstellen van de relatie tussen rivier en vallei waarbij de valleien opnieuw hun waterbergende functie kunnen vervullen. Doorgaans gaat dit gepaard met een herstel van de vroegere hydrologie (vernatting) en het instellen van een extensiever, natuurgericht beheer van het gebied. Wanneer dergelijke gebieden groot genoeg zijn en het natuurstreefbeeld bestaat uit een open complex van graslanden en eventueel lagere moerasvegetaties, dan vormt dit een prima potentieel leefgebied voor de kwartelkoning.

Het overstromingsregime van grotere valleigebieden als het Schulensbroek, de Maas- en de IJzervallei is minder totaal onderhevig geweest aan indijking; overstromingen konden er zich blijven voordoen wat de shift naar een intensiever land(bouw)gebruik er deels heeft afgeremd. Ondertussen wordt de maatschappelijke waarde als overstromingsgebied van

deze gebieden niet langer betwist en wordt ook hier de hydrologie zo nodig hersteld en grote kernen natuurgebied in de graslandsfeer hersteld.

Naast wateroverlast heeft meer recent ook droogte tot opportuniteiten geleid om het leefgebiedherstel voor de kwartelkoning te ondersteunen. In juli 2020 heeft de Vlaamse regering namelijk het actieplan 'Blue Deal' aangekondigd waarmee ze de droogteproblematiek op een structurele manier wil aanpakken. Met het investeringsprogramma Natte Natuur als onderdeel wil de regering de natte natuur herstellen en de valleigebieden versterken. Hoewel dit investeringsprogramma niet specifiek gericht is op het leefgebied van kwartelkoning, kan ze initiatieven rond leefgebiedherstel ondersteunen en versnellen.

2.3.2 **K2. Subsidie nestbescherming**

Als actie onder het aflopende SBP kwartelkoning werd de ontwikkeling van een ad-hoc subsidie vooropgesteld om territoria van kwartelkoning die zich buiten natuurreservaten bevinden toch de nodige kansen te kunnen bieden op broedsucces.

Dergelijke territoria kunnen zich zowel bevinden in landbouwgewassen in een landbouwlandschap als op percelen in regulier landbouwgebruik in de omgeving van of omgeven door percelen in natuurbeheer. De subsidie vergoedt daarbij het opbrengstverlies van de teelt.

Van deze subsidie werd in de periode 2013-2020 2 keer gebruik gemaakt, 1 keer op enkele private percelen aansluitend op het natuurreservaat Viersels Gebroekt (2018) en 1 keer voor een territorium op private percelen in de Scheldemeersen te Dikkelvenne (2020). In de Sombeekse Meersen (2016) werd de landbouwer bereid gevonden, maar had de vogel wegens een plotse overstroming het gebied voortijdig verlaten zodat uiteindelijk geen subsidie werd aangevraagd.

3 Doelstellingen en Strategieën

3.1 Algemene doelstelling van dit SBP

De algemene doelstelling van soortenbeschermingsprogramma's is volgens artikel 24 van het Soortenbesluit om:

- een gunstige staat van instandhouding van de soort of soorten te bereiken waarvoor het SBP wordt opgesteld, in voorkomend geval afgestemd op de vastgestelde instandhoudingsdoelstellingen.
- te verzekeren dat het bij toeval vangen of doden van de soorten die opgenomen zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en die regelmatig voorkomen in het Vlaamse gewest (zie Categorie 3 in Bijlage 1 van het Soortenbesluit) geen significant ongunstige weerslag heeft op de staat van instandhouding van de soorten in kwestie.

3.2 Einddoelstelling voor de soort: G-IHD

Het soortenbeschermingsprogramma kwartelkoning heeft tot algemeen doel als katalysator te dienen voor het ontwikkelen van **een populatie kwartelkoning** in Vlaanderen in een gunstige staat van instandhouding. De einddoelstelling is het behalen van een 'gunstige regionale staat van instandhouding', het bereiken van de doelen zoals geformuleerd in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD). Deze gunstige staat van instandhouding wordt als volgt omschreven in het G-IHD-besluit:

Crex crex – Kwartelkoning		
Thema	Doel	Omschrijving van het doel
Areaal	↑	uitbreiding van het huidige areaal tot 2.000 km ²
Populatie	↑	uitbreiding van de huidige populatie tot minimaal 100 broedparen verspreid over 4 kernpopulaties
Kwaliteit	↑	Oplossen van niet afgestemd menselijk gebruik, tekort aan kwaliteit van het leefgebied, Uitbreiding van het huidige leefgebied met 1.240 - 2.450 ha van vooral bloemrijke hooi- en graslanden, naast de vooropgestelde extra oppervlaktes Europees te beschermen habitats en leefgebied van andere Europees te beschermen soorten en de algemene kwaliteitsverbetering ten gevolge van het huidige milieubeleid.

Gelet op de actuele situatie van de populatie is het binnen de termijn van het SBP (vijf jaar) onmogelijk om de algemene einddoelstelling te bereiken. Toch is het belangrijk om deze einddoelstelling voor ogen te houden om stapsgewijs, via dit SBP en eventuele vervolgs-BP's, naar dit doel toe te werken.

Een meer gedetailleerde analyse en insteek naar de concrete invulling van deze doelen wordt geboden in het achtergrondrapport bij de G-IHD (Paelinckx et al, 2009). De 4 kernpopulaties worden gesitueerd in de riviervalleien langs de Maas, de Demer, de Schelde en de IJzer. Deze doelen werden verder geconcretiseerd en gealloceerd in verschillende S-IHD en in SIGMA (zie 3.3).

3.3 **Allocatie van de populatiedoelstellingen voor de kwartelkoning**

Het leefgebied van de kwartelkoning is enerzijds uitgestrekt, anderzijds heeft de soort specifieke vereisten naar vegetatiekwaliteit. Daarbovenop dient er een beheer aanwezig te zijn waarbij grote oppervlaktes graslanden pas laat gemaaid worden in het voorjaar (eind juni – begin juli) en waarbij die maaidatum vlot nog verder kan verlaat worden (half augustus) als broedparen zich vestigen.

Om op de langere termijn naar een duurzame populatie te streven dienen dan ook nu reeds de contouren duidelijk te zijn van die gebieden waarbinnen dit leefgebied wordt beoogd. Het spreekt voor zich dat graslandbeheer in functie van kwartelkoning niet verzoenbaar is met regulier landbouwbeheer zodat de facto de focus op de grotere natuur- en natuurontwikkelingsgebieden dient gelegd.

3.3.1 **Vastgestelde doelen binnen SBZ**

Actueel zijn er binnen de vastgestelde S-IHD besluiten concrete populatiedoelstellingen voor 64 broedparen kwartelkoning gealloceerd:

- *SBZ-H BE2200037 – Maasvallei: 8 broedparen:*
  - Deelgebied 3 – Heppeneert, deelgebied 4 – Elerweert en deelgebied 12 – Bichterweerd: samen 7 broedparen;
  - Deelgebied 11 – Boterakker: 1 broedpaar;
- *SBZ-H BE2300044 – Zandleemstreek: 1 broedpaar:*
  - Pikhaken en Hollaken-Hoogdonk (tevens SIGMA-gebieden).
- *SBZ-H BE2100040 – Grote Nete: 1 broedpaar*
  - Zammelsbroek (tevens SIGMA-gebied).
- *SBZ-H BE2400014 en SBZ-V BE222316 Demervallei: 14 broedparen:*
  - Schulensbroek: 10 broedparen;
  - Webbekomsbroek: 4 broedparen.
- *SBZ-V BE2500831 IJzervallei: 23 broedparen*
  - verspreid over een 5-tal graslandclusters, indicatief 4 in deelgebied IJzerbroeken en 1 in deelgebied Handzamevallei.
- *SBZ-H BE2300006, SBZ-V BE2301235, SBZ-V BE2301336 en (deels) SBZ-V BE2300222 – Zeeschelde: 40 broedparen (mede verspreid over de natuurontwikkelingsgebieden van het Sigmaplan, al dan niet binnen SBZ – zie kader op volgende pagina).*

Vooropgestelde doelen voor kwartelkoning in de SIGMA-gebieden³

Gelet op de belangrijke doelstelling voor kwartelkoning in de Scheldevallei, gezien ook voorzien is om doelen mede te realiseren in de natuurontwikkelingsgebieden van het Sigmaplan die zich buiten SBZ bevinden en omdat er in sommige Sigma-projectgebieden een overlap is met andere SBZ, wordt hieronder een overzicht geboden van hoe de verdeling van de 40 broedparen, gerelateerd aan de S-IHD Zeeschelde en het Sigmaplan, wordt vooropgesteld. Concreet bedraagt het totaal 38-47 broedparen.

Sigma-cluster Kalkense Meersen: 14-18 broedparen

- Kalkense Meersen s.s.: 9-11 broedparen;
- Wijmeers: 3-4 broedparen;
- Paardeweide: 2-3 broedparen.

Sigma-cluster Durme: 4-5 broedparen

- Weijmeerbroek: 2 broedparen;
- Bulbierbroek: 0-1 broedparen;
- Potpolder V: 2 broedparen.

Sigma-cluster Grote Nete: 17-20 broedparen

- Zammelsbroek: 3-4 broedparen;
- Vallei van de Grote Nete tussen Heist-op-den-Berg en Hulshout: 14-16 broedparen.

Sigma-cluster Kleine Nete: 2 broedparen

- Varenheuvel-Abroek: 2 broedparen.

Sigma-cluster Dijle: 1-2 broedparen

- Pikhaken: 1 broedpaar;
- Hollaken-Hoogdonk: 0-1 broedpaar.

3.3.2 Bijkomende allocatie van doelen naast vastgestelde S-IHD en Sigma in het kader van het vorige SBP kwartelkoning (2016-2020)

In het vorige SBP werd eveneens vastgesteld dat er nog een openstaand saldo was ten opzichte van de G-IHD. Er werd toen gezocht waar er in Vlaanderen nog mogelijkheden zijn om dit openstaande saldo in te vullen, rekening houdende met de algemene principes van de sterkste schouders en het zuinig ruimtegebruik.

---

³ De broedparen per Sigma-deelgebied worden meegegeven ter informatie. De precieze verdeling tussen de deelgebieden kan nog wijzigingen in functie van voortschrijdend inzicht. Het totale doel binnen Sigma, zoals vastgesteld in het S-IHD besluit, bedraagt 40 broedparen.

Gelet op het feit dat het leefgebied voor kwartelkoning behoorlijk uitgestrekt is en het vele jaren kan vergen vooraleer de gewenste landschappelijke openheid kan gecreëerd worden en de gewenste vegetatiekwaliteit zich ontwikkelt door volgehouden verschrallingsbeheer, is het aangewezen om bovenstaande populatiedoelen voor deze gebieden in dit SBP maximaal te bevestigen. Desalniettemin is het nuttig om na te gaan of deze allocaties nog steeds als haalbaar worden ingeschat:

- SBZ-H BE00005 Zandig-Vlaanderen-Oost: In het S-IHD-besluit voor deze SBZ wordt de mogelijkheid voor de realisatie van een satellietpopulatie van kwartelkoning vermeld, meeliftend op de habitatdoelen voor 6510, 6430, 6410 en RBB's in het gebied. In het S-IHD rapport wordt deze satellietpopulatie gekwantificeerd op 5 à 8 koppels. Tijdens de looptijd van het vorige SBP werd nagegaan hoe deze doelen binnen de SBZ konden geplaatst worden. Dit bleek niet volledig haalbaar.

De voorziene oppervlaktes open habitats en RBB's in deze SBZ kunnen weliswaar gerealiseerd worden doch in een te gesloten landschappelijke matrix om ze volledig te kunnen honoreren als potentieel leefgebied voor de kwartelkoning. Bij een verdere ruimtelijke vertaling van de S-IHD-doelen in diverse lokale gebiedsprocessen (nog niet afgerond) werden de voorbije jaren 2 zones van een 40-50ha aangeduid waar voldoende aaneengesloten leefgebied voor de soort kan ontwikkeld worden: Maaibos en een zone in de Fondatie van Baudelo.

Een bijstelling van de 5 à 8 broedparen zoals vermeld in het vorige SBP tot 2 broedparen lijkt dan ook opportuun.

- Grindwinningsproject Elerweerd: aansluitend op de SBZ Maasvallei maar buiten SBZ. Het betreft een projectgrindwinning die is gestart in 2019 en zal duren tot 2039. Na de winning van industriezand en grind wordt het projectgebied (163ha) grotendeels ingericht als riviernatuur met voor kwartelkoning geschikt leefgebied (in totaal is 92 ha aan habitatype 6120, 6510 en 6430 voorzien). Het toekennen van vier broedparen aan dit gebied, dat ervoor geschikt gemaakt zal worden, is een opportuniteit waarbij met minimale extra inspanningen (kwartelkoningvriendelijk beheer) en in het kader van zuinig ruimtegebruik gunstig leefgebied gecreëerd wordt.

Deze allocatie wordt weerhouden in dit SBP.

- SBZ-V Demervallei: In het vorige SBP werden 6 broedparen bijkomend gealloceerd, te realiseren in de deelgebieden Achter Schoonhoven en/of Kraanrijk/Wevinnebroek/Geysweide. Deze allocatie gebeurde op basis van de potentie-analyse in de bijlage 7 van het vorige SBP.

Deze analyse is nog steeds actueel zodat de inschatting van het doel nog altijd realistisch wordt beschouwd en als dusdanig weerhouden wordt in dit SBP.

3.3.3 **Samenvatting en allocatie openstaand saldo broedparen**

Zetten we alle allocaties in het kader van S-IHD en Sigma op een rijtje (doelen in projectgebieden van het Sigmaplan die overlappen met andere SBZ, worden hieronder niet

meer apart bij de SBZ vermeld), samen met de bijkomende allocaties die onder §3.3.2 werden besproken, dan bekomen we volgend overzicht.

Tabel 3.1: Doelen per gebied

Gebied	Doel (broedpaar)
SBZ-H Maasvallei	8
Grindwinningsproject Elerweerd	4
SBZ-H en SBZ-V Demervallei	14
Extra allocatie aan SBZ-V Demervallei	6
Sigmacluster Kalkense Meersen	14-18
Sigmacluster Durme	4-5
Sigmacluster Grote Nete	17-20
Sigmacluster Kleine Nete	2
Sigmacluster Dijle	1-2
SBZ-H Zandig Vlaanderen Oost	2
SBZ-V IJzervallei	23
Totaal	95-104

In bovenstaande tabel blijkt een klein openstaand saldo ten opzichte van de ‘minstens 100’ broedparen uit de G-IHD. Gaan we er van uit dat de vorken in de Sigmagebieden op termijn samen steeds minstens 40 broedparen garanderen cf. de S-IHD, dan wordt de vork 97-106 broedparen en blijft voor gans Vlaanderen een openstaand saldo van 3 broedparen over. Dit is het gevolg van het bijstellen van de doelen in de SBZ Zandig Vlaanderen Oost van 5-8 broedparen naar 2 broedparen.

Dit betekent dat er in dit SBP opnieuw moet gezocht worden naar gebieden waar er de mogelijkheid is om op een duurzame wijze leefgebied voor kwartelkoning te kunnen alloceren. Het aantal mogelijke locaties dat hiervoor in aanmerking komt is beperkt: enkel voldoende open valleigebieden, waar de realisatie van blokken van minstens 50 tot 100 ha leefgebied tot de mogelijkheden behoort, komen hiervoor in aanmerking. Daarbij wordt a priori rekening gehouden met een aantal principes: zuinig ruimtegebruik, eigendommen van de zogenaamde ‘sterkste schouders’, actuele aanwezigheid van (potentieel) leefgebied en de inspanningen die nodig zijn om een optimaal kerngebied te realiseren.

Vanuit de analyse van het voorkomen van de soort en rekening houdende met bovenstaande aandachtspunten komen volgende gebieden in het vizier:

SBZ-H Kleine Nete – deelgebied 11: Vallei van de Kleine Nete van Lier tot Vierseldijk: Viersels Gebroekt

In de S-IHD is in deze SBZ reeds een doel voor een schraalgraslandcomplex van 75ha vooropgesteld, bestaande uit een mozaïek van de habitats 6410 (14-29ha), 6430, 6510 (11-21ha), en RBB hc. De habitats 6410 en 6510 en het RBB hc zijn conform Tabel 1.1 zeer geschikt als leefgebied. Het habitat 6430 is eerder matig geschikt als

leefgebied voor kwartelkoning, maar kan in mozaïek met zeer geschikte vegetaties toch tot het leefgebied worden gerekend.

Het deelgebied 11 van de SBZ heeft voor bovenvermelde doelen, in het bijzonder voor het habitat 6510, de beste potenties. Binnen dit deelgebied is ook het natuurgebied Viersels Gebroekt (Natuurpunt) gelegen, waar de voorbije periode ook effectief territoria werden vastgesteld (in 2018 en in 2020).

Aan de andere kant van het Netekanaal ligt het Sigmagebied Varenheuveld-Abroek waar reeds leefgebied voor 2 broedparen wordt beoogd. Landschappelijk vormen beide gebieden 1 geheel, het afstemmen van het beheer aan weerszijden van het Netekanaal biedt daarbij de potentie om in deze omgeving een bredere landschappelijke geschiktheid en robuustere populatie te realiseren.

SBZ-H Grote Nete – Deelgebied 1: Bovenloop van de Grote Nete met Scheps, De Vennen, Most en Keiheuvel

De beste potenties voor kwartelkoning in de vallei van de Grote Nete, buiten SIGMA, liggen in het gebied Scheps. Daar is de vallei van de Grote Nete op zijn breedst. Centraal komen er vegetaties voor die zich ontwikkelen naar laagveen. Meer naar de flanken is er een overgang naar dotterbloemgraslanden en glanshaverhooilanden. Het gebied is voor meer dan 80% in eigendom/beheer van het ANB. In 2013 werd in dit gebied een territorium vastgesteld.

In dit gebied is er in principe voldoende ruimte om overlappend en aansluitend met de habitatdoelen en andere natuurstreefbeelden voldoende leefgebied voor een satellietpopulatie van minstens een 3-tal broedparen kwartelkoning te realiseren.

De soort komt van nature voor in sterk fluctuerende aantallen. Om de G-IHD doelstellingen (minimaal 100 broedparen) te halen is het opportuun om ruimte voor een grotere populatie te voorzien die kan fungeren als buffer bij 'mindere' jaren. Vanuit die optiek hoeft er niet per sé tussen het Viersels Gebroekt en Scheps gekozen te worden om aan het doel van 100 broedparen te komen. In principe hebben beide gebieden nu reeds compatibele natuurdoelen en bieden ze kansen om via een beperkte extra inspanning de G-IHD te helpen realiseren.

3.3.4 **Doelstellingen voor de kwartelkoning buiten de aangewezen gebieden**

Omdat kwartelkoningen regelmatig opduiken zowel buiten SBZ- gebieden als binnen SBZ- gebieden waarvoor geen doelen voor de soort werden geformuleerd, is het belangrijk om ook buiten de aangewezen gebieden rekening te houden met het voorkomen van de soort.

Bescherming van nestlocaties dient ook buiten SBZ te gebeuren. Ook buiten de speciale beschermingszones moeten de lidstaten zich immers inspannen om vervuiling en verslechtering van woongebieden (lees: habitats/leefgebieden) van de Bijlage I-soorten van de Vogelrichtlijn te voorkomen. Dit wordt verder in dit SBP uitgewerkt.

De broedparen buiten de daarvoor aangewezen gebieden tellen bovendien ook mee bij de toetsing aan de G-IHD.

3.4 Situering van de leefgebieduitbreidingsdoelstellingen

De G-IHD stelt niet enkel een populatiedoelstelling vast maar ook een doelstelling naar een uitbreiding van het leefgebied van 1240 tot 2450ha. Net zoals de allocatie van de broedparen is ook de allocatie van deze uitbreiding van het leefgebied in belangrijke mate via de S-IHD gealloceerd.

Gelet op het feit dat het duurzaam halen van de populatiedoelen maar kan verwacht worden als er ook voldoende leefgebied beschikbaar is, is het belangrijk om goed zicht te hebben op de voortgang van deze vooropgestelde leefgebieduitbreiding. Gezien omvormingsbeheer en het bereiken van een voldoende vegetatiekwaliteit van de voorziene oppervlakte leefgebied geruime tijd in beslag kan nemen, is het belangrijk om hierbij ook deze ontwikkelingstijd in acht te nemen. Met het oog op het halen van de G-IHD, uiterlijk in 2050, wordt daarom vanuit het Natura2000 beleid voorzien om ten laatste tegen 2044 de vereiste leefgebieduitbreidingsdoelen te realiseren.

In deze paragraaf wordt beknopt de situatie voor elk actiegebied geschetst. Een meer uitgebreide beschrijving en analyse per gebied is te vinden in de Bijlage 2.

3.4.1 Leefgebieduitbreidingsdoelstellingen vastgesteld binnen S-IHD en SIGMA

3.4.1.1 S-IHD Maasvallei

In de Maasvallei voorziet de S-IHD een leefgebieduitbreidingsdoelstelling van 97 ha binnen de deelgebieden Heppeneert, Elerweerd en Bichterweerd, bestaande uit 44ha van het habitat 6510 en 9 ha van het habitat 6430. De overige 44 ha worden gerealiseerd door de ontwikkeling van bloemrijke graslanden (regionaal belangrijke biotopen rbb_hac, rbb_hu en rbb_hf).

In deelgebied Boterakker werd 45 ha leefgebied gerealiseerd via de projectgrindwinning als compensatie voor verdwenen leefgebied in dit deelgebied ten gevolge van de grindwinning – deze oppervlakte staat als compensatie los van het uitbreidingsdoel. In Bichterweerd was de herinrichting van de ontgrinde zone reeds voltooid ten tijde van de opmaak van de S-IHD. De voorziene leefgebieduitbreiding dient dus aansluitend in Elerweerd en Heppeneert gerealiseerd.

3.4.1.2 S-IHD Demervallei

In de deelgebieden Schulensbroek en Webbekomsbroek is in de S-IHD een uitbreiding van het leefgebied van respectievelijk 110-160 en 35-55ha voorzien.

3.4.1.3 SBZ IJzervallei

In het vorige SBP kwartelkoning (2016-2020) werd het openstaand saldo van 23 broedparen toegewezen aan de SBZ IJzervallei. Voor deze SBZ was op dat moment het S-IHD-proces nog niet opgestart; ondertussen is dat proces voltooid waaruit blijkt dat dit populatiedoel haalbaar is en compatibel met de vereisten voor de andere doelsoorten. De S-IHD zelf werden ondertussen vastgesteld (maart 2022).

Leefgebieduitbreiding in functie van de populatiedoelstelling behelst er voornamelijk op voldoende schaal onder gepast beheer (maaidatum, bemesting) brengen van bestaande

hooilanden die actueel nog op een vrij intensieve manier worden gebruikt. Hiervoor komen a priori de percelen in aanmerking die aansluiten of ingesloten liggen in de zones met geschikt leefgebied en waar al veel percelen in eigendom/beheer zijn van het ANB of Natuurpunt zodat snel naar voldoende aaneengesloten zones kan worden toegewerkt.

Het populatiedoel kan indicatief gespreid worden over een 5-tal potentierijke zones met telkens een broedcluster van een 4-5 broedparen, waar telkens een leefgebied van een 60-100 hectare wordt beoogd. In Bijlage 2 wordt voor de meest potentierijke zones bondig beschreven wat dit in termen van leefgebieduitbreiding zou betekenen t.o.v. de huidige toestand.

3.4.1.4 SIGMA

Binnen de verschillende natuurontwikkelingsgebieden van het geactualiseerde SIGMA-plan (excl. Demervallei) is voorzien om een 'zwevend' doel van 600-1200 ha van de in de G-IHD voorziene leefgebieduitbreiding te realiseren.

Deze doelstelling wordt gebied per gebied scherp gesteld naarmate de concrete potenties voor de soort helder worden bij de uitwerking van de respectievelijke inrichtingsplannen. Tegelijk wordt er over gewaakt dat het totaaldoel voor de SIGMA-gebieden wordt gehaald.

Voor volgende SBZ worden de doelen uit de respectievelijke S-IHD, die in SIGMA-gebied worden gerealiseerd, meegerekend onder het globale SIGMA-doel. Het betreft:

- SBZ-H BE2300044 – *Zandleemstreek (Pikhakendonk, Hollaken-Hoogdonk)*
- SBZ-H BE2100040 – *Grote Nete (Zammelsbroek)*
- SBZ-H BE2300006, SBZ-V BE2301235, SBZ-V BE2301336 en (deels) SBZ-V BE2300222 – *Zeeschelde (Kalkense Meersen, Paardeweide, Wijmeers, Wijmeerbroek)*

Daarnaast wordt ook de leefgebieduitbreiding binnen volgende natuurontwikkelingsgebieden van SIGMA, buiten SBZ, meegerekend voor het SIGMA-doel:

- Bulbierbroek en Potpolder IV (SIGMA-cluster Durme)
- Vallei van de Grote Nete tussen Heist-op-den-Berg en Hulshout
- Varenheuvel-Abroek (Sigma-cluster Kleine Nete)

Onderstaande Tabel 3.2 geeft de oppervlakte leefgebied weer die in de verschillende SIGMA-gebieden t.b.v. kwartelkoning worden gerealiseerd. Voor projectgebieden waar de inrichting nog moet worden opgestart, of waar het gebied nog in volle ontwikkeling is na inrichting, zijn deze cijfers richtinggevend (Bron: Wim Mertens – s.v.z. 24 maart 2021). De totale oppervlakte leefgebied die binnen deze gebieden wordt bekomen, bedraagt 844 ha (onzekerheidsmarge 807-920ha). Weliswaar is deze oppervlakte niet volledig als netto bijkomend leefgebied te beschouwen; in een aantal projectgebieden was er immers reeds leefgebied aanwezig voordat de inrichting i.h.k.v. SIGMA plaatsvond.

Tabel 3.2: Inschatting van de oppervlaktes leefgebied binnen de SIGMA-gebieden

Projectgebied	Oppervlakte op doelenkaart (ha)	Onzerkerheidsmarge	
		Min (ha)	Max (ha)
Kalkense Meersen s.s.	258	/	/
Paardeweide	42	40	45
Wijmeers	51	/	/
Weijmeerbroek	42	40	45
Bulbierbroek	13	10	15
Potpolder IV	40	38	42
Zammels broek	83	75	90
Vallei van de Grote Nete	234	230	250
Varenheuvel-Abroek	55	50	55
Pikhaken	13	12	14
Hollaken-Hoogdonk	13	12	14
Totaal	844	807	920

3.4.2 Leefgebieduitbreiding gesitueerd binnen SBZ maar niet formeel gealloceerd binnen S-IHD of SIGMA

3.4.2.1 SBZ Zandig Vlaanderen Oost

In het S-IHD besluit van de SBZ Zandig Vlaanderen–Oost worden geen expliciete doelen voor kwartelkoning vastgesteld, maar wordt wel vermeld dat gestreefd wordt om de uitbreidingsdoelen van open habitattypes te benutten in functie van een satellietpopulatie: *‘De kern van de realisaties voor de uitbreidingen [van nat grasland- en moeraslandschap] worden [...] voorzien in het deelgebied 8 Vallei Moervaart-Zuidlede met een oppervlakte van bijkomend 76 ha. Door de kwalitatieve invulling van het valleigebied kan bijkomend de realisatie van leefgebied voor een satellietpopulatie (5 à 8 koppels) van de bijlagesoort Kwartelkoning beoogd worden, waarbij de kernpopulatie voorkomt in de SBZ Schelde- en Durme-estuarium (G-IHD).’*

Tijdens de looptijd van het vorige SBP werd nagegaan hoe deze doelen binnen de SBZ konden worden geplaatst. Dit bleek niet volledig haalbaar. De voorziene oppervlaktes open habitats en RBB’s in deze SBZ kunnen weliswaar gerealiseerd worden doch in een te gesloten landschappelijke matrix om ze volledig te kunnen honoreren als potentieel leefgebied voor de kwartelkoning. Bij een verdere ruimtelijke vertaling van de S-IHD-doelen in diverse lokale gebiedsprocessen werden de voorbije jaren 2 zones van een 40-50ha aangeduid, deels binnen maar ook aansluitend buiten SBZ, waar voldoende aaneengesloten leefgebied voor de soort kan ontwikkeld worden: Maaibos en een zone in de Fondatie van Baudelo.

Gelet op het feit dat de afbakening van beide gebieden nog voorwerp uitmaakt van nog niet afgeronde ruimtelijke planningsprocessen is het niet opportuun om in dit SBP al een verdere detailkwantificering te maken. Weliswaar is in Maaibos al begonnen met de inrichting van een eerste zone.

3.4.2.2 SBZ Demervallei

In het vorige SBP kwartelkoning (2016-2020) werd binnen de SBZ Demervallei gezocht naar opportuniteiten om bovenop de in de S-IHD vastgestelde broedparen bijkomend minstens 6 broedparen te alloceren. Op deze manier wordt voor de SBZ een populatiedoel van 20 broedparen bekomen, wat overeenkomt met de beoogde kernpopulatie in de Demervallei uit de G-IHD.

Leefgebieduitbreiding voor deze broedparen kan naadloos samengaan met de beoogde natuurontwikkeling voor 2 gebieden in de Demervallei tussen Diest en Aarschot: het complex Kraanrijk/Geysweide/Molenstedebroek en Achter Schoonhoven. Beide gebieden worden in het kader van SIGMA-Demer hersteld als wetland, in beide gebieden wordt telkens de ontwikkeling van minstens een 60-80ha open valleigrasland voorzien.

3.4.2.3 SBZ Grote Nete – Scheps

Vooraf in de zuidelijke zone in de vallei van de Asbeek is de vereiste landschappelijke openheid al in belangrijke mate aanwezig over een grote aaneengesloten oppervlakte van een 110-120 ha. Daarbinnen zijn overwegend ecologisch waardevolle bloemrijke graslanden aanwezig (BWK-codes Hpr, Hp*, Hc, ...) met overgangen naar vochtigere vegetaties (Hfl, Hj,

Ms, Mr, ...). De aanwezigheid van bomenrijen in het landschap vormen evenwel een aandachtspunt. Ongeveer 70ha van deze zone is in eigendom en/of beheer van het ANB waar alvast een gepast beheer kan gegarandeerd worden. Aansluitend liggen gronden in beheer bij PIDPA (18ha) waar PIDPA gebruiksovereenkomsten heeft afgesloten met plaatselijke landbouwers i.f.v. graslandbeheer.

Momenteel zijn niet alle eigendommen van het ANB voldoende aaneengesloten. Door het gericht verwerven en in gepast beheer nemen van tussenliggende percelen kan vrij snel een aaneengesloten gebied worden bekomen van voldoende omvang waarbinnen het beheer van de graslanden (en houtige vegetatie op de perceelsranden) helemaal op de soort kan worden afgestemd. Binnen de voor kwartelkoning meest geschikte zone liggen nog een 35ha private terreinen. Daarvan ligt zo'n 5ha braak waarvan ingeschat wordt dat deze relatief snel kunnen worden verworven.

3.4.2.4 SBZ Kleine Nete – Viersels Gebroekt

Het overstroombaar graslandcomplex van het Viersels Gebroekt is een 100ha groot waarvan de helft reeds in eigendom/beheer is bij Natuurpunt (zij het niet allemaal grasland). De eigendomsstructuur is weliswaar nog vrij versnipperd; wel zijn er al een aantal aaneengesloten blokken van 5 tot 15ha aanwezig. Mits verdere verwerving van een 15-20ha aan tussenliggende percelen kan in de westelijke helft van het gebied al een aaneengesloten zone leefgebied van een 40-50-tal ha worden bekomen.

Het gebied sluit in het zuiden, over het Netekanaal, aan op het te ontwikkelen SIGMA-gebied Varenheuvel-Abroek waarmee het in principe 1 geheel kan vormen.

3.4.3 Overzicht en timing leefgebieduitbreidingsdoelstellingen

Gelet op het feit dat er een belangrijke leefgebieduitbreiding voorzien is in de G-IHD, is het belangrijk na te gaan of de timing van de realisatie hiervan op schema zit. In onderstaande Tabel 3.3 wordt een indicatief overzicht gegeven van de voortgang in de verschillende deelgebieden (voor zover een timing gekend) geënt op de programmaperiodes van het Natura2000-programma.

De cijfers in deze tabel beogen vooral een orde van grootte weer te geven op basis waarvan op grote lijnen de voortgang van de leefgebieduitbreiding per gebied kan worden geëvalueerd/ingeschat. Daarbij kan ook worden nagegaan of het algemeen streven met betrekking tot de vooropgestelde realisatie van telkens 33% van het leefgebied op schaal Vlaanderen, tijdens de eerste 3 programmaperiodes van het Natura2000-programma, gehaald wordt.

De cijfers geven weer wanneer welke oppervlaktes binnen de respectievelijke gebieden ingericht worden en/of onder een passend kwartelkoningbeheer worden gebracht. Als het leefgebied nog niet optimaal is, maar de inrichtingswerken zijn wel al voltooid of een passend beheer is reeds opgestart, dan worden de oppervlaktes meegeteld. Waar er momenteel nog onvoldoende zicht is op een concrete planning, wordt het vakje leeg gelaten.

In gebieden waar de ontwikkeling van het leefgebied afhankelijk is van aankoop in der minne, werd een indicatieve inschatting gemaakt van het vereiste gemiddelde aankoopritme om op middellange termijn (2044-2050) de voorziene oppervlakte leefgebied gerealiseerd te kunnen hebben. Deze cijfers worden cursief weergegeven en zijn uiteraard afhankelijk van verkoopbereidheid, ruilopportunities en eventuele toekomstige processen en projecten, die verwerving kunnen bespoedigen, maar waar nu nog geen concreet zicht op is. Deze cijfers zijn dan ook puur richtinggevend en mogen niet als een hard doel vanuit dit SBP beschouwd worden. Ze worden ook niet meegerekend in de totalen onderaan de tabel.

Tabel 3.3: Indicatief overzicht van de realisatie van leefgebieduitbreiding voor kwartelkoning in de verschillende actiegebieden. Meer duiding bij de cijfers, zie hoger in de tekst.

Gebied	Doel	2015-2020	2021-2026	2027-2032	2033-2037	2038-2044
SBZ Maasvallei						
Boterakker	0	0	0	0	0	0
Bichterw./Elerw./Heppen.	97	0				
Grindwinning Elerweerd	92	0	0	0	0	92
SBZ Demervallei						
Schulensbroek	110-160	69 ⁴				
Webbekomsbroek	35-55	33 ⁴	40 ⁴			
Kraanrijk/Geysweide	60-80	4	10			

⁴ Dit zijn de oppervlaktes die werden gerapporteerd voor herstel van graslandbiotopen onder LIFE Delta. Ze omvatten naast leefgebied voor kwartelkoning ook herstel van meer moerassige biotopen, wat strikt genomen niet tot het leefgebied van de kwartelkoning behoort. Een uitsplitsing tussen beide was nog niet beschikbaar voor de opmaak van dit rapport.

Achter Schoonhoven	60-80	0	45			
SIGMA						
Kalkense Meersen s.s.	258	258	0	0	0	0
Paardeweide	40-45	42	0	0	0	0
Wijmeers	51	51	0	0	0	0
Weijmeerbroek	40-45	42	0	0	0	0
Bulbierbroek	10-15	13	0	0	0	0
Potpolder IV	38-42	0	0	40	0	0
Zammels broek	75-90	0	83	0	0	0
Vallei van de Grote Nete	230-250	0	234	0	0	0
Varenheuvel-Abroek	50-55	0	55	0	0	0
Pikhaken	12-14	0	13	0	0	0
Hollaken-Hoogdonk	12-14	0	13	0	0	0
SBZ Zandig Vlaanderen Oost						
Maaibos	40	23	4	4	4	4
Fondatie van Baudelo	30-40	/	10	10	10	10
SBZ IJzervallei	110-238	49	40	35	30	25
SBZ Grote Nete - scheps	35	/	7	7	7	7
SBZ Kleine Nete - Viersels Gebroekt	15-20	/	5	5	5	5
Totaal (ha)	1500-1816	584⁵	493⁶	40	0	92
% t.o.v. G-IHD-doel van 1240 tot 2450ha		23 - 47 ⁵	20 - 40	2 - 3	0	4 - 7

⁵ In realiteit ligt de som lager, eerder grootteorde 325-350 ha cf. evaluatierapport SBP 1; de oppervlaktes bij de SIGMA-gebieden geven nl. de totale oppervlakte leefgebied na inrichting weer. In sommige van deze gebieden (bv. Kalkense Meersen) was er al een grote oppervlakte leefgebied aanwezig en is er na inrichting van het gebied slechts een beperkte oppervlakte als netto bijkomend leefgebied te beschouwen. Zie daarnaast ook de vorige voetnoot m.b.t. Life Delta.

⁶ Ook deze som zal in realiteit lager liggen. Hier wordt opnieuw gerekend met de totale oppervlakte leefgebied na inrichting van de SIGMA-gebieden, zonder correctie met de oppervlakte reeds aanwezig leefgebied (hoewel dit voor deze SIGMA projectgebieden minder omvangrijk wordt ingeschat als in de projectgebieden van de SIGMA-clusters Kalkense Meersen en Durme). Opnieuw zitten in de cijfers van LIFE Delta ook nog andere, meer moerassige, open biotopen vevat.

3.4 **Doelstellingen soortbeschermingsprogramma (5 jaar)**

De einddoelstelling is gekend, doch de doelstellingen voor dit SBP dienen nog geformuleerd te worden. Het is niet realistisch om doelstellingen te stellen in termen van aantal broedkoppels kwartelkoning. Er worden wel specifieke doelstellingen geformuleerd die binnen de termijn van dit SBP maximaal kunnen bijdragen tot het behalen van de einddoelstellingen.

De doelstellingen in dit SBP worden dan ook gesteld op het vlak van te nemen maatregelen en worden in volgend hoofdstuk verder vertaald in het actieprogramma.

3.4.1 **Doelstelling 1: Behoud van bestaand en ontwikkeling van nieuw leefgebied**

Het bijkomend ontwikkelen van het leefgebied van de soort is een essentieel onderdeel van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen. Het realiseren van de noodzakelijke oppervlakte binnen Sigma en/of SBZ is weliswaar een proces dat een zekere tijd in beslag zal nemen. Dit proces impliceert het verwerven, inrichten en/of omvormen en beheren van gebieden en dit over een voldoende grote aaneengesloten oppervlakte zodat ze geschikt worden voor kwartelkoning.

De einddoelstelling van de G-IHD stelt dat 1240- 2450 ha extra leefgebied voor de soort dient ontwikkeld te worden i.f.v. de vooropgestelde 100 koppels (vork afhankelijk van een aaneengesloten of verspreid karakter van het extra te ontwikkelen leefgebied). Tijdens de looptijd van het vorige SBP (2016-2020) werd de realisatie van 25% hiervan (310-612 ha) vooropgesteld, wat toen ook werd gehaald (minstens 317 ha).

Als doelstelling voor dit SBP wordt, analoog aan de algemene doelstelling voor leefgebieduitbreiding in het Vlaams Natura2000-programma 33% van de voorziene bijkomende oppervlakte vooropgesteld (409-809 ha). Uit de analyse van §3.4.3 blijkt dit realistisch. Om deze doelstelling te evalueren zullen opnieuw alle gebieden waarvoor inrichting en omvorming gestart zijn in rekening gebracht worden, gezien omvormingsbeheer en het bereiken van gunstige kwaliteit van de desbetreffende oppervlakte leefgebied geruime tijd in beslag kan nemen. Dit neemt niet weg dat men na de inrichting meteen met omvormingsbeheer moet starten.

Belangrijke opmerking: zelfs indien voldoende oppervlakte aan geschikt broedbiotoop zal kunnen worden ontwikkeld, kan niet worden gegarandeerd dat er meteen populatieherstel zal optreden. Vermits Vlaanderen momenteel niet kan rekruteren uit een voldoende grote 'eigen' bronpopulatie, is het welslagen van alle genomen maatregelen in de eerste fase dus in hoge mate afhankelijk van immigratie van vogels uit andere gebieden. Toch is het creëren van voldoende grote stukken leefgebied waar een gunstig beheer gegarandeerd kan worden, van groot belang om met de stichting van een Vlaamse populatie zo snel mogelijk te kunnen starten.

3.4.2 Doelstelling 2: Actieve bescherming van lokale broedparen door afgestemde beheermaatregelen

Omwille van het jaarlijks beperkte aantal kwartelkoningen dat zich vestigt in Vlaanderen, wordt als streefdoel vooropgesteld om binnen de looptijd van dit SBP (5 jaar) 90% van alle in Vlaanderen vastgestelde territoria maximaal te beschermen. Om een duurzame populatie te kunnen opbouwen en te kunnen komen tot een gunstige regionale staat van instandhouding is het essentieel iedere kans te benutten die zich daartoe aandient.

Zoals eerder aangehaald fluctueren de aantallen roepende mannetjes sterk van jaar tot jaar. Bovendien duiken er regelmatig en totaal onverwacht roepende mannetjes op in gebieden waar de soort reeds lang verdwenen was of nooit eerder werd waargenomen. Omdat roepende mannetjes andere mannetjes aantrekken, ontstaan er regelmatig (kleine) clusters van territoria, vaak in geschikte biotopen maar soms ook in eerder intensieve raaigraslanden en akkers. Het is dus van belang om op beide situaties te kunnen anticiperen.

3.4.3 Doelstelling 3: Vergroten van de (wetenschappelijke) kennis

Het verhogen van de kennis van de kwartelkoning omvat verschillende luiken:

- Ecologie en verspreiding
- Beheeraspecten
- Factoren die de vestiging bepalen

Naar ecologie en verspreiding is er nog steeds een verbeterde monitoring mogelijk (zie 2.2.3 B3). De soort is best detecteerbaar 's nachts tijdens de vestigingsfase, een moment waar maar weinig mensen op pad zijn. Een beter zicht op de aanwezigheid van roepposten/broedparen zou zich enerzijds rechtstreeks moeten vertalen in een verbeterde bescherming (zie 2.2.4 B4) maar ook in het beter begrijpen en typologeren van het soort biotoop dat kwartelkoningen in Vlaanderen verkiezen (zie 2.2.5 B5).

Uit de buitenlandse literatuur is voldoende beschreven in welke types leefgebied kwartelkoningen voorkomen. Dit zijn weliswaar overwegend situaties met vaste populaties waarbij het aspect plaatstrouw kan overheersen op bepaalde suboptimale condities. In Vlaanderen dienen we in eerste instantie nog een eigen vaste populatie te stichten waarbij het leefgebied dan ook optimaal dient te zijn om de vestigingskans en het broedsucces te maximaliseren. Door zoveel mogelijk territoria te detecteren en vervolgens te typologeren kunnen de leefgebiedvereisten en biotoopvoorkeuren in Vlaamse context worden verfijnd en aanbevelingen geformuleerd naar het (detail)beheer van deze gebieden toe.

Het onderzoek naar kunstmatig geïnduceerde vestiging (Verbelen et al, 2015) dat werd uitgevoerd in het kader van het SBP kwartelkoning 2015-2020, lijkt het vermoeden te bevestigen dat de erratische vestiging van kwartelkoningen in zekere mate te sturen valt en daarbij bepaalde toevalsfactoren kan corrigeren. Dergelijke geïnduceerde vestiging zou een methode kunnen zijn om versneld een eigen Vlaamse populatie te kunnen stichten. Het valt te overwegen om dit experiment te herhalen op plaatsen waar reeds voldoende leefgebied aanwezig is en een afgestemd beheer kan gegarandeerd worden, doch dit dient dan wel gepaard te gaan met een goede wetenschappelijke begeleiding.

3.4.4 Doelstelling 4 : Kennisvergroting bij specifieke doelgroepen

Het verhogen van de kennis omtrent de soort bij de beheerders van die gebieden waar de vestiging van een populatie beoogd wordt, is essentieel. Door het ontbreken van de kwartelkoning is de soort bij veel beheerders 'van de radar verdwenen' en wordt er bij beheer van gebieden weinig tot geen rekening gehouden met de soort.

Ook bij reactief beheer is het essentieel dat er niet geïmproviseerd moet worden en dat een plan van aanpak klaar ligt nog voor een territorium wordt vastgesteld.

Het is dan ook essentieel dat naar een aantal specifieke doelgroepen toe een gerichte ondersteuning en communicatie wordt uitgewerkt waarbij voldoende informatie wordt gegeven over de soort, haar ecologische vereisten en het delen van ervaringen. Dit kan op verschillende manieren gebeuren (workshops, folders, website, terreinbezoeken, ...).

3.4.5 Doelstelling 5: Coördinatie

Om de diverse aspecten van dit soortbeschermingsplan op te volgen en af te stemmen is het essentieel dat een coördinator aangeduid wordt. Tijdens het broedseizoen dient een persoon/instantie het overzicht te behouden en zowel acties en gerichte maatregelen te ondersteunen/coördineren in functie van vastgestelde roepposten.

Dit wordt als een volwaardige doelstelling in dit SBP opgenomen, om te vermijden dat er her en der losse acties genomen worden zonder onderlinge samenhang en opvolging.

3.5 Doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen

In Tabel 3.4 worden de doelstellingen in verband gebracht met de eerder geformuleerde bedreigingen en kansen.

Tabel 3.4: Concrete doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen

Doelstelling	Relatie bedreiging/kansen	tot Indicator
D1 Behoud leefgebied, ontwikkeling nieuw leefgebied	B1. Leefgebiedverlies en -degradatie	Ontwikkelde oppervlakte bijkomend leefgebied
	B2. Onaangepast beheer	
	B4. Onvoldoende bescherming van leefgebieden	Aandeel roepposten binnen terreinen met natuurbeheer
	K1. Ruimte voor water	
D2 Actieve bescherming van broedparen	B2. Onaangepast beheer van het leefgebied	Aantal roepposten die effectieve bescherming krijgt door gepaste maatregelen
	B3. Onvoldoende coördinatie van monitoring	
D3 Vergroting (wetenschappelijke) kennis	B2. Onaangepast beheer	Onderzoeksresultaten en volledigheid van de inventarisatie/monitoring van de soort
	B3. Onvoldoende coördinatie van monitoring/inventarisatie	
	B4. Onvoldoende bescherming	
	B5. Onvoldoende kennis	
D4 Kennisvergroting naar specifieke doelgroepen	B2. Onaangepast beheer	Aanmaak van brochure, website, organiseren van workshop, terreinbezoek, ...
	B3. Onvoldoende coördinatie van monitoring/inventarisatie	
	K2. Subsidie nestbescherming	
D5 Coördinatie SBP	B3. Onvoldoende coördinatie van monitoring/inventarisatie	Coördinator aangesteld. Realisatie van en afstemming tussen de verschillende acties van het SBP.
	B4. Onvoldoende bescherming	
	B5. Onvoldoende kennis	
	K2. Subsidie nestbescherming	

3.6 **Strategieën**

Hier wordt kort aangehaald hoe tewerk gegaan wordt om de gestelde doelstellingen te bereiken. Een aantal strategieën dienen meerdere doelstellingen.

Volgende strategieën worden geïdentificeerd:

- S1: Behoud van bestaand leefgebied
- S2: Ontwikkeling van nieuw leefgebied
- S3: Gerichter beheer van het leefgebied
- S4: Actieve bescherming van broedparen
- S5: Vergroten van ecologische kennis
- S6: Monitoring en inventarisatie
- S7: Sensibilisatie en communicatie
- S8: Coördinatie

Globaal wordt via S1 en S2 ingezet op behoud, bescherming en ontwikkeling van voldoende leefgebied in de gebieden waar doelstellingen voor kwartelkoning zijn vooropgesteld (zie tabel 3.1, aangevuld met het Viersels Gebroekt en het Scheps). Dit leefgebied moet bovendien gepast beheerd worden om echt kansen te bieden aan de kwartelkoning (S3).

Zolang de G-IHD niet bereikt is, is het nodig om zo veel mogelijk broedgevallen te beschermen. Elk bijkomend succesvol broedgeval kan immers bijdragen tot de aangroei van een vaste Vlaamse populatie. Zowel binnen als buiten deze gebieden wordt begeleiding en bescherming beoogd om het broedsucces van ieder vastgesteld territorium te maximaliseren (S4). Bij ieder broedgeval dat zich aanbiedt, wordt zoveel mogelijk en gestructureerd metadata verzameld die kan bijdragen tot het verbeteren van het ecologisch inzicht. Naargelang de populatie verder aangroeit en stabiel wordt, kan meer structureel onderzoek uitgevoerd worden om de ecologische kennis nog verder te vergroten (S5) en het beheer van het leefgebied (S3) en aangepaste maatregelen voor de bescherming van zich gevestigde broedparen (S4) te verfijnen. Een goede opvolging van de populatie inventarisatie/monitoring (S6) is cruciaal om de voortgang van het SBP en de effectiviteit van de maatregelen te evalueren, tevens om alvast ad hoc zoveel mogelijk wetenschappelijke informatie te verzamelen over de typologie van de roepplek. Voor een draagvlak, het aanmoedigen van vrijwilligers om bij te dragen aan monitoring en de optimale toepassing van beheer en bescherming is sensibilisatie en communicatie nodig (S7). Alle strategieën en bijhorende acties dienen tenslotte gecoördineerd te gebeuren (S8).

In Tabel 3.5 worden bovenstaande strategieën toegewezen aan de doelstellingen van dit SBP.

Tabel 3.5: Strategieën om de doelstellingen van het SBP te bereiken

Doelstelling SBP		Strategie	
D1	Behoud van bestaand en ontwikkelen van bijkomend leefgebied	S1	Behoud van bestaand leefgebied
		S2	Ontwikkeling van nieuw leefgebied
		S3	Gerichter beheer van het leefgebied

D2	Actieve bescherming van broedparen	S3	Gerichter beheer van het leefgebied
		S4	Actieve bescherming van broedparen
D3	Vergroting (wetenschappelijke) kennis	S5	Vergroten van de ecologische kennis
		S6	Monitoring en inventarisatie
D4	Kennisvergroting kwartelkoning naar specifieke doelgroepen	S7	Sensibilisering en communicatie
D5	Coördinatie soortbeschermingsprogramma	S8	Coördinatie

3.7 **Actoren**

In onderstaande tabel 3.6 volgt een overzicht van de belangrijkste actoren die bij dit SBP betrokken zullen worden en die bepalend zullen zijn in de realisatie ervan. De diverse actoren, hun rol en mogelijk impact worden toegelicht. Daarnaast wordt ook ingegaan op de mate waarin ze als actor belangrijk kunnen zijn voor het welslagen van het SBP en of deze betrokkenheid over het volledige Vlaamse gewest geldt dan wel of ze eerder uitsluitend op lokaal/regionaal niveau een invloed kunnen hebben.

Tabel 3.6: Overzicht van de betrokken actoren

Actor	Functie/relatie binnen het SBP en link met de doelsoort	Mogelijke bijdrage aan het SBP	Mate van betrokkenheid / reikwijdte
Agentschap Natuur en Bos	voor Initiatiefnemer/coördinator van het soortbeschermingsprogramma	Coördinerende rol of aansteller van coördinator, maar eveneens beheerder op het terrein die maatregelen/acties in de praktijk kan uitvoeren of laten uitvoeren. Partner/coördinator/financierder bij het nemen van 'ad hoc' beschermingsmaatregelen (subsidie nestbescherming)	Essentieel/ volledig SBP
Experten	Wetenschappelijke ondersteuning en begeleiding van aangepast beheer; bepalen van typologie van biotoopvoorkeuren.	Wetenschappelijke begeleiding en opvolging/effectiviteit van maatregelen + vergroten van ecologische kennis van de soort	Essentieel / volledig SBP
Landbouwsector (vertegenwoordigd door Boerenbond, Algemeen Boeren Syndicaat, Boeren natuur)	Gezien het biotoop van de kwartelkoning kan overlappen met landbouwgebied (en de soort vrij vaak binnen in gebruik zijnde landbouwpercelen voorkomt) is de landbouwsector een belangrijke actor die in dit plan betrokken dient te worden. Ook binnen gebieden die in eigendom zijn van overheden of natuurverenigingen speelt de landbouwsector een belangrijke rol, in het bijzonder door het beheren van graslanden. De betrokkenheid van de landbouwsector is dan ook essentieel.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Beheer/teelt van gewassen in gebieden waar kwartelkoningen voorkomen. De manier/intensiteit waarmee de landbouwactiviteiten uitgevoerd worden heeft veelal een rechtstreeks effect op de potenties voor de soort. ○ kwartelkoningen komen voor in graslanden/akkergebieden die gedeeltelijk rechtstreeks in eigendom zijn bij landbouwers of waar landbouwers (on)rechtstreekse invloed op uitoefenen door het uitvoeren van maaiactiviteiten in opdracht van andere terreineigenaren (bv. ANB of terreinbeherende verenigingen). 	Essentieel / volledig SBP

Actor	Functie/relatie binnen het SBP en link met de doelsoort	Mogelijke bijdrage aan het SBP	Mate van betrokkenheid / reikwijdte
Natuurbeheerders	<p>Terreinbeherende natuurverenigingen zijn eigenaar van en/of beheren een aantal belangrijke gebieden waar doelen voor kwartelkoning zijn voorzien en zijn dan ook rechtstreekse partners om bij het beheer van deze gebieden de doelstellingen van voorliggend soortbeschermingsprogramma in de praktijk te brengen.</p> <p>Particuliere natuurbeheerders die terreinen beheren in deze gebieden kunnen eveneens een bijdrage leveren door het beheer op hun terreinen af te stemmen als deze zich in geschikte zones voor kwartelkoning bevinden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Terreineigenaren of beheerders van (natuur)-gebieden/reservaten voeren effectieve (natuur)beheersmaatregelen uit op hun terreinen of op andere terreinen die ze in beheer hebben. ○ Terreinbeherende natuurverenigingen fungeren parallel vaak als coördinatiepunten van vrijwilligers die actief zijn op het vlak van natuurstudie (c.q. inventarisatie en monitoring) en beheer. In relatie tot kwartelkoning betekent dit enerzijds het sturen van gerichte maatregelen tot bij vrijwilligers, maar daarnaast is ook de kennis tot het uitvoeren van monitoring/inventarisaties om aantallen van kwartelkoningen op te volgen aanwezig. Hiervoor kan gesteund worden op een uitgebreid vrijwilligersnetwerk. 	Essentieel / volledig SBP (lokaal voor niet gewestelijk actieve verenigingen en particuliere natuurbeheerders)
Vlaamse Landmaatschappij	<p>De VLM is het coördinerende agentschap m.b.t. de uitvoering van beheerovereenkomsten in kader van PDPO-maatregelen. Daarbij heeft de VLM de nodige contacten met landbouwers.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Hoewel er geen gerichte beheerovereenkomsten voor kwartelkoning worden aangeboden in Vlaanderen, verhogen sommige beheerovereenkomsten wel de aantrekkelijkheid en bieden ze (zij het suboptimaal) leefgebied. ○ In voorkomend geval kan ad hoc ondersteuning bij beschermingsmaatregelen op landbouwpercelen nuttig zijn. 	Belangrijk / volledig SBP

Actor	Functie/relatie binnen het SBP en link met de doelsoort	Mogelijke bijdrage aan het SBP	Mate van betrokkenheid / reikwijdte
Departement Landbouw en Visserij	Verantwoordelijk voor de landbouwreglementering in Vlaanderen	Ondersteunende rol bij ad hoc beschermingsmaatregelen op landbouwpercelen die niet in natuurbeheer zijn	Belangrijk/regionaal
De Vlaamse Waterweg	Beheerder van grotere bevaarbare waterlopen: Zeeschelde, Bovenschelde, Dender, Demer, Grote Nete, IJzer, Maas ... Initiatiefnemer voor het realiseren van het SIGMA-plan.	Waterpeilbeheer en beheer van diverse overstromingsgebieden in kader van het Sigmaplan. Voor het natuurlijk van deze gebieden werkt DVW samen met het ANB.	Essentieel / regionaal (SIGMA)
Vlaamse Milieumaatschappij	Beheerder van kleine onbevaarbare waterlopen: diverse beken en kleine rivieren	Waterpeilbeheerder en volgt milieukwaliteit op. Zo is de VMM eerder een globale partner (globale water-/milieukwaliteit) en is de relatie met de aspecten van dit SBP vrij beperkt. Op lokaal vlak kan VMM wel een noodzakelijk actor worden bij wijzigen in waterpeilbeheer.	Beperkt belangrijk / lokaal
Provinciale overheden	Regionale partner die binnen werkingsgebied een coördinerende functie kan uitvoeren of proefprojecten kan opzetten. Daarnaast beheren provinciale overheden kleinere waterlopen.	Voornamelijk een stimulerende, sensibiliserende rol. Het opnemen van de soort als provinciale aandachtsoort (zoals dat bij de provincie West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant reeds het geval is) en hierrond communiceren (welke maatregelen zijn mogelijk?) is een belangrijk aandachtspunt.	Matig belangrijk /regionaal

Actor	Functie/relatie binnen het SBP en link met de doelsoort	Mogelijke bijdrage aan het SBP	Mate van betrokkenheid / reikwijdte
Polders en wateringen	Lokale partners die binnen het werkingsgebied een belangrijke functie kunnen uitvoeren in het water(peil)beheer	Polders en wateringen kunnen een belangrijke rol spelen in het handhaven van een correct waterpeil t.b.v. een geschikt leefgebied voor de kwartelkoning. De invloed van deze actor is potentieel belangrijk	Belangrijk / lokaal
Steden en gemeentes	Lokale partner bij coördinatie of uitvoering van maatregelen	De diverse lokale besturen kunnen een rol spelen inzake sensibilisatie en communicatie door de soort op te nemen in lokale natuur- en milieuvissies of de soort lokaal te adopteren als kensoort/koesterbuur. Tevens kunnen lokale besturen via het vergunningsbeleid kleine voortschrijdende negatieve evoluties inzake landgebruik helpen sturen in de positieve richting.	Matig belangrijk / lokaal
Regionale Landschappen	Samenwerkingsverband tussen diverse gebruikers van de open ruimte, waardoor deze een aantal van bovenstaande actoren samen kan brengen rond een specifieke gebiedsvisie. Coördinerende rol	Op lokaal/regionaal vlak hebben Regionale Landschappen veelal een belangrijke coördinatie functie en stellen ze ook middelen ter beschikking voor maatregelen op landschapsniveau, dit veelal in nauwe samenwerking met de diverse actoren Binnen de Regionale Landschappen is er ook een belangrijk NME-werking. Deze educatieve werking kan de kennis omtrent de kwartelkoning vergroten bij de diverse actoren, al dan niet verruimd tot andere soorten met gelijkaardige problematieken (bescherming van wilde fauna in graslanden).	Matig belangrijk / lokaal
Terreineigenaars – Landelijk Vlaanderen, Aanspreekpunt Privaat Beheer	Landelijk Vlaanderen is een vereniging die de bos-, land- en natuureigenaars verenigt, mogelijke invloed door beheer terreinen	Ook op diverse terreinen die in privé-eigendom zijn, kunnen maatregelen genomen worden die ten gunste van de kwartelkoning kunnen zijn.	Matig belangrijk/ lokaal

Actor	Functie/relatie binnen het SBP en link met de doelsoort	Mogelijke bijdrage aan het SBP	Mate van betrokkenheid / reikwijdte
Jagersverenigingen	Geen rechtstreeks link met SBP en doelsoort (geen jachtwild). Weliswaar is de problematiek van maaislachtoffers ook voor het jachtwild een gedeelde bezorgdheid.	Jagersverenigingen kunnen een bijdrage leveren in het beheer en instandhouding van het leefgebied van de kwartelkoning. Ze kunnen een rol spelen in de communicatie en het leggen van contacten met lokale landbouwers rond faunavriendelijke maaimethodes.	Matig belangrijk / gewestelijk

In mindere mate en voor specifieke locaties zijn er nog een aantal actoren die op lokaal niveau actief zijn en die in bovenstaand indicatief overzicht niet werden vermeld. Deze hebben veeleer een zeer lokale werking (bv. lokale natuurstudiewerkgroepen, grindsector aan de Maas, ...) en passen daarom minder in bovenstaande lijst. Niettemin kunnen ze lokaal een essentiële rol spelen.

4 Maatregelen

4.1 Vegetatiebeheer van het leefgebied

Als leefgebied voor kwartelkoning wordt in Vlaanderen gemikt op de ontwikkeling van een aantal uitgestrekte gebieden met laat gemaaide bloemrijke valleigraslanden (zie ook §1.1.3 en §3.3). Het vallei-aspect is daarbij in Vlaamse context vooral belangrijk voor de landschappelijke openheid en ruimtelijke samenhang. De soort hoeft immers niet per sé natte graslanden maar wordt er vaak wel mee geassocieerd, omdat het in Vlaanderen vaak de enige graslanden zijn die nog niet gemaaid zijn op het moment van vestiging. Overgangen naar wat meer vochtige of wat drogere graslandtypes in dezelfde landschappelijke eenheid kunnen eveneens als onderdeel van het leefgebied worden gerekend.

Het beheer van bloemrijke hooilanden is relatief eenvoudig: maaien en afvoeren, met een eerste snede aan het begin van de zomer (eind juni, begin juli), gevolgd door nabegrazing of een tweede snede later op de zomer. Graslanden die beoogd worden als leefgebied voor kwartelkoning worden niet bemest en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is uiteraard ook niet wenselijk.

Vertrekkende van een door gras gedomineerde vegetatie zal deze met een klassiek hooi(weide)beheer langzamerhand versralen, ijler worden en ruimte voor kruiden toelaten. De snelheid van verschraling van de vegetatie en het vegetatietype dat kan worden bereikt is weliswaar sterk afhankelijk van de uitgangssituatie (voorgeschiedenis) van het perceel, het bodemtype, waterhuishouding, invloeden van overstromingen, ...

Voorafgaand aan een omvormingsbeheer vanuit een erg voedselrijke situatie kan overwogen worden om de voedselrijke top laag af te graven of enkele jaren nutriënten te mijnen via akkerbouw zonder bijkomende bemesting, ... zodat het verschralingsproces versneld wordt. Uiteraard gaan hier vaak grotere kosten mee gepaard zodat 'tijd kopen' hier wel letterlijk mag genomen worden.

Verschraling kan ook versneld worden door enkele jaren vroeger en intensiever te maaien totdat de vegetatie niet langer gedomineerd wordt productieve grassoorten waarbij dan gaandeweg de maaidatum wordt verlaat naarmate de successie naar een meer diverse vegetatie voortschrijdt.

In ieder geval vereisen kwartelkoningen eerder matig voedselrijke graslanden, wat in principe mits volgehouden beheerinspanning op de meeste plaatsen in Vlaanderen haalbaar is.

4.2 Kwartelkoningvriendelijk maai-beheer

4.2.1 Maaitijdstip

Om een bloemrijk graslandcomplex ten volle te laten renderen als leefgebied voor kwartelkoning dient in eerste instantie de maaidatum afgestemd op de vestigingsperiode. Het maaitijdstip wordt daarbij ten vroegste op 1 juli voorzien (optimaal 15 juli). Dit is relatief laat, ook voor terreinen in natuurbeheer, doch erg belangrijk om de kans op vestiging zo hoog mogelijk te houden. Indien er zich op dat moment nog geen kwartelkoningen in het gebied hebben gevestigd, kunnen deze percelen worden gemaaid. Een goede monitoring is uiteraard van belang om na te gaan of er al dan niet vestiging heeft plaatsgevonden. Dergelijke monitoring geldt des te meer voor percelen die nog onvoldoende verschraald zijn en waarbij de maaidatum nog 1 tot 2 weken vroeger zijn ingepland.

Bij het vaststellen van een kwartelkoning op een perceel dient het maaien in de regel tot 15 augustus te worden uitgesteld⁷. Dit uitstel geldt niet alleen voor het perceel met de roeppost, maar ook voor de percelen in de omgeving van roepplaats (straal 150 – 250m (resp. 7 à 19,5ha – zie ook §1.1.5). Enerzijds bevindt het nest zich immers doorgaans op enige afstand van de roeppost, anderzijds zijn deze percelen van belang als vestigingsplaats voor tweede broedsels, als opgroeigebied voor de kuikens en als ruiplaats voor de adulten in de volle zomer. Indien meerdere broedgevallen worden waargenomen, is het wenselijk om een groter aaneengesloten gebied van maaien te vrijwaren tot 15 augustus. De precieze oppervlakte die per roeppost dient te worden gevrijwaard, wordt bepaald, geval per geval, naargelang de specifieke situatie in overleg met de coördinator van dit SBP.

Het uitstellen van de maaidata tot diep in de zomer is vanuit landbouwkundig oogpunt minder wenselijk omdat de voedingswaarde van het gras stelselmatig afneemt na de bloei en de gebruiksmogelijkheden van het gras ook beperkter worden. Hoewel dit vanuit het standpunt van het natuurbeheer niet de eerste zorg is, is het toch belangrijk hiermee rekening te houden gezien veel van het maai-beheer in natuurgebieden door landbouwers gebeurt via gratis gebruiksovereenkomsten. Het kan zinvol zijn om percelen zonder gebruiksovereenkomst ‘achter de hand’ te houden als compensatie (uitruil) voor landbouwers die tijdens een seizoen met kwartelkoningen worden geconfronteerd. In Nederland werden met deze werkwijze goede resultaten geboekt (Gerritsen et al., 2004) en ook in de IJzervallei past het ANB deze werkwijze ondertussen toe, onder andere in functie van percelen met nesten van bruine kiekendief.

4.2.2 **Faunavriendelijke maaimethode**

Een groot deel van de sterfte onder kwartelkoningkuikens treedt op tijdens het maaien (zie § 2.2.2). Het maaitijdstip is daarbij belangrijk, maar ook de manier waarop gemaaid wordt kan sterfte in belangrijke mate helpen verminderen (Tyler, 2010). Doordat er doorgaans niet zo’n precies zicht is in welke fase van de broedcyclus een kwartelkoning zich op een gegeven moment bevindt (jongen vliegvlug?) en of de adulten rond 15 augustus al kunnen vliegen, ga je er best van uit dat het maaien op een dergelijke manier wordt uitgevoerd dat de vogels zich te voet kunnen redden.

Centrifugaal of strooksgewijs maaien – maaien naar de buitenranden toe

Klassiek worden graslandpercelen van de buitenrand naar binnen toe gemaaid. Hierdoor zullen dieren die van de maaimachine wegvluchten naar het midden van het perceel, zich in het steeds kleiner wordend en resterend stuk ongemaaid gras in het midden van het perceel concentreren. In een studie van Arbeiter et al. (2017) werd vastgesteld dat adulte kwartelkoningen overwegend (68%) naar de perceelsranden vluchtten maar moeders met kuikens en zelfstandige kuikens overwegend de dekking van het midden van het perceel uitkiezen (resp. 70 en 76%). Uiteindelijk wordt de ongemaaide zone in het midden van het perceel kleiner en kleiner en wordt dit stuk dan finaal ook gemaaid ... Kwartelkoningen houden erg sterk vast aan hun dekking en zullen slechts beperkte afstanden over open, gemaaide zones overbruggen. Eens vast op een ongemaaid ‘eilandje’ in het midden van een perceel is er voor deze vogels geen ontkomen meer aan. Arbeiter et al. (2017) stelde als overbrugbare limiet 30m open zone voor niet-vliegvlugge jongen en 60m voor adulten vast.

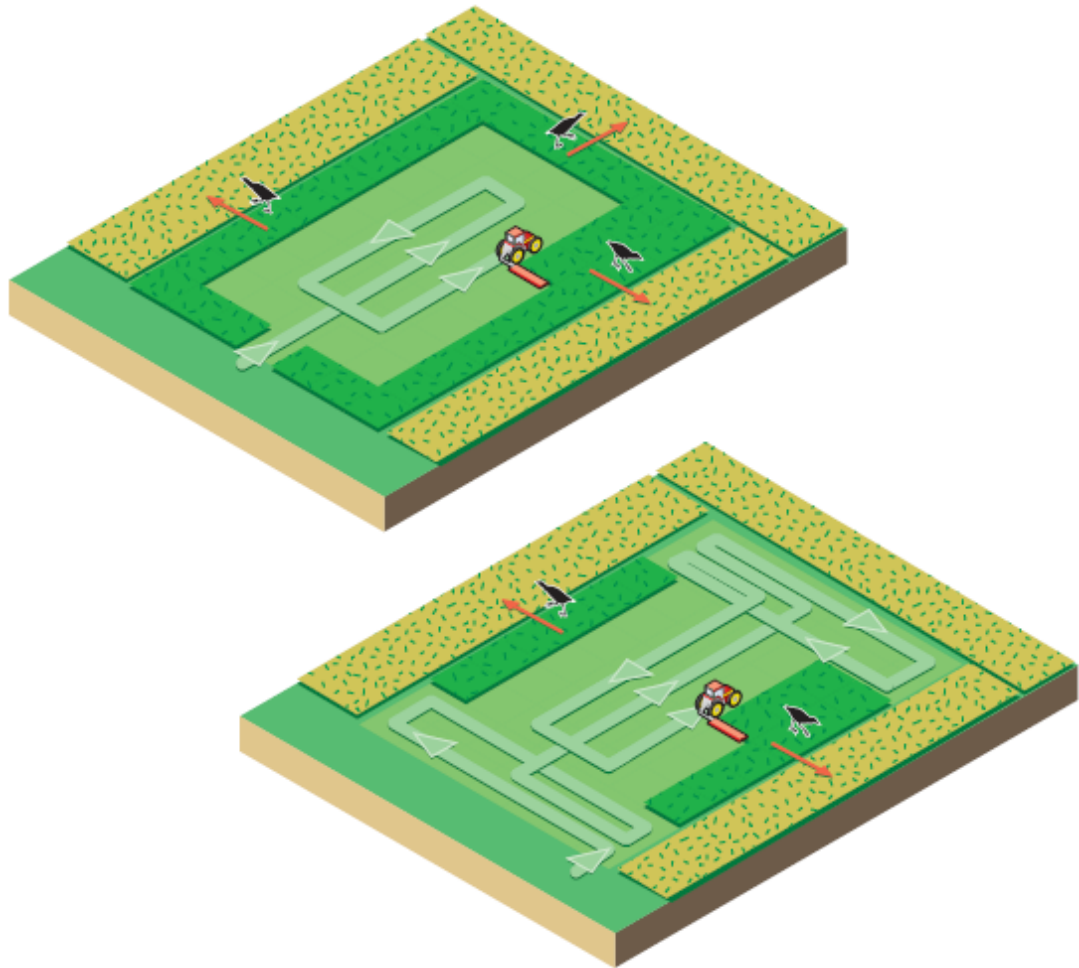
---

⁷ Deze datum geldt als een algemene vuistregel, naargelang de inschatting van de start van de broedcyclus cf. Figuur 1.1 kan het opportuun zijn hiervan af te wijken.

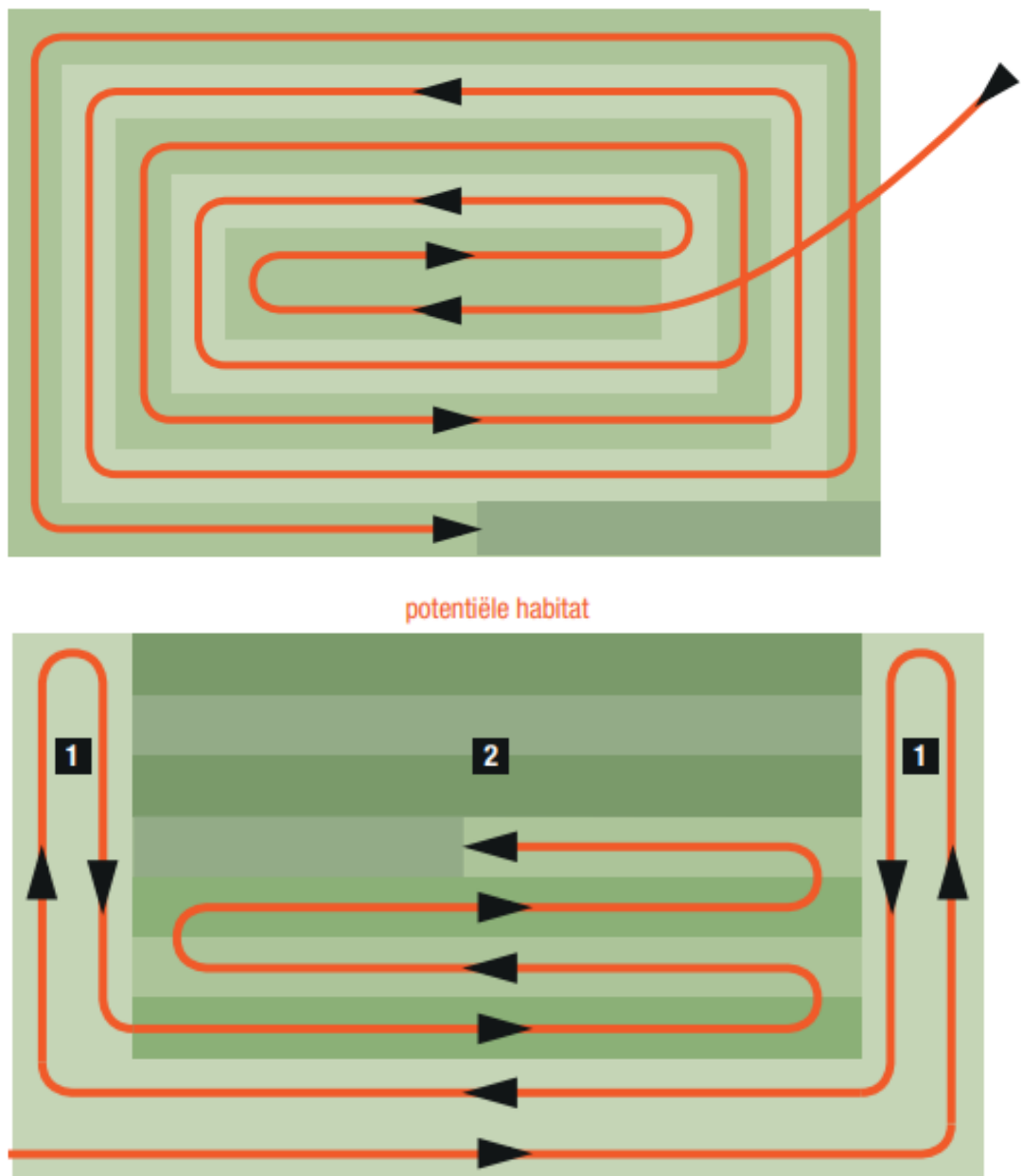

Wanneer van binnen naar buiten wordt gemaaid, of strooksgewijs, worden de dieren naar de perceelsranden gedreven en wordt het risico op maaislachtoffers sterk beperkt. Figuren 4.1 en 4.2 illustreren hoe dit in de praktijk kan worden uitgevoerd.

Dergelijke faunavriendelijke maaitechniek zou in de moderne landbouw eigenlijk standaard moeten zijn. Niet enkel beperkt het de onnodige sterfte onder wilde dieren, kadavers in het gras vormen ook een ongewenste verontreiniging van het groenvoer; in het geval van vogelkadavers in voordroogkuil is er ook een risico op botulisme.

Figuur 4.1: Kwartelkoning-vriendelijk maaien in de praktijk. In het bovenste voorbeeld wordt het perceel van binnenuit gemaaid en krijgen de aanwezige kwartelkoningen (en andere dieren) volop gelegenheid te ontsnappen. Het onderste voorbeeld geeft een variant op deze werkwijze. Hier wordt eerst de kop van het perceel gemaaid, en wordt vervolgens vanuit een denkbeeldige lijn door het midden, afwisselend naar links en rechts gewerkt. In het ideale geval blijft er aan de rand van het perceel een strook gras staan die de vogels als vluchtstrook kunnen gebruiken. In het plaatje zijn dat de gele vlakken. Als dat niet mogelijk is, wordt altijd in die richting gemaaid waar na het maaien op een buurperceel nog lang gras blijft staan (Bron: Koffijberg & Huigen, 2004).

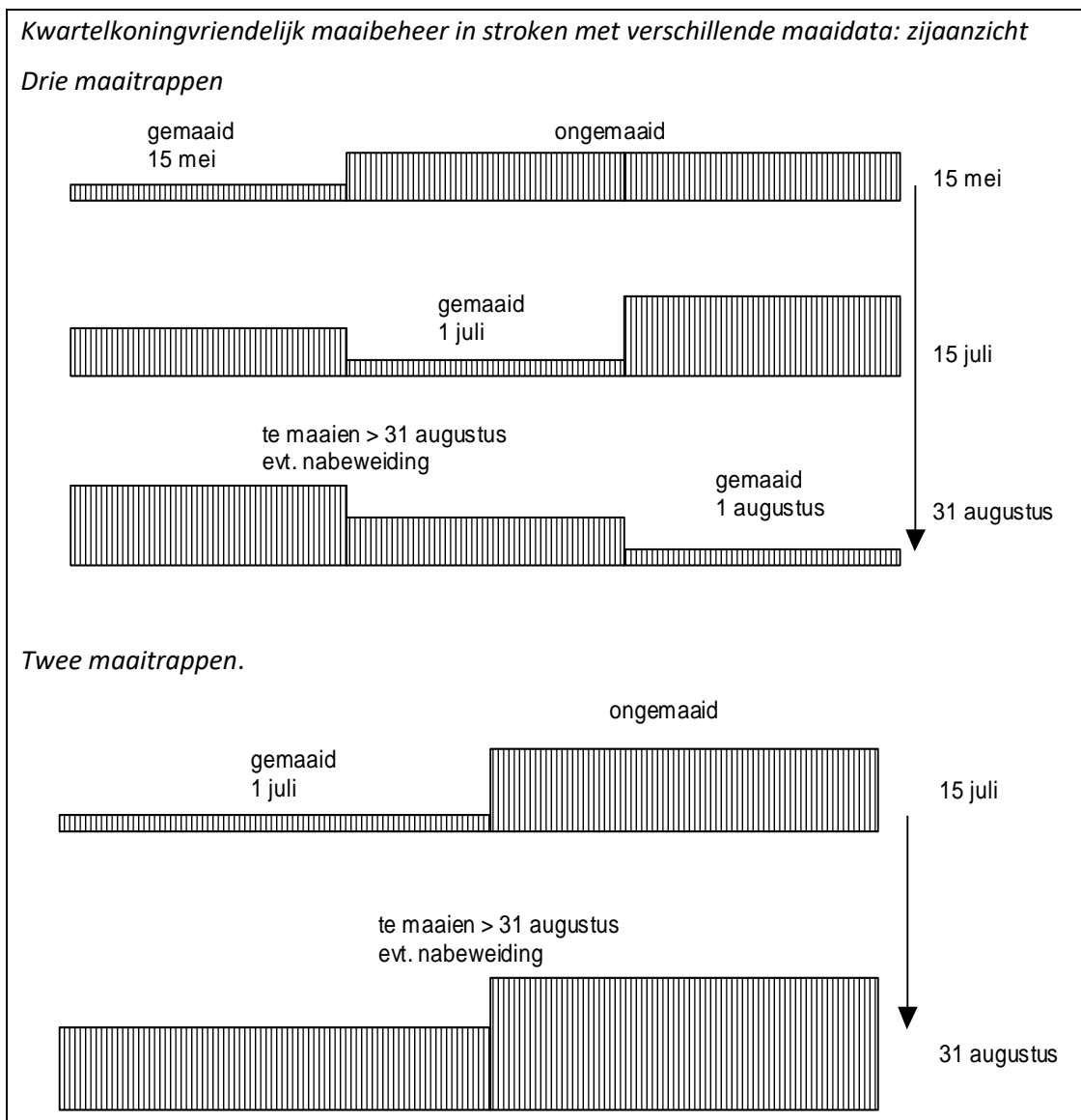

Figuur 4.2: De bovenste figuur toont een klassiek maaischema van binnen naar buiten maaien met zijmaaier. De onderste figuur toont een alternatief voor een maaischema met triple maaier: (1) Initieel wordt niet rondom het hele perceel gemaaid maar blijft één zijde grenzend aan een zone met dekking ('potentiële habitat'), waar de dieren naartoe kunnen vluchten, behouden. (2) Strooksgewijs maaien in de richting van de vluchtzone (naar de brochure *Faunavriendelijk maaien* van Hubertus Vereniging Vlaanderen).

Gefaseerd maaibeheer met een vroege maaibeurt

Schäffer & Weißer (1996) beschrijven een maaistrategie waarbij een deel van de oppervlakte van het leefgebied al vroeger in het seizoen, vooraleer kwartelkoningen zich vestigen, wordt gemaaid. Dit kan nuttig zijn bij omvormingsbeheer naar optimaal leefgebied, bijvoorbeeld om vershraling van een grasland te bevorderen, maar tegelijk al kansen te bieden voor de vestiging van kwartelkoningen. Door de vroeg gemaaide percelen vervolgens niet meer te maaien of te beweiden, is de vegetatie op deze percelen voldoende gegroeid wanneer het

broedbiotoop van de kwartelkoning in de buurt wordt gemaaid. Deze percelen bieden dan dekking aan niet-vliegvlugge kuikens en ruiende volwassen vogels. Deze strategie wordt geïllustreerd in onderstaande Figuur 4.3.

Figuur 4.3: Voorbeeld van gefaseerd maaibeheer, waarbij de verschillende delen van een gebied op verschillende momenten in het jaar worden gemaaid en waarbij gedurende het hele broedseizoen (mei-augustus) geschikte vegetatie voor kwartelkoning beschikbaar blijft (Gerritsen *et al.*, 2004).

Voorwaarde voor het succesvol toepassen van deze strategie is ook hier het toepassen van kwartelkoningvriendelijke maaimethoden waarbij percelen van binnen naar buiten worden bewerkt en een relatief fijnmazig patroon van stroken met verschillende maaidata. Dergelijk gefaseerd beheer maakt ook kwartelkoninggericht (overgangs)beheer via gebruiksovereenkomsten met landbouwers interessanter.

Afhankelijk van het tijdstip van tweede broedsels blijft er met deze methode toch onvermijdelijk een risico op uitmaaien bestaan. Daarom is een goede monitoring ook hier van belang zodat bij het vaststellen van een roeplaatsteeds een cirkel met straal van 250m errond gevrijwaard blijft.

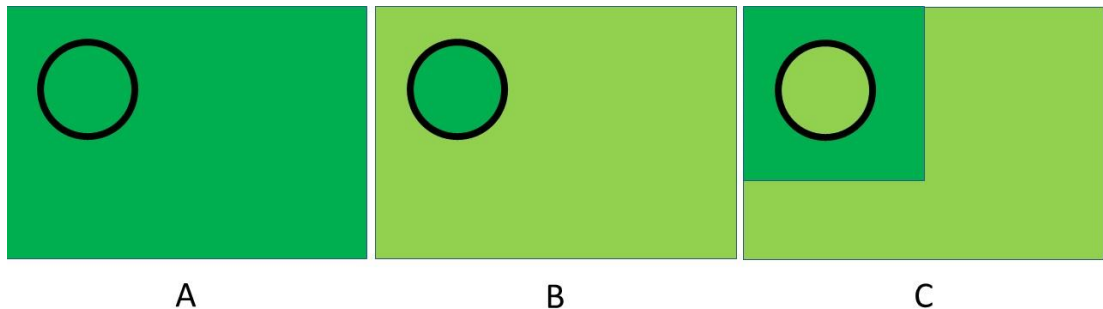
Tenslotte dient eveneens vermeld dat er nog andere vogelsoorten in de graslanden tot broeden kunnen komen, die zich doorgaans vroeger vestigen en waarbij een maaisnede in mei nefast is. Bij het toepassen van dit type gefaseerd maaibeheer komen dus onvermijdelijk ook nog andere overwegingen kijken die gebied per gebied dienen afgewogen.

Gefaseerd maaibeheer met reguliere maaibeurt

In gebieden waar een versnelde verschraling niet (meer) aan de orde is, is een vroege maaibeurt vanuit ecologisch standpunt (botanisch, broedvogels, ongewervelden, ...) doorgaans niet wenselijk. Hier kan geopteerd worden om in de zones rondom de territoria van kwartelkoningen (dus verder dan 250m van de roepplek) op het voorziene maaitijdstip te maaien waarna de volledige percelen grenzend aan het territorium geen 2de maaibeurt krijgen later op de zomer. Wanneer de percelen in het territorium zelf dan worden gemaaid op het moment dat de kwartelkoningen voldoende mobiel worden geacht, kunnen deze vogels uitwijken naar deze omliggende percelen waar tegen dan de vegetatie opnieuw is gegroeid en voldoende dekking kan bieden. In Figuur 4.4 wordt deze werkwijze schematisch geïllustreerd.

Ten opzichte van eerder lijnvormige vluchtstroken (zie verder §4.2.3) bieden dergelijke vluchtpercelen meer mogelijkheden voor de vogels om te foerageren en om zich (te voet) te verplaatsen doorheen het gebied. Daarnaast vermindert het predatierisico naarmate de oppervlakte waarin de kwartelkoningen zich kunnen verbergen toeneemt.

Tenslotte biedt deze methode meer vrijheid om de percelen in het territorium te maaien gezien er een alternatieve dekking voorhanden is. Zo kunnen ook alle percelen in het gebied minstens 1 keer gemaaid worden tijdens de zomer zodat ook de risico's op verruiging (en op termijn ongeschikt worden als leefgebied) worden beperkt.

Figuur 4.4: (A): in het gebied wordt een territorium van kwartelkoning vastgesteld (zwarte cirkel). (B): Het territorium wordt niet gemaaid (donkergroen) bij de eerste maaibeurt, de rest van het gebied wél (lichtgroen). (C): Rondom het territorium krijgen de percelen geen 2de maaibeurt (donkergroen). Het territorium zelf wordt uiteindelijk wel gemaaid, net zoals verder af gelegen percelen (lichtgroen).

Snelheid van maaien

Kwartelkoningen kunnen doorgaans snel genoeg wegvluchten van maaimachines. Arbeiter (2017) gaat er van uit dat dit ook voor de kuikens opgaat vanaf de leeftijd van 2 weken. Tyler et al. (1998) stelde vast dat zelfs kuikens die meer dan 1 dag oud waren al snel genoeg konden wegvluchten, weliswaar énkél en alleen als er een vluchtroute (corridor met hoge vegetatie) naar een ongemaaide vluchtstrook voorhanden was.

Over het tijdstip van maaien (dag/nacht) zijn geen gegevens bekend maar het lijkt logisch dat vogels 's nachts sneller zullen gedesoriënteerd (en verblind) zijn en zich daardoor minder vlucht veilig uit de voeten kunnen maken.

4.2.3 *Sparen van vluchtstroken*

In natuurgebieden is het vaak niet wenselijk om nog lang na 15 augustus te wachten met maaien om andere natuurdoelen niet te hypothekeren; ook landbouwkundig neemt de kwaliteit van het gemaaid gras dan snel af. Op percelen in landbouwbeheer is de landbouwer vaak bereid tot enig uitstel van maaien, maar is 15 augustus vaak een brug te ver. Als er toch tot maaien zou overgegaan worden als niet alle jongen met zekerheid al vliegvlug zijn (bij een maaibeurt vanaf 15 augustus is dit bij een vestiging na 15 juni eigenlijk al het geval) is het aangewezen om bij het (kwartelkoningvriendelijk) maaien een aantal stroken of zones ongemaaid te laten. Zo zijn er zones aanwezig die ook na het maai gebeuren dekking en voedsel bieden. Dergelijke reststroken zijn in het bijzonder van belang als er in de nabijheid van het gemaaid perceel geen andere dekking meer aanwezig is (Tyler et al. 2010). Arbeiter et al. (2017) raadt aan om daarbij stroken van 15-30m breed over te laten. Deze vluchtstroken worden best aan de randen van het perceel gelegd, gezien vooral jonge kwartelkoningen geïsoleerde vluchtstroken moeilijk durven te verlaten terwijl adulten er meestal al na 1 dag uit wegtrekken (wat een indicatie is dat ze niet als geschikt of veilig worden ervaren).

Deze zones bieden daarnaast ook een vluchtplek voor jongen van andere dieren en voor ongewervelden. In het laatste geval kunnen ze zo ook bijdragen tot een betere en constantere voedselbeschikbaarheid in het jaar erop. Zowel totale biomassa als soortendiversiteit van prooi-soorten piekt immers na 1 tot 2 jaar zonder beheer. Daarna nemen deze opnieuw sterk af tot een vergelijkbare situatie mét jaarlijks beheer. Het voorzien van stukken die maar eens om de 2 of 3 jaar gemaaid worden, kan de negatieve effecten van het jaarlijks maaien op de graslandinvertebraten (en dus de potentiële prooidieren voor de kwartelkoning) mitigeren en bijdragen aan een groter voedselaanbod (Arbeiter et al. 2020) voor kwartelkoning én begeleidende soorten (rietgors, gele kwikstaart, rietzanger, ...). Op plaatsen waar vegetatiegroei in het voorjaar maar traag op gang komt, kunnen deze ruigere zones ook een meerwaarde vormen als voorjaarsdekking.

4.3 *Actieve bescherming van broedparen*

4.3.1 *In het voorziene leefgebied / geschikte gebieden in natuurbeheer*

In de voorziene en geschikte leefgebieden is het elk jaar weer afwachten of, wanneer en waar precies de soort zal opduiken. De leefgebiedskwaliteit van een individueel perceel kan hierbij geen leidraad vormen, vooral de kwaliteit van het ruimere leefgebied is bepalend. Het is dus onmogelijk om voor de aanvang van het broedseizoen in te schatten op welk perceel of in welke zone van het gebied de soort in een bepaald jaar zal opduiken en waar dus gerichte beheermaatregelen moeten voorzien worden.

Concreet houdt dit in dat de maaidatum in het ganse voorziene leefgebied in eerste instantie voldoende laat wordt ingesteld om een voldoende grote, aaneengesloten oppervlakte laat-gemaaid graslanden aan te bieden zodat de kans op vestiging zo groot mogelijk wordt. Omdat er op vandaag nog geen eigen Vlaamse populatie is, dienen we ons hierbij voorlopig

te richten op relatief laat vestigende vogels (tweede helft mei tot eind juni cf. § 1.1.6 fenologie).

Gelet op het feit dat voor het geschikt houden van het leefgebied/vegetatie een maaibeheer gewenst is, is het van belang om de maaidatum ook niet té laat in te stellen om de verdere verschraling niet te belemmeren of de bestaande vegetatiekwaliteit te behouden. Dit dilemma noopt tot een continue screening op de aanwezigheid van de soort tijdens de piek van de te verwachten vestigingsperiode (tweede helft van mei tot eind juni). Verwacht wordt dat, eens er zich een eigen populatie opbouwt, het zwaartepunt van de vestigingsfase zal vervroegen en de aanwezigheid van kwartelkoningen eenvoudiger te verzoenen zal zijn met een gepast beheer van het leefgebied.

Wordt een territorium vastgesteld, dan wordt meteen in een voldoende ruime zone rond de roeppost (minstens 250m ~ 20ha) de voorziene maaidatum uitgesteld en afgestemd op het maximaliseren van het broedsucces. Parallel wordt de roeppost verder opgevolgd (soms verplaatsen de vogels zich nog naar een andere plek in hetzelfde gebied) en wordt een vinger aan de pols gehouden met betrekking tot de voortgang van de broedcyclus (indicatie van koppeling door verminderde roepfrequentie en veranderend tijdstip van roepen). De manier waarop geanticipeerd kan worden, is weliswaar grotendeels afhankelijk van de beheerder, eigendomstoestand en eigenheid van het betreffende perceel/gebied.

Gelet op het feit dat er bij een late vestiging vaak niet veel tijd overblijft tussen de eerste waarneming en de vooropgestelde maaidatum (we gaan uit van 1 juli) is er op dat moment geen tijd voor improvisatie; een concreet plan van aanpak voor 'rapid response' dient voorhanden en wordt op dergelijke momenten meteen uitgerold. Gezien voor het beheer van graslanden in natuurbeheer vaak wordt samengewerkt met lokale landbouwers, dient in de gebruikscontracten duidelijk afgesproken dat een scenario met maai-uitstel kan voorkomen.

4.3.2 *Buiten de voorziene leefgebieden*

Indien een territorium wordt vastgesteld op een perceel dat niet onder natuurbeheer valt, moet snel gereageerd worden om het aanwezige territorium te beschermen. Vaak gaat het om percelen die grenzen aan natuurgebieden, soms kan het ook gaan om percelen die er volledig los van staan (bv. in grootschalige akkerlandschappen). In het eerste geval wordt de soort vaak snel opgemerkt, in het laatste geval gebeurt dat doorgaans eerder toevallig.

In natuurgebieden (het betreft overigens niet altijd gebieden waar de soort concreet wordt verwacht) wordt het beheer afgestemd cf. 4.3.1. Op percelen buiten natuurgebied wordt contact gelegd met de betrokken beheerders om af te toetsen of het beheer op vrijwillige basis en mits billijke vergoeding kan worden afgestemd op het maximaliseren van het broedsucces. Hierbij kan analoog de afstand van minstens 100 tot 250m rond de roeppost worden gehanteerd.

A priori is een uitstel van het voorziene maaitijdstip van belang zodat er wat meer tijd is om na te gaan hoe de vogel zich gedraagt in relatie tot eventueel aanwezige percelen in natuurbeheer en/of om te overleggen met de beheerder op welke manier het broedsucces kan verzekerd worden via een aangepast oogsttijdstip of oogstmethode.

In een scenario waarbij de soort in het landbouwgewas zélf tot broeden komt, moet het vergoeden van de gedeerde inkomsten/oogst ook tot de mogelijkheden behoren (eveneens in functie van het uitstel van het voorziene maaitijdstip). Naar aanleiding van het SBP kwartelkoning 2015-2020 werd daartoe de subsidie nestbescherming opgestart; deze

subsidie dient voortgezet. Deze subsidie dient daarbij gezien als een vangnet; het belang ervan kan dan ook niet rechtstreeks worden geëvalueerd uit de mate waarvan er gebruik werd gemaakt tijdens de voorbije jaren.

5 Actieplan

In dit hoofdstuk volgt een gedetailleerde beschrijving van elke actie, passend bij de doelstellingen en strategieën uit het basisrapport. Acties worden hierbij gegroepeerd volgens strategie (bv. beheermaatregelen, communicatie, monitoring, ...) en doelstelling. De ontwikkeling van een duurzame broedpopulatie van de kwartelkoning in Vlaanderen kan enkel worden bereikt door het gecombineerd en gecoördineerd uitvoeren van verschillende elementen:

- Behoud van bestaande leefgebieden;
- Ontwikkeling van nieuwe leefgebieden;
- Afstemmen van het beheer op de soort;
- Monitoring;
- Actieve bescherming van gevestigde kwartelkoningen en hun territoria;
- Vergroten van de wetenschappelijke kennis;
- Vergroten van de kennis bij de betrokken actoren;
- Coördinatie.

Dit zijn de noodzakelijke elementen om voldoende leefgebied te creëren en het pad te effenen voor het duurzaam herstel van de populatie.

Een goede uitvoering van deze actiepunten staat of valt met een goede landelijke coördinatie, een adequate voorlichting/ondersteuning bij de betrokken natuurstudiewerkgroepen en beheerders, een goed monitoringsysteem en begeleidend onderzoekstraject.

5.1 Acties gekaderd binnen het einddoel (G-IHD)

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen globale, langlopende acties enerzijds en acties die lopen tijdens de duur van dit SBP (5 jaar) anderzijds. Een aantal acties die geformuleerd worden voor de korte termijn dienen daarbij ook verder te worden doorgezet op langere termijn, al dan niet na evaluatie en/of onder gewijzigde vorm, zodat cumulatief, SBP na SBP, naar het G-IHD-doel toegewerkt wordt.

We kunnen dit illustreren met volgend voorbeeld: het ontwikkelen van bijkomend leefgebied kan op korte termijn gerealiseerd worden maar om effectief geschikt te zijn voor de soort is soms nog een ontwikkelingstijd vereist of dient het leefgebied over een voldoende grote oppervlakte aanwezig te zijn. De korte en lange termijn acties lopen dan ook in elkaar over.

De focus van de acties ligt op de doelstellingen binnen dit SBP (5 jaar), maar ook de maatregelen/acties die gradueel bijdragen tot het doel op lange termijn, en die dienen te worden volgehouden, worden daarom vermeld.

5.2 **Actieprogramma**

5.2.1 **Acties binnen strategie 1 : Instandhouding van het leefgebied**

Actie 1.1 Instandhouding van het leefgebied

De instandhouding van het bestaande leefgebied, zowel wat oppervlakte als kwaliteit betreft, is uiteraard essentieel als basis voor de ontwikkeling van een duurzame lokale populatie. Het leefgebied dat al geschikt is en wordt bestemd als leefgebied voor kwartelkoning moet dan ook in stand gehouden worden, onafhankelijk of er al voldoende aaneengesloten leefgebied aanwezig is of niet.

Op landschapsniveau wordt bewaakt dat de landschappelijke openheid niet in het gedrang komt door het -indien nodig- verwijderen of regelmatig afzetten van houtige vegetatie. Op perceelsniveau wordt vermeden dat graslanden gaan verruigen door het instellen van een regelmatig maaibeheer.

Actoren

Natuurbeheerders.

Prioriteit

Essentieel.

Instrumenten

Natuurbeheerplan.

Budget

De kost van het beheer zit vervat in de budgetten voor de subsidiëring van natuurbeheerplannen.

5.2.2 **Acties binnen strategie 2: Ontwikkelen van bijkomend leefgebied**

Het ontwikkelen van bijkomend leefgebied voor kwartelkoning kan op verschillende manieren gebeuren:

- Bestaande percelen in natuurbeheer waar door **aangepast beheer** leefgebied gecreëerd wordt (**omvorming**), bijvoorbeeld:
  - Herstel van grasland door het verwijderen van populierenaanplantingen;
  - Herstel van verruigd grasland door het terug instellen van een regelmatig maaibeheer;
- Andere open ruimte die onder natuurbeheer komt en waar leefgebied wordt gecreëerd (**uitbreiding**), bijvoorbeeld:
  - Het onder natuurbeheer brengen en instellen van een gepast maaibeheer op bestaande graslanden die voorheen een regulier landbouwbeheer kenden;
  - Gebiedsgerichte projecten (incl. gepast beheer na inrichting) die nieuw potentieel leefgebied creëren door herinrichting van een gebied, aanpassen van de hydrologie, ... zoals SIGMA-projecten, natuurinrichting, projectgrindwinning, ...

De grens tussen beide kan soms wat onduidelijk zijn, maar uiteindelijk is vooral de som van het geheel belangrijk.

Actie 2.1   Ontwikkeling van minimaal 409 ha extra leefgebied tegen 2026

In de G-IHD wordt een uitbreiding van het leefgebied met 1240 tot 2450 ha vooropgesteld, bovenop de doelen voor habitats en leefgebied voor andere soorten. In het Vlaams Natura2000 beleid wordt vooropgesteld dat per programmaperiode van het Vlaams Natura2000 programma 33% van de leefgebieduitbreidingsdoelen wordt gerealiseerd wat zich vertaalt in een uitbreidingsdoel van 409-809 ha voor de periode 2021-2026.

Uit de analyse in §3.4 blijkt dat tijdens de looptijd van dit SBP vooral de geplande inrichtingswerken in een aantal SIGMA-gebieden hiertoe zullen bijdragen. In deze gebieden samen wordt de leefgebieduitbreiding tijdens deze periode op ongeveer 400ha geraamd. In de Demervallei werden in het kader van LIFE Delta tijdens de vorige periode reeds de voorbereidende stappen genomen die zullen leiden tot de realisatie van een 30-tal ha bijkomend leefgebied in deze programmaperiode.

In gebieden waar leefgebieduitbreiding vooral gerealiseerd wordt door het in der minne verwerven en/of onder natuurbeheer brengen van percelen, is het moeilijk een harde uitbreidingsdoelstelling te formuleren voor deze periode gezien dit afhankelijk is van de verkoopbereidheid van de huidige eigenaars. Er kan niettemin verwacht worden dat waar reeds aankoopprojecten lopen in functie van de uitbreiding van bestaande natuurgebieden, op een eigen tempo, vooruitgang wordt geboekt. Het betrekken van een grondenbank kan dergelijk proces wel versnellen gezien sommige eigenaars bij voorkeur wensen uitgeruild te worden, eerder dan te verkopen. Tegelijk kun je met een grondenbank gericht de eigenaars van de specifieke ingesloten/tussenliggende percelen benaderen die belangrijk zijn om terreinen in natuurbeheer tot een robuust geheel te maken.

Naast een grondenbank kunnen ook andere instrumenten van belang zijn om de impact op betrokken landbouwers te milderen en een vlottere realisatie te bekomen. Naast eigenaars zijn er namelijk ook vaak pachters die -afhankelijk van hun situatie- een impact kunnen ondervinden op hun bedrijf wanneer een pachtperceel wordt aangekocht en een beheer in functie van de kwartelkoning krijgt. Gezien een kwartelkoningvriendelijk beheer ook een -zij het extensiever- maaibeheer inhoudt, kunnen o.a. opportuniteiten voor het verder inschakelen van de zittende gebruiker worden bekeken om deze impact alvast te milderen.

Actoren:

ANB (coördinatie), De Vlaamse Waterweg (SIGMA), natuurbeheerders, Vlaamse Landmaatschappij, ...

Prioriteit: Essentieel

Instrumenten: SIGMA, natuurinrichting, grondenbank, natuurbeheerplan, Projectsubsidie Natuur, ...

Budget: Het nodige budget voor leefgebieduitbreiding zit vervat in het voorziene budget voor de realisatie van het geactualiseerde SIGMA-plan en de algemene meerjarenbegroting van het Natura2000-programma.

5.2.3 **Acties binnen strategie 3: Gericht beheer van het leefgebied**

Het vegetatiebeheer in de kerngebieden dient te worden afgestemd op het verzekeren van een voldoende oppervlakte geschikt leefgebied op het moment dat kwartelkoningen zich kunnen vestigen (begin mei tot begin juli).

Als kwartelkoningen zich vestigen, dient het beheer er op gericht te zijn om het broedsucces te maximaliseren. Dit gebeurt a priori door het verlaten van de maaidatum rondom de roepposten en vervolgens het toepassen van een kwartelkoningvriendelijke maaimethode eens de betrokken zone later op de zomer wordt gemaaid.

Actie 3.1 Verzekeren van een afgestemd vegetatiebeheer van het leefgebied

In de natuurbeheerplannen van die gebieden die als leefgebied voor kwartelkoning worden voorzien, wordt de soort als doelsoort gehonoreerd. De leefgebiedvereisten worden als sturend element meegenomen voor het beheer met betrekking tot de ontwikkeling c.q. instandhouding van het leefgebied (uitgestrekt open landschap met bloemrijke graslanden).

Over het algemeen kan gesteld worden dat een maaibeheer met een eerste snede die ten vroegste begin juli wordt voorzien, wordt vooropgesteld (tenzij spontane processen het gewenste leefgebied in stand houden zoals bv. rivierdynamiek langs de Maas). Dit biedt laat aankomende vogels de kans om zich alsnog te vestigen en het beheer zo nodig aan te passen. De mogelijkheid tot uitstel wordt opgenomen in de maaibestekken of gebruiksovereenkomsten. Een faunavriendelijke maaimethode (cf. § 4.2.2) wordt standaard vooropgesteld.

Op percelen waar nog een verschrallingsbeheer (vroegere maaidatum) aan de orde is, wordt zo mogelijk een gefaseerd maaibeheer ingesteld (cf. § 4.2.2). Het verschrallingsbeheer wordt periodiek geëvalueerd en maaidata worden geleidelijk aan verlaat naarmate de verschralling zich doorzet.

Actoren:

ANB, natuurbeheerders, ...

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

Natuurbeheerplannen

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Het budget voor het beheer van de leefgebieden wordt gedekt door de budgetten voor de subsidiëring van de natuurbeheerplannen of via de reguliere werking van het ANB.

Actie 3.2 Plan van aanpak voor reactief beheer uitgewerkt

Om de vegetatie geschikt te houden als leefgebied voor kwartelkoning is het niet aangewezen om het maaien generiek uit te stellen tot laat op de zomer als de soort toch niet aanwezig is. Gezien er momenteel geen vaste broedpopulatie is in Vlaanderen, wordt daarom in de potentierijke gebieden eerder standaard een maaidatum voorzien cf. actie 3.1 die de kans op vestiging hoog houdt maar tegelijk de instandhouding van de vegetatiekwaliteit niet in het gedrang brengt.

Wanneer dan toch eens een kwartelkoning wordt vastgesteld, wordt het beheer reactief bijgestuurd en de eerste snede uitgesteld om een eventueel koppel alle kansen te bieden op broedsucces. Gelet op het feit dat er bij een late vestiging vaak niet veel tijd overblijft tussen de eerste waarneming en de vooropgestelde maaidatum (we gaan uit van 1 juli) is er op dat moment geen tijd voor improvisatie; een concreet plan van aanpak voor 'rapid response' dient voorhanden en wordt op dergelijke momenten meteen uitgerold.

Dergelijk plan van aanpak, op maat van ieder gebied, maakt het mogelijk om in de huidige situatie (onregelmatig en laat opduiken van roepende vogels in combinatie met een overgangsbeheer op vele percelen) het maaibeheer tijdig te kunnen voeren en tegelijk voorbereid te zijn op de vestiging van een kwartelkoning. Het vereist een goede terugkoppeling tussen diegenen die de inventarisatie/monitoring op zich nemen (zie ook verder actie 6.1) en zij die verantwoordelijk zijn voor het beheer.

Met deze actie wordt niet beoogd dat er een zeker product wordt gecreëerd. Daarentegen is het van belang dat de verantwoordelijke voor het beheer van een gebied zich bewust is dat bij de keuze voor een 'niet-optimaal' kwartelkoningbeheer (eerste snede vrij vroeg op de zomer) enkele randvoorwaarden essentieel zijn:

- Zorg voor een regelmatige (nachtelijke) monitoring tijdens de vestigingsfase zodat de kans dat een kwartelkoning zich ongemerkt vestigt minimaal is;
- Wees voorbereid dat het beheer kan moeten bijgestuurd worden en dat de tijd daarvoor heel kort kan zijn;
- Communiceer deze optie met de uitvoerders van het beheer.

Actoren:

ANB, natuurbeheerders, natuurstudiewerkgroepen, ...

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

BBV-monitoring,

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Deze actie behoeft niet meteen te leiden tot een tastbaar product. Belangrijker is dat op het terrein afspraken worden gemaakt en een concrete modus operandi is afgesproken om bij aanwezigheid van een kwartelkoning op een vlotte manier het beheer te kunnen afstemmen.

5.2.4 **Acties binnen strategie 4: Actieve bescherming van broedparen en hun territorium**

Gelet op het feit dat kwartelkoning plaatstrouw vertoont, is het belangrijk elke kans te grijpen die zich voordoet om broedsucces te realiseren in Vlaanderen.

Actie 4.1 Behoud subsidie nestbescherming voor kwartelkoning

Binnen terreinen in natuurbeheer kan verwacht worden dat het beheer wordt afgestemd op de aanwezigheid van de soort. Wanneer de soort zich vestigt in landbouwgewassen, is een vergoeding aan de landbouwer billijk als het verzekeren van het broedsucces zou gepaard gaan met het verlies van opbrengst.

Als actie onder het vorige SBP werd een subsidie nestbescherming uitgewerkt die ad-hoc en op basis van vrijwilligheid kan ingezet worden wanneer een kwartelkoningteritorium wordt vastgesteld op landbouwpercelen, of als landbouwpercelen onderdeel uitmaken van geschikt leefgebied in een straal tot 250m rond een roeppost. Er wordt gestreefd naar een oppervlakte met uitgestelde maaidatum met een straal van minimaal 100 m rond de roeppost van het mannetje (+/- 3 ha) tot maximaal 250 m (+/- 20 ha). Deze subsidie kadert binnen de de-minimissteun aan de landbouwsector⁸; de omvang van de vergoeding wordt na terugkoppeling met het Departement Landbouw en Visserij bepaald.

Van deze subsidie werd tot nog toe slechts beperkt gebruik gemaakt omdat de meeste roepposten in natuurgebied werden vastgesteld. Desalniettemin is het belangrijk deze subsidie (die tevens ook werd verruimd naar een aantal andere soorten met gelijkaardige problematiek) te behouden als vangnet. Enerzijds biedt ze de mogelijkheid om territoria in het landbouwgebied veilig te stellen, anderzijds kan ze ondersteunend werken voor territoria in natuurgebied waar de eigendomstoestand rondom de roepplek versnipperd is en een maai-uitstel op aangrenzende of tussenliggende landbouwpercelen de kans op broedsucces kan helpen verhogen.

Actoren:

ANB

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

Subsidiebesluit nestbescherming.

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

A rato van 5.000€ per jaar: 25.000 euro.

---

⁸Voor meer info, zie: <https://lv.vlaanderen.be/nl/landbouwbeleid/landbouwbeleid-eu/steunmelding/staatssteun/de-minimissteun> of <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:352:0009:0017:nl:PDF>

Actie 4.2   Kwartelkoningcoach

De kwartelkoning is als regelmatige broedvogel al enige tijd verdwenen uit Vlaanderen. Hierdoor is er bij vele beheerders van potentieel leefgebied enerzijds niet altijd de reflex om met de mogelijke vestiging van de soort rekening te houden, anderzijds weinig ervaring hoe het beheer af te stemmen als er zich dan toch eens een roepende kwartelkoning opduikt in het gebied.

Een kwartelkoningcoach (in de praktijk kan deze rol over een beperkt aantal experts worden gespreid, die bv. elk een regio opvolgen, onder centrale regie) wordt aangesteld die op afroep bij ieder vastgesteld territorium in Vlaanderen ter plaatse gaat en de beheerders en betrokken natuurstudiewerkgroepen ondersteunt bij de opvolging van het mogelijk broedgeval. Op deze manier wordt verzekerd dat ieder broedgeval met de best beschikbare expertise wordt omkaderd. Tegelijk biedt deze ondersteuning de kans voor beheerders om ervaring op te doen met de ecologie van de soort en het beheer in functie van de soort zodat naar de toekomst toe het lokale beheerteam en ondersteunende natuurstudiewerkgroepen deze expertise zelf in de vingers krijgen en de noodzaak voor dergelijke coaching op termijn kan wegvallen.

Ingeval territoria worden vastgesteld buiten natuurgebieden, zoekt de kwartelkoningcoach samen met de betrokken landbouwers en lokale actoren naar mogelijkheden om een eventueel mogelijk broedgeval te beschermen, bijvoorbeeld via de nestbeschermingssubsidie uit actie 4.1.

De kwartelkoningcoach maakt na het broedseizoen voor ieder territorium een bondig verslag op met de feitelijke vaststellingen, de ondernomen acties te velde, ervaren knelpunten en een typologie van het territorium (vegetatiesamenstelling, vegetatiestructuur, waterpeilen, beheer, ...). Hiermee is het mogelijk om na het aflopen van het SBP een evaluatie te maken van de vastgestelde territoria (onderscheid roepst, mogelijk broedgeval, zeker broedgeval, ...), bepaalde generieke kenmerken van de gekozen territoria te kunnen evalueren (vegetatietype, vochttoestand, beheeraspecten, landschap, ...) en een insteek te bieden in kritische succesfactoren waar in de toekomst op dient ingezet.

Tevens wordt in het takenpakket van de kwartelkoningcoach voorzien om vanuit de expertise ondersteuning te bieden bij sensibilisatieacties, in het bijzonder actie 7.2 'gerichte voorlichting'.

Deze actie vormt tevens een bijdrage aan Strategie 5 'Vergroten van de ecologische kennis' en Strategie 7 'Sensibilisering' en is verweven met actie 5.3 'Verzamelen van metadata m.b.t. vestigingsfactoren en biotoopvoorkeuren'.

Actoren:

ANB (aanstellen soortencoach, coördinatie), terreinbeheerders, INBO, ...

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

/

Raming benodigd budget voor 5 jaar: 100.000€ - dit budget kan opgesplitst worden in een deel vaste kost en in een deel variabele interventiekost (bv. per opgevolgd territorium/cluster).

5.2.5 **Acties binnen strategie 5: Vergroten van de ecologische kennis**

In Vlaanderen is tot dusverre nauwelijks professioneel wetenschappelijk onderzoek verricht naar de kwartelkoning. De aanpak ter bescherming van de kwartelkoningen steunt dan ook sterk op de resultaten en aanbevelingen van buitenlandse studies (Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Nederland, ...). Lopende onderzoeken in het buitenland worden uiteraard verder opgevolgd, zodat relevante nieuwe inzichten meteen kunnen vertaald worden naar Vlaanderen.

Het is wenselijk om gedurende de looptijd van dit programma iedere kans aan te grijpen om informatie te verzamelen over het gedrag, leefgebiedgebruik en plaatstrouw van de soort in Vlaanderen

Actie 5.1   *Onderzoek naar de mogelijkheid tot kunstmatige vestiging van een duurzame populatie door het afspelen van lokgeluid*

Gezien er in Vlaanderen de afgelopen 30 jaar amper sprake was van een eigen populatie kwartelkoningen op basis van rekrutering van hier geboren vogels, zijn we minstens de komende jaren overgeleverd aan de toevallige vestiging van vogels uit andere streken.

In het kader van de opmaak van het vorige SBP kwartelkoning (2016-2020) werd in de IJzervallei nagegaan of de vestiging van kwartelkoningen kan geïnduceerd worden door het afspelen van lokgeluid. Dit met de bedoeling ze te verleiden zich in het gebied te vestigen op een plek waar het leefgebied optimaal is en het beheer volledig kan worden afgestemd in functie van het broedsucces. Dit bleek te lukken; 1 mannelijke vogel werd gelokt door het geluid en vestigde een territorium in de onmiddellijke omgeving van de lokopstelling (Verbelen et al. 2015).

De finaliteit van dergelijk onderzoek/experiment is om de vestiging van een duurzame broedpopulatie te bespoedigen en te sturen naar die gebieden die er helemaal klaar voor zijn. Indien er een goed broedsucces kan gerealiseerd worden, kan worden verwacht dat de vogels het jaar nadien spontaan terugkomen en dan dienen alle randvoorwaarden naar monitoring en beheer opnieuw verzekerd te kunnen worden.

Om de zeggingskracht van het experiment te verhogen en risico's m.b.t. calamiteiten (bv. onvoorziene zomeroverstromingen) te spreiden, is het aangewezen het experiment in meer dan 1 gebied uit te voeren en in hetzelfde gebied minstens 1 keer te herhalen.

Om na te kunnen gaan in hoeverre het dezelfde vogels zijn die terugkeren is het ringen van de kwartelkoningen (adulten en jongen) noodzakelijk (zie actie 6.2).

Actoren:

ANB (coördinatie), INBO, terreinbeheerders, natuurstudiewerkgroepen, soortencoach, ...

Prioriteit:

Middel

Instrumenten:

Studieopdracht uit te besteden.

Raming benodigd budget:

Het uitvoeren van het experiment wordt geraamd op 40.000€ per jaar per gebied. Er wordt budget voorzien voor 2 jaar, waarbij kan verwacht worden dat de kost voor het 2de jaar iets

lager ligt (materiaal reeds aangeschaft in het 1ste jaar), geraamd 30.000€. De kostprijs van dit onderzoek wordt aldus begroot op 140.000€.

Actie 5.2   *Onderzoek naar dispersie en plaatstrouw*

Om de beschermingsmaatregelen te kunnen evalueren is onderzoek naar dispersie en plaatstrouw aangewezen. Om na te gaan of dezelfde vogels (adulten en jongen) terugkeren na het succesvol broeden, is het vangen, ringen en hervangen van de kwartelkoningen (adulten en jongen) noodzakelijk. Buitenlandse ervaring (ringonderzoek, telemetrieonderzoek, ...) leert dat de adulte vogels een korte manipulatie tijdens het broedseizoen verdragen en het broedproces vervolgens gewoon verderzetten.

Vangst-hervangst-onderzoek door Green (1999) stelde vast dat een groot deel van de jongen en van de adulte mannetjes wordt teruggevangen binnen een straal van 10km rond het territorium van het vorige jaar. Momenteel gaan we er van uit dat dit scenario zich ook in Vlaanderen zal voltrekken en via dit mechanisme een eigen populatie kan worden uitgebouwd. Er is evenwel geen sluitende zekerheid dat dat ook zo is, gezien het onderzoek van Green zich richtte op de westelijke populatie (Schotland en Ierland) terwijl de vogels in Vlaanderen deel uitmaken van de Centraal-Europese populatie, die zich op dat vlak anders zou kunnen gedragen.

Om een volledig zicht te hebben op wat zich afspeelt, is het niet opportuun om dergelijk onderzoek in 1 enkel gebied te voeren. Dezelfde vogels kunnen namelijk terugkeren en zich het volgende jaar enkele kilometers verderop vestigen. Als minimumschaal lijkt een grote riviervallei dan ook aangewezen (Schelde, Demer, IJzer, ...), gelet op het feit dat potentiële leefgebieden er zich doorgaans op relatief dichte afstand van elkaar bevinden. Indien haalbaar wordt dit naar schaal Vlaanderen opgeschaald. Het is immers belangrijk om een zicht te krijgen op de mate van uitwisseling tussen de verschillende gebieden.

Actoren:

Ringcentrale van het KBIN en netwerk van vogelringers, INBO, terreinbeheerders, kwartelkoningcoach, ANB,

Prioriteit:

Middel

Instrumenten:

Nvt

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Nvt

Actie 5.3   *Verzamelen van metadata m.b.t. vestigingsfactoren en biotoopvoorkeuren*

Zolang de populatie kwartelkoning in Vlaanderen te klein en in voorkomen (ruimte en tijd) te onvoorspelbaar is, is het niet mogelijk om binnen de looptijd van dit SBP gericht veldonderzoek in te plannen. Via de soortencoach (actie 4.2) wordt wel beoogd om ad-hoc zoveel mogelijk relevante metadata bij iedere vastgestelde roeppost te documenteren zodat na 5 jaar toch gegevens voorhanden zijn waaruit betere inzichten en aanbevelingen kunnen komen.

De te verzamelen metadata baseren zich op de leefgebiedvereisten cf. de LSVI-tabellen, aangevuld met bijkomende parameters over het beheer, het landschap, ... In functie van bijkomend te documenteren parameters wordt door het ANB bij de start van het SBP aan het INBO een advies gevraagd.

Actoren:

ANB, kwartelkoningcoach, terreinbeheerders, INBO

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

Nvt

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Het verzamelen en documenteren van de metadata zit vervat in het takenpakket van de kwartelkoningcoach (actie 4.2).

5.2.6 **Acties binnen strategie 6: Monitoring en inventarisatie**

Actie 6.1 Jaarlijkse monitoring in de actiegebieden van het SBP

In de gebieden waar in dit SBP populatiedoelstellingen werden gealloceerd (§3.3) en waar reeds geschikt leefgebied aanwezig is, dient structureel een gerichte monitoring te gebeuren. Daarbij worden alle actiegebieden van het SBP kwartelkoning (als er al potentieel leefgebied aanwezig is) meerdere malen bezocht tijdens de vestigingsfase (half mei – eind juni). In deze gebieden is het essentieel dat alle roepposten worden opgemerkt zodat vervolgens een passend beheer kan worden ingesteld.

De kwartelkoning is één van de soorten die jaarlijks wordt opgevolgd binnen het project Bijzondere Broedvogels Vlaanderen (BBV). Dit project wordt gecoördineerd door het INBO en wordt uitgevoerd in nauwe samenwerking met Natuur.Studie en talrijke vogelwerkgroepen van Natuurpunt in gans Vlaanderen. In principe zijn de meeste potentierijke gebieden reeds omvat door dit monitoringsproject doch door de uitgesproken late fenologie, verborgen levenswijze en nachtelijke roepactiviteit is deze soort toch een buitenbeentje waarvoor gerichte veldbezoeken aan de orde zijn.

Gezien kwartelkoningen in vergelijking met andere broedvogels erg laat aankomen in Vlaanderen is het nuttig de beheerders en inventariseerders in de actiegebieden er in de loop van het broedseizoen aan te herinneren om in de meest kansrijke periode (half mei – half juni) regelmatig een gerichte monitoringsronde te doen. Ook wanneer een influx wordt vastgesteld, is het zinvol om de veldmedewerkers hiervan snel alert te maken.

Initiatieven om de alertheid voor de soort te verhogen, vergen in principe weinig extra communicatie en worden dan ook idealiter in de bestaande communicatiekanalen rond BBV of lokale inventarisatie/monitoringsprojecten geïntegreerd⁹. Per actiegebied worden contactpersonen voor inventarisatie en beheer opgesteld; samen met de coördinatoren van BBV wordt bekeken hoe de communicatie praktisch en vlot kan worden georganiseerd naar deze verruimde groep.

Actoren:

ANB, INBO en Natuurpunt Studie (coördinatie Bijzondere Broedvogels Vlaanderen), lokale natuurstudiewerkgroepen, terreinbeheerders.

Prioriteit:

Essentieel.

Instrumenten:

Communicatie rond het Monitoringsproject Bijzondere Broedvogels Vlaanderen, www.waarnemingen.be, ...

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Vervat in de huidige werking rond BBV of lokale monitoringsinitiatieven in natuurgebieden.

---

⁹ In principe kan een gelijkaardige werkwijze worden aanbevolen voor de monitoring van porseleinhoen en kan het initiatief voor beide soorten samenlopen.

Actie 6.2 Inventarisatie van territoria buiten de actiegebieden

Territoria buiten de actiegebieden worden uiteraard ook in kaart gebracht via het BBV-project maar het is niet opportuun om overal buiten de actiegebieden een structurele monitoring op te zetten. Er kan verwacht worden dat de aandacht voor territoria in potentieel geschikte natuurgebieden en landbouwlandschappen meelift met de specifieke extra aandacht die via de BBV-communicatie wordt verspreid. Waarbij veldmedewerkers op basis van hun terreinkennis ook de kansrijke zones in hun telgebied zullen screenen of op zijn minst een verhoogde alertheid voor de soort zullen hebben.

Als de soort wordt opgemerkt, wordt het broedgeval uiteraard verder opgevolgd met het oog op het maximaliseren van het broedsucces cf. de acties beschreven onder strategie 4.

Actoren:

ANB (coördinatie), INBO/Natuur.Studie (BBV-coördinatie), Natuur.Studie (beheerder van www.waarnemingen.be), terreinbeheerders, kwartelkoningcoach, ...

Prioriteit:

Middel

Instrumenten:

www.waarnemingen.be , BBV-communicatie, ...

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Geen specifiek budget vereist.

Actie 6.3 Vlotte communicatie van waarnemingen

Met behulp van de specifieke communicatie in het kader van BBV en de algemene communicatie zoals beschreven onder actie 7.1 zal de aandacht voor kwartelkoning in Vlaanderen hopelijk toenemen. In deze communicatie zal ook gevraagd worden om waarnemingen van kwartelkoning te registreren via www.waarnemingen.be.

Met de beheerders van dit portaal worden parallel afspraken gemaakt om broedverdachte waarnemingen van de soort op een vlotte en vertrouwelijke manier te delen met de coördinator van het SBP en de kwartelkoningcoach zodat de nodige beschermingsacties snel en vlot kunnen worden uitgerold.

Actoren:

ANB (coördinatie), Natuur.Studie (beheerder van www.waarnemingen.be), INBO, kwartelkoningcoach, ...

Prioriteit:

Essentieel

Instrumenten:

www.waarnemingen.be , BBV-communicatie, ...

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Geen specifiek budget vereist.

5.2.7 Acties binnen strategie 7: Sensibilisatie en communicatie

Actie 7.1 Algemene communicatie

Voor een soort zoals de kwartelkoning, die vrij iconisch is voor het leefgebied waar hij voorkomt, is een algemene laagdrempelige communicatie omtrent het nemen van maatregelen gewenst. Dit kan het algemene draagvlak voor maatregelen ten gunste van de soort verhogen en ook naar het grote publiek een verduidelijking bieden voor de genomen maatregelen (bv. verwijderen van populierenaanplantingen in valleigebieden).

We denken hier enerzijds aan een algemene toelichting van het SBP, de krachtlijnen en acties via bv. een specifieke pagina binnen de website van ANB en aanvulling van de informatie op ecopedia.be. Anderzijds meer gebiedsspecifiek via toelichting op informatiepanelen in de actiegebieden, in projectnieuwsbrieven of op projectwebsites. Goede resultaten worden in de schijnwerpers geplaatst ...

Actoren:

ANB (coördinatie), terreinbeheerders, natuurstudiewerkgroepen, ...

Prioriteit:

Middel

Instrumenten:

Website ANB, ecopedia, nieuwsbrieven, infopanelen in actie/projectgebieden

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

€ 15.000

Actie 7.2   Gerichte voorlichting naar terreinbeheerders en betrokken actoren

Een goede en praktische uitvoering van dit beschermingsplan staat of valt met een goede voorlichting, zowel naar terreinbeheerders als naar betrokken landbouwers, particulieren en andere grondgebruikers.

De uitvoering van de beschermingsmaatregelen gaat hand in hand met een voorlichtingscampagne met aandacht voor praktische informatie over de ecologie van de kwartelkoning, de inventarisatiemethodes en het gewenste beheer. Specifieke aandacht dient uit te gaan naar de motivatie en promotie van faunavriendelijk maaien.

Per doelgroep wordt een beknopte brochure gemaakt die op zijn minst digitaal ter beschikking wordt gesteld. Daarbij kan ook aandacht gegeven worden aan andere soorten die evenzeer baat hebben bij faunavriendelijk maaien en die frequenter aanwezig zijn, wat de aanbevelingen ook concreter en herkenbaarder maakt voor bv. landbouwers die het maai-beheer uitvoeren.

De opmaak van een draaiboek/beslissingsboom – wat te doen bij het voorkomen van de kwartelkoning – voor terreinbeheerders en natuureigenaars, kan hier ook onder begrepen worden.

Actoren:

ANB (coördinatie), kwartelkoningcoach, terreinbeheerders, ...

Prioriteit:

Hoog

Instrumenten:

Brochures, flyers, artikels, nieuwsbrieven, ...

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

De opmaak van de brochures zit vervat in het (voorbereidend) werk van de kwartelkoningcoach.

Actie 7.3   Kennisuitwisseling stimuleren tussen beheerders van actiegebieden

Om de beheerders van de kerngebieden voor de soort voldoende te sensibiliseren en te informeren is het organiseren van een workshop kwartelkoning opportuun. Hierbij kan de ecologie van de kwartelkoning, de inventarisatiemethodes en het gewenste beheer uit de doeken worden gedaan. Dit is voornamelijk nuttig voor de effectieve beheerders op het terrein waarbij ook onderlinge informatie-uitwisseling een belangrijke doelstelling is.

Actoren:

ANB (coördinatie), terreinbeheerders (landbouw + natuur), Inverde

Prioriteit:

Middel

Instrumenten:

Workshop, terreinbezoek, ...

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

€ 10.000

5.2.8 Acties binnen strategie 8: Coördinatie

Actie 8.1 Aanstellen van een coördinator voor het SBP

Voor de realisatie van de beoogde acties en hun onderlinge afstemming is een duidelijk aanspreekpunt en een goede coördinatie essentieel. Hoewel een aantal acties reeds gedekt is door lopende processen (SIGMA, LIFE, BBV, ...) is voor het bewaken van het overzicht en de samenhang tussen de verschillende acties het aanstellen van een project-/programmacoördinator noodzakelijk. Deze coördinator fungeert daarnaast als aanspreekpunt voor de verschillende partijen, behoudt het overzicht over het onderzoek en de trends van de soort in binnen- en buitenland, houdt een vinger aan de pols m.b.t. nieuwe inzichten over beheer- en beschermingsmaatregelen en stuurt de kwartelkoningcoach aan. De coördinator rapporteert over de voortgang van het SBP.

Actoren:

ANB (coördinatie)

Prioriteit

Essentieel

Instrumenten:

Niet van toepassing.

Raming benodigd budget voor 5 jaar:

Te realiseren binnen bestaand personeelskader van het ANB.

In onderstaande Tabel 5.1 worden alle concrete acties voor de looptijd van het SBP samengevat en gekoppeld aan de doelstellingen en de strategieën waaronder ze passen.

Tabel 5.1: Overzicht van de acties in relatie tot de geformuleerde doelstellingen en strategieën

Doelstelling		Strategie		Actie	
D1	Behoud en uitbreiding leefgebied	S1	Behoud bestaand leefgebied	A1.1	Instandhouding van het leefgebied
		S2	Ontwikkeling nieuw leefgebied	A2.1	Ontwikkelen van minstens 409ha nieuw leefgebied
		S3	Gericht beheer leefgebied	A3.1	Afgestemd vegetatiebeheer van het leefgebied
A3.2	Plan van aanpak reactief beheer voorbereid.				
D2	Actieve bescherming	S4	Actieve bescherming broedparen	A3.2	Plan van aanpak reactief beheer voorbereid.
				A4.1	Subsidie nestbescherming
				A4.2	Ondersteuning door kwartelkoningcoach
		S6	Monitoring en inventarisatie	A6.1	Monitoring binnen de actiegebieden
				A6.2	Inventarisatie buiten de actiegebieden
				A6.3	Vlotte communicatie van waarnemingen
D3	Vergroten van de kennis	S5	Vergroten van de kennis	A5.1	Onderzoek naar kunstmatige vestiging
				A5.2	Onderzoek naar dispersie en plaatstrouw
		S6	Monitoring en inventarisatie	A6.1	Monitoring binnen de actiegebieden
				A6.2	Inventarisatie buiten de actiegebieden
D4	Kennisvergroten bij specifieke doelgroepen	S7	Sensibilisatie en communicatie	A4.2	Kwartelkoningcoach
				A7.1	Algemene communicatie
				A7.2	Gerichte voorlichting naar terreinbeheerders en andere actoren
				A7.3	Kennisuitwisseling tussen beheerders
D5	Coördinatie	S8	Coördinatie	A8.1	Aanstellen van een coördinator

5.3 ***Fasering en financieel overzicht***

De fasering van de acties wordt gekoppeld aan een begroting van de noodzakelijke financiële middelen. Niet voor alle acties zijn extra financiële middelen noodzakelijk. Deels kunnen ze gerealiseerd worden door het verleggen van de focus bij de overheden en natuurbeheerders.

Van groot belang op korte termijn is het verder integreren van de kwartelkoning als doelsoort in beheerplannen in de actiegebieden en het voortzetten van de subsidie nestbescherming voor de kwartelkoning. Verder is het belangrijk om de ontwikkeling van bijkomend leefgebied verder te zetten en zo veel mogelijk uit te voeren binnen de looptijd van het SBP.

In Tabel 5.2 worden de acties samengevat met hun relatieve prioriteit, te betrekken actoren, timing en raming. Tabel

Tabel 5.2: Fasering van acties en financieel overzicht

Actie	Omschrijving	Trekker	Betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
A1.1	Instandhouding van het leefgebied	ANB	Terreinbeheerders	Essentieel	De duurzame instandhouding van het leefgebied wordt beoogd maximaal verankerd te worden binnen het instrument natuurbeheerplan. Het budget nodig voor het instandhoudingsbeheer zit bijgevolg vervat in de beschikbare budgetten voor de subsidiëring van het geïntegreerd natuurbeheer.					/
A2.1	Ontwikkelen van minstens 409ha nieuw leefgebied	ANB, DVW, Natuurpunt, VLM	Terreinbeheerders	Essentieel	De budgetten verbonden aan de uitbreiding van het leefgebied zitten vervat in de budgetten voor het geactualiseerde SIGMA-plan (inrichting SIGMA-gebieden), voor de subsidiëring van geïntegreerde natuurbeheerplannen (incl. PSN) en voor de verwerving van gronden met het oog op het realiseren van de Europese Natuurdoelen.					/
A3.1	Afgestemd vegetatiebeheer van het leefgebied	ANB, terreinbeheerders	Kwartelkoningcoach	Hoog	De duurzame instandhouding van het leefgebied wordt beoogd maximaal verankerd te worden binnen het instrument natuurbeheerplan. Het budget nodig voor het instandhoudingsbeheer zit bijgevolg vervat in de beschikbare budgetten voor de subsidiëring van het geïntegreerd natuurbeheer.					/
A3.2	Plan van aanpak reactief beheer uitgewerkt.	Coördinator SBP	Terreinbeheerders	Hoog	Deze actie behelst niet meteen een proces of product maar vormt onderdeel van de praktische aanpak van de terreinbeheerders. Zodoende is hiervoor geen budget vereist.					/
A4.1	Subsidie nestbescherming	Coördinator SBP i.s.m. ANB-AVES	Natuurstudiewerkgroepen, INBO	Hoog	5.000€	5.000€	5.000€	5.000€	5.000€	25.000€
A4.2	Ondersteuning door kwartelkoningcoach	ANB	Terreinbeheerders, natuurstudiewerkgroepen, INBO	Hoog	20.000€	20.000€	20.000€	20.000€	20.000€	100.000€
A5.1	Onderzoek naar kunstmatige vestiging	ANB	Terreinbeheerders, INBO, natuurstudiewerkgroepen, kwartelkoningcoach	Middel	0€	80.000€	60.000€	0€	0€	140.000€
A5.2	Onderzoek naar dispersie en plaatstrouw	ANB	KBIN (ringcentrale), terreinbeheerders, INBO	Middel	Op te nemen binnen de reguliere werking van het ringwerk m.u.v. initiatieven in het kader van actie 5.1 waarbij het eventueel nodige budget daar wordt voorzien.					/
A5.3	Verzamelen van metadata m.b.t. vestigingsfactoren en biotoopvoorkeuren	ANB	Terreinbeheerders, kwartelkoningcoach, INBO	Hoog	Budget zit vervat in de opdracht van de kwartelkoningcoach.					/
A6.1	Monitoring binnen de actiegebieden	ANB, INBO, Natuurpunt Studie	Natuurstudiewerkgroepen, terreinbeheerders	Essentieel	Deze actie behelst een verscherpte aandacht binnen het bestaande project Bijzondere Broedvogelmonitoring en behoeft aldus geen extra budget.					/
A6.2	Inventarisatie buiten de actiegebieden	ANB, INBO, Natuurpunt Studie	Natuurstudiewerkgroepen, terreinbeheerders	Middel	Deze actie behelst een verscherpte aandacht binnen het bestaande project Bijzondere Broedvogelmonitoring en behoeft aldus geen extra budget.					/
A6.3	Vlotte communicatie van waarnemingen	ANB, INBO, Natuurpunt Studie	Kwartelkoningcoach	Essentieel	Deze actie betreft het maken van goede afspraken rond een vlotte werking en behoeft geen specifiek budget.					/

Actie	Omschrijving	Trekker	Betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
A7.1	Algemene communicatie	ANB	INBO, Inverde	Middel	3.000€	3.000€	3.000€	3.000€	3.000€	15.000€
A7.2	Gerichte voorlichting naar terreinbeheerders en andere actoren	ANB	Terreinbeheerders, natuurstudiewerkgroepen, kwartelkoningcoach	Hoog	0€	2.500€	2.500€	2.500€	2.500€	10.000€
A7.3	Kennisuitwisseling tussen beheerders	ANB	Inverde, terreinbeheerders, kwartelkoningcoach,	Middel	0	0€	2.500€	2.500€	10.000€	10.000€
A8.1	Aanstellen van een coördinator	ANB		Essentieel	Op te nemen binnen regulier personeelskader ANB.					/
TOTAAL					28.000€	110.000€	93.000€	33.000€	40.500€	300.000€

6 Voortgangscntrole en evaluatie

Voortgangscntrole en evaluatie hebben zowel betrekking op de evaluatie van het SBP, het opnemen van de voorgestelde acties tegen de vooropgestelde timing, het al dan niet bereiken van de doelstellingen als op het niveau van de monitoring van de populaties. In dit deel van het SBP volgt een toelichting over de wijze waarop deze voortgangscntrole en evaluatie wordt voorzien.

De voortgangscntrole/evaluatie richt zich op drie aspecten:

- De uitvoering van de acties voorzien in het SBP;
- De monitoring van de populatie (aantallen en verspreiding);
- De relatie tussen beide + de relatie met algemene tendensen van de soort of occasionele influxen.

6.1 Voortgangscntrole en evaluatie van het SBP

De uitvoering van het SBP dient in de planperiode van 5 jaar opgevolgd te worden. Voortgangscntrole is enerzijds een continu lopend proces, anderzijds is een effectieve evaluatie gewenst op welbepaalde momenten. Een tussentijdse evaluatie wordt voorzien na jaar 2, om na te gaan of alle acties op schema zitten en zo nodig bijgestuurd moeten worden. Een eindevaluatie wordt gemaakt na afloop van het SBP.

Over algemene, niet-gebiedsspecifieke acties wordt globaal gerapporteerd.

Gebiedsspecifieke acties worden voor ieder afzonderlijk actiegebied geëvalueerd. Hoewel globaal de leefgebieduitbreiding op schema zit, dient er over gewaakt dat vooruitgang in een aantal gebieden geen stagnatie in andere gebieden maskeert. In het bijzonder waar er nog een grote inspanning dient geleverd. Ingeval het gaat om gebieden binnen Speciale Beschermingszones kan daarvoor afstemming gezocht worden met de initiatieven die de opvolging van de S-IHD voor de SBZ opvolgen, om overlap met het lokale overlegproces in het kader van de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen te vermijden.

Hieronder wordt voor iedere actie een voorstel van indicator(en) weergegeven die kunnen worden gebruikt om bij de evaluatie te toetsen.

Actie 1.1 - Instandhouding van het leefgebied:

- Instandhouding leefgebied verzekerd door natuurbeheerplan?

Actie 2.1 Ontwikkelen van nieuw leefgebied:

- Aantal hectare bijkomend leefgebied gecreëerd of potentieel leefgebied onder passend beheer gebracht¹⁰;
- (Indien relevant) - Voorbereidingen opgestart om voorziene uitbreiding van het leefgebied in een volgende programmaperiode voor te bereiden.

---

¹⁰ Voor deze parameter is het opportuun om deze énkél bij de eindevaluatie te bevragen, gelet op het feit dat de uitbreiding van leefgebied tijdens de looptijd van het SBP in belangrijke mate voorzien is binnen grotere projecten (SIGMA, LIFE, ...) waarbij de realisatie over meerdere jaren gespreid is.

Actie 3.1 – Afgestemd beheer van het leefgebied:

- Kwartelkoningvriendelijk beheer (maaidatum, maaimethode) ingesteld?

Actie 3.2 – Lokaal plan van aanpak voor reactief beheer:

- Afspraken zijn gemaakt / draaiboek is aanwezig om bij vaststellen van een territorium het beheer snel af te stemmen.

Actie 4.1 – Subsidie nestbescherming

- Subsidie nestbescherming tijdig gelanceerd en gecommuniceerd;
- Aantal nesten waarvoor een vergoeding werd voorzien.

Actie 4.2 – Kwartelkoningcoach

- Kwartelkoningcoach aangesteld en operationeel;
- Aanstelling van de kwartelkoningcoach gecommuniceerd naar beheerders en natuurstudiewerkgroepen in de actiegebieden;
- Afspraken zijn gemaakt voor vlotte informatiedoorstroming naar de kwartelkoningcoach bij het vaststellen van territoria (zie ook actie 6.2 en 6.3);
- Aantal interventies / ondersteuningsopdrachten;
- Jaarverslag met beschrijving van de interventies / metadata van de vastgestelde en opgevolgde territoria beschikbaar (zie ook Actie 5.3).

Actie 5.1 – Onderzoek naar kunstmatige vestiging:

- Onderzoek opgestart/uitgevoerd.
- Aantal roepende mannetjes gevestigd na lokking.
- Broedsucces als gevolg van de aanlokking.

Actie 5.2 – Onderzoek naar dispersie en plaatstrouw:

- Aantal geringde adulte en jonge kwartelkoningen t.h.v. de territoria.

Actie 5.3 – Verzamelen van metadata m.b.t. vestigingsfactoren en biotoopvoorkeuren:

- INBO-advies m.b.t. te verzamelen metadata beschikbaar;
- Jaarverslag met beschrijving van de interventies / metadata van de vastgestelde en opgevolgde territoria beschikbaar (zie ook Actie 4.2).

Actie 6.1 – Jaarlijkse monitoring in de actiegebieden:

- Regelmatige en gerichte monitoring vindt plaats (in de actiegebieden waar reeds voldoende geschikt leefgebieden voorhanden is);
- Aantal vastgestelde territoria binnen de actiegebieden.

Actie 6.2 – Opvolgen van territoria buiten de actiegebieden:

- Afspraken zijn gemaakt voor vlotte informatiedoorstroming vanuit www.waarnemingen.be naar de kwartelkoningcoach bij het vaststellen van territoria (zie ook actie 4.2 en 6.3);
- Aantal vastgestelde territoria buiten de actiegebieden;

- Aantal territoria buiten de actiegebieden waar nestbeschermingsacties werden ondernomen.

Actie 6.3 – snelle detectie – snelle reactie

- Afspraken zijn gemaakt met INBO en Natuurpunt-Studie om inventarisatoren in het kader van BBV op het gepaste moment extra aan te sporen gericht op stap te gaan in de kansrijke gebieden;
- Afspraken zijn gemaakt voor vlotte informatiedoorstroming vanuit www.waarnemingen.be naar de kwartelkoningcoach bij het vaststellen van territoria (zie ook actie 4.2 en 6.2).

Actie 7.1 – Algemene communicatie

- Ondernomen communicatieacties.

Actie 7.2 – Gerichte voorlichting naar terreinbeheerders en andere betrokken actoren

- Ondernomen voorlichtingsacties;
- Aanstelling van de kwartelkoningcoach gecommuniceerd naar beheerders en natuurstudiewerkgroepen in de actiegebieden.

Actie 8.1 – Aanstellen coördinator SBP

- Coördinator aangesteld.

6.2 **Monitoring en inventarisatie**

6.2.1 **Monitoring – algemene methodiek**

De kwartelkoning kan het best worden vastgesteld en geteld door het aantal roepende territoriale mannetjes na te gaan. Zichtwaarnemingen van de soort zijn door de verborgen leefwijze zeldzaam, zeker tijdens het broedseizoen. De ver dragende en onmiskenbare roep van de soort is vooral 's nachts te horen met hogere intensiteit rond zonsondergang en zonsopgang (Schäffer, 1995, 1999; Tyler & Green, 1996). Zodra er een paarband is, neemt de roepactiviteit van de mannetjes evenwel sterk af. Hoewel inventarisatie door middel van het zoeken naar roepposten steeds een bepaalde onzekerheid met zich meebrengt, is dit de internationaal aanvaarde en best beschikbare methode (Green *et al.*, 1997).

De beste periodes voor de inventarisatie zijn 's morgens net voor zonsopgang en 's avonds vanaf zonsondergang tot twee uur na zonsondergang. De soort roept in vele gevallen ook de volledige nacht door. Bij voorkeur wordt geïnventariseerd op windstille en droge avonden/nachten, gezien de roepactiviteit dan hoger is, maar vooral ook omdat de afstand waarop de soort hoorbaar is dan groot kan zijn (tot 1 km) wat een efficiënte screening van het gebied vergemakkelijkt.

Het geluid van de kwartelkoning is vaak moeilijk precies te lokaliseren. Het kan op windstille avonden ver en luid klinken waardoor de vogel dichter lijkt te zitten dan dit in werkelijkheid het geval is. Dit kan leiden tot een verkeerde interpretatie of het verkeerd lokaliseren van de roepposten. Het is dan ook aangewezen om op verschillende plaatsen te luisteren en zo via kruispeiling te proberen om de exacte roepplek te bepalen.

Het afspelen van de roep van de soort kan deze ertoe bewegen om te antwoorden en zo de inventarisatie te vergemakkelijken. In vele gevallen is een spontaan roepende vogel te horen bij gerichte inventarisaties. Individuele roepende kwartelkoningen zijn soms niet zo actief als op locaties waar meerdere vogels aanwezig zijn; het kortstondig afspelen van de lokroep kan in zo'n gevallen een optie zijn. Het veelvuldig en langdurig gebruik van lokgeluid bij inventarisatie is evenwel niet noodzakelijk en wordt afgeraden¹¹. Dit kan immers verstorend werken waarbij de vogel op de geluidsbron afkomt en de precieze locatie van de roeppost ook niet meer kan worden bepaald.

Standaard kan voor de basismonitoring van de kwartelkoning gewerkt worden met twee inventarisatierondes per seizoen in gebieden die potentieel voor kwartelkoning geschikt zijn. De beste periodes hiervoor zijn eind mei en vanaf de derde week van juni (cf. SOVON Broedvogelmethode, van Dijk & Boele, 2011). De eerste periode voornamelijk in functie van het maaiseizoen dat veelal start half juni. De tweede monitoringsronde dient voornamelijk voor late vestigingen en een tweede broedronde. Indien er indicaties zijn van een influx, is het aangewezen om op dat moment nog een extra inventarisatieronde te doen.

Wanneer de aanwezigheid van roepende mannetjes wordt vastgesteld, worden de roepposten en de territoria zo snel en nauwkeurig mogelijk afgebakend, wordt contact gelegd met de terreinbeheerder en de kwartelkoningcoach gealerteerd.

---

¹¹ In Nederlandse onderzoeken sinds 2001 wordt bij voorkeur ook geïnventariseerd zonder gebruik te maken van geluid.

6.2.2 *Intensievere monitoring in de actiegebieden*

Gezien inventarisaties momentopnamen zijn waarbij vestigingen in de tussenperiode kunnen gemist worden, is het in de actiegebieden – althans deze waar reeds voldoende leefgebied aanwezig is of waar de voorbije jaren regelmatig roepende vogels werden gehoord – noodzakelijk om een meer regelmatige screening aan te houden vanaf half mei tot begin juli. Gebiedsgericht een hogere inventarisatie-intensiteit aanhouden zal hier ook de trefkans verhogen en is in feite noodzakelijk wanneer de beheerder opteert voor een reactief beheer.

De haalbaarheid en het kunnen volhouden van de inventarisatie-inspanning over opeenvolgende jaren is echter eveneens belangrijk. Idealiter worden vogelliefhebbers uit de buurt betrokken die als het ware regelmatig van aan de achterdeur een vinger aan de pols kunnen houden. Gezien het gaat om een vrij iconische en zeldzame soort voor het type biotoop waar ze voorkomt lijkt het vrij realistisch te verwachten dat de nodige vrijwilligers gemobiliseerd kunnen worden. Wat ook in het voordeel speelt is dat de soort erg luid roept en makkelijk te herkennen is.

Wanneer de aanwezigheid van roepende mannetjes wordt vastgesteld, worden de roepposten, de territoria zo snel en nauwkeurig mogelijk afgebakend, wordt contact gelegd met de beheerders en de kwartelkoningcoach gealtereerd.

6.3 *Actoren*

Met het oog op een vlotte samenwerking en doorstroming van informatie dient de coördinator van het SBP in eerste instantie in te zetten op een goede communicatie en samenwerking met alle relevante kennis- en beheerinstanties. De belangrijkste actoren zijn de terreinbeheerders, deelnemers en coördinatoren van de programma's Bijzondere Broedvogel Monitoring, de beheerders van www.waarnemingen.be en de vrijwilligers binnen terreinbeherende verenigingen. Afhankelijk van de situatie en locatie waar territoria opduiken, kan het opportuun zijn om ook nog andere actoren te betrekken.

6.4 *Haalbaarheid*

De voorgestelde acties werden afgetoetst en moeten vrij eenvoudig realiseerbaar zijn indien alle actoren in het proces een inspanning leveren. Het gaat om acties die hoofdzakelijk vallen binnen het kader van de vastgestelde Gewestelijke en Specifieke Instandhoudingsdoelstellingen en SIGMA. De actiegebieden voor de soort liggen nagenoeg volledig in SBZ en/of SIGMA-gebied, waarbij het evident is dat er maatregelen genomen worden voor de realisatie van de Europese Natuurdoelen voor habitats en soorten. De focus ligt op gebieden in beheer bij de overheid of terreinbeherende instanties.

De grootste mogelijke knelpunten kunnen zich situeren bij het nemen van de 'ad hoc'-maatregelen bij reactief beheer. Bij het vaststellen van een territorium moet gebiedsspecifiek en snel gereageerd kunnen worden. Daarnaast is ook gebleken dat ondanks alle goede bedoelingen de uitvoering en opvolging van de voorgestelde en noodzakelijk geachte maatregelen in het veld niet altijd even evident is. Dit vereist extra aandacht van de coördinator van het SBP en van de kwartelkoningcoach, die de beheerders hierin dient te ondersteunen en sensibiliseren.

7 Aanbevelingen voor de toekomst

Een termijn van 5 jaar is kort om tot een tastbaar resultaat te kunnen komen op het vlak van populatieopbouw, zeker omdat een lokale populatie nog bijna vanuit het niets moet worden opgebouwd en daarbij deels afhankelijk is van onvoorspelbare factoren in het buitenland. Desalniettemin wordt er gradueel steeds meer leefgebied voor de soort beschikbaar in Vlaanderen. Samen met het voorziene leefgebied is het belangrijk dat ook de ervaring met de soort bij de beheerders kan groeien. Dit proces wordt ook pas tastbaar eens de soort aanwezig is, het is niettemin belangrijk zo goed mogelijk voorbereid te zijn.

Het continueren van dit soortbeschermingsprogramma zal dan ook, na al dan niet een bijsturing van het SBP, noodzakelijk blijken om het bereiken van het G-IHD doel te helpen begeleiden. Naarmate meer leefgebied ontwikkeld wordt, de soort regelmatig tot broeden komt, meer kennis beschikbaar wordt over biotoopvoorkeuren, meer ervaring rond de soort wordt opgebouwd, ... kan in toekomstige SBP meer aandacht gaan naar gericht beheer, gericht onderzoek, ...

De doelstellingen geformuleerd in dit SBP geven een vrij volledig beeld van de mogelijke maatregelen die genomen kunnen worden ten gunste van de kwartelkoning, tenminste in de huidige context van erg lage aantallen en onvoorspelbare aanwezigheid. Op lange termijn dient men evenwel te streven naar een leefgebiedenbenadering, waarbij er gebieden zijn die hoe dan ook geschikt zijn voor kwartelkoning, zonder dat er 'ad hoc'-maatregelen genomen dienen te worden. We spreken dan ook over grotere aaneengesloten hooilanden die onafhankelijk van eventuele roepplaatsen van de soort pas vanaf begin augustus gemaaid worden en/of er een gefaseerd beheer toegepast wordt (zie eerder §4.2.2). Dit is evenwel enkel realistisch op langere termijn, in zoverre dat een dergelijk beheer niet interfereert met andere doelstellingen (botanisch/andere fauna) in een gebied of de leefgebiedkwaliteit voor kwartelkoning hypothekeert.

Momenteel zijn er geen aanwijzingen dat er problemen zijn met betrekking tot de overwintering van de soort in Afrika en dat dit een knelpunt zou zijn in de overleving van de soort op lange termijn. Evenwel kunnen er zich steeds negatieve evoluties voordoen die mogelijk wel een invloed kunnen hebben hierop. In het kader van een lange termijn instandhouding van de soort is het opvolgen van de internationale context dan ook aangewezen.

Referenties

Adriaens P. & Ameeuw G. (red), 2008. Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de vogelrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (36). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, pp. 21-23.

Adriaens D., Adriaens T., De Knijf G., Hendrickx F., Maes D., Van Landuyt W., Vermeersch G. & Louette G. (2013). Soorten en biotopen in Oost-Vlaanderen: prioriteit en symboolwaarde voor het natuurbeleid. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2013 (1040772). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Ameeuw G., Adriaens P., Devos K., Adriaens D., Anselin A., Vermeersch G., Spanoghe G., 2008. 'Biotoopomschrijving en densiteiten van enkele oppervlaktebehoevende Europese Richtlijnsoorten in Vlaanderen. INBO.A.2008.191

Arbeiter, S., Roth, T., Helmecke A., Haferland H.J., & Bellebaum, J. 2017. How to count a vagabond? – Population estimation in the Corncrake *Crex crex*. *VOGELWELT* 137: 75–79.

Arbeiter, S., Franke, E., Helmecke, A. & Tannenberger, F. 2017. Habitat preference of female Corncrakes *Crex crex* : implications for the conservation of breeding sites in a secretive species. *Bird Study*, Volume 64, 2017 – Issue 2.

Arbeiter, S., Roth, T., Helmecke A., Haferland H.J., Tannebergere F. & Bellebaum, J. 2018. Conflict between habitat conservation and Corncrake *Crex crex* brood protection in managed floodplain meadows. *Agriculture, Ecosystems and Environment* - 256 (2018) 15-21.

Arbeiter, S., Flinks, H., Grünwald, J. & Tannenberger F. 2020. Diet of Corncrakes *Crex crex* and Prey Availability in Relation to Meadow Management. *Ardea*, 108(1): 1-10.

Arbeiter, S., Helmecke, A. & Bellebaum, J. 2017. Do Corncrakes *Crex crex* benefit from unmown refuge strips? *Bird Conservation International* 27(4): 1-8.

Arcadis, 2012, Opmaak van een model voor de technische kosten van inrichtings- en beheerwerken, Eindrapport in opdracht van het Ondersteunend Centrum van het Agentschap voor Natuur en Bos

Bauwens D., Maes D., De Knijf G. & Anselin A., 2001: Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen. IN.A.2001.80

Berg A. & Hiron M. 2012. Occurrence of Corncrakes *Crex crex* in mosaic farmland landscapes in south-central Sweden – effects of habitat and landscape structure. *Bird Conservation International* 22: 234-245.

Beschermingsplan grauwe kiekendief 2000-2004. Rapport Directie Natuurbeheer 51.

Birdguides Ltd 2006. Birds of the Western Palearctic Interactive 2.0. Skylark Associates Ltd. Birdlife International (2000). Threatened birds of the world. Lynx Edicions, Barcelona.

BirdLife International. 2016. *Crex crex*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T22692543A86147127. <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T22692543A86147127.en>. Downloaded on 27 March 2020.

Braaksma S., 1962. Voorkomen en levensgewoonten van de kwartelkoning (*Crex crex* L.). *Limosa* 35: 230-259.

Broyer J., 1996. Les 'fenaisons centrifuges', une methode pour reduire la mortalit, des jeunes Rale de Genets *Crex crex* et Cailles des Blés *Coturnix coturnix*. Rev. Ecol. (Terre Vie), 51: 269-276

Colazzo S. & Bauwens D., 2003. Aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Limburg. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud, nr. 2003.05, Brussel.

Cramp S., 1980. Birds of the Western Palearctic. Oxford; Oxford University Press.

Crockford N.J., Green R.E., Rocamora G., Schäffer N., Stowe T.J. & Williams G., 1996. Corncrake. In: Heredia B., Rose L. & Painter M., (red) Globally threatened birds in Europe, Action Plans. Council of Europe.

De Bruyn L. & Paelinckx D., 2007a. Soorten van de Habitatrichtlijn. In: Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T. & Van Reeth W. (red.), 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel. pp. 38 - 55.

Deceuninck B. & Blanchon J.J., 1996a: Programme LIFE – Rôle de genêts. Bilan etudes et conservation 1995. Synthèse nationale France. Report LPO/Union Européenne/Ministère de l'environnement.

Deceuninck B. , Fantin P., Jolivet C. , Loir O., Hermant D., Morel F. & Salamolard M., 1997. Chronologie de la reproduction du Rôle des genêts, *Crex crex* en France – Particularités régionales et évaluation des mesures de conservation. *Alauda* 65:91-104.

Decler K.(red.), 2007. Europees beschermde natuur in Vlaanderen en het Belgisch deel van de Noordzee. Habiattypen | Dier- en plantensoorten. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2007.01, Brussel, 584 p.

Devos K., 2004. Kwartelkoning (*Crex crex*). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

Devos K., Anselin A. & Vermeersch G., 2004. Een nieuwe Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (versie 2004). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 60-75 p. <http://www.inbo.be/docupload/1608.pdf>

Devos K., Goethals V., Ameeuw G., De Rycke A. & Decler K., 2006. Instandhoudingsdoelstellingen voor het Europees Vogelrichtlijngebied 'Ijzervallei' (en het Blankaartbekken in het bijzonder). INBO.

Devos K., A. Anselin, G. Driessens, M. Herremans, T. Onkelinx, G. Spanoghe, E. Stienen, F. T'Jollyn, G. Vermeersch & D. Maes) (2016). De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (2016). Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek jaar (11485739). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

De Saeger S., Paelinckx D., Demolder H., Denys L., Packet J., Thomaes A. & Vandekerckhove K., 2008. Sleutel voor het karteren van NATURA2000 habitattypen in Vlaanderen, grotendeels vertrekkende van de karteringseenheden van de Biologische Waarderingskaart, versie 5. Intern Rapport INBO.IR.2008.23. Instituut voor Natuur- en bosonderzoek, Brussel.

Dochy O., Bauwens D., Maes D., Adriaens T., Vrielynck S. & Decler K., 2007. Prioritaire en symboolsoorten voor soortbescherming in West-Vlaanderen. Rapport INBO.R.2007.13.

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, i.s.m. Provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge. <http://www.inbo.be/files/Bibliotheek/33/174233.pdf>

Dochy O. & Hens M., 2005. Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Beschermingsmaatregelen voor akkervogels. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud IN.R 2005.01. Brussel, i.s.m. het provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge.

Ellmauer T., 2005. Entwicklung von Kriterien, Indikatoren und Schwellenwerten zur Beurteilung des Erhaltungszustandes der Natura 2000-Schutzgüter. Wenen; neun österreichischen

Flade M., 1997. Habitat of the Corncrake *Crex crex* in primaeval landscapes. Die Vogelwelt 118: 141-146.

Gerritsen G., 2001. De verrassende terugkeer van de kwartelkoning. Vogels 21 (2): 8-11.

Gerritsen G., Koffijberg K. & Voskamp P., 2001. Bescherming van kwartelkoningen in 2001. Vogelbescherming Nederland/ Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Zeist.

Gerritsen G.J. , Koffijberg K. & Voskamp P., 2004. Beschermingsplan kwartelkoning. Rapport EC-LNV nr 271. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag

Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. (1973) Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 5. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt/Main.

Green R.E., 1999. Survival and dispersal of male Corncrakes *Crex crex* in a threatened population. Bird Study 46: S218-229.

Green R.E. & Gibbons D.W., 2000. The status of the Corncrake *Crex crex* in Britain in 1998. Bird Study 47: 129-137.

Green, R.E. Rocamora G. & Schäffer N., 1997a. Populations, ecology and threats to the Corncrake *Crex crex* in Europe. Die Vogelwelt 118: 117-134.

Green R.E., Tyler G.A., Stowe T.J. & Hudson A.V., 1997b. A simulation model of the effect of mowing of agricultural grassland on the breeding succes of the corncrake (*Crex crex*). J. Zool. Lond. 243: 81-115.

Green, R.E. 2004. A new method for estimating the adult survival rate of the Corncrake *Crex crex* and compmarison with estimates from ring-recovery and ring-recapture data. Ibis (2004), 146, 501-508.

Green R.E., Brekke P., Ward H., Slaymaker M., Van der Velde M., Komdeur J. & Dugdale H.L. 2019. Use of microsatellite-based paternity assignment to establish where Corn Crake *Crex crex* chicks are at risk from mechanised mowing. Ibis – February 2019.

HENNIQUE, S., DECEUNINCK, B., MOURGAUD, G. & CHANSON, C., (2013). Deuxième plan national d'actions en faveur du Rôle des genêts (*Crex crex*) 2013-2018. LPO, LPO Anjou, Ministère de l'Écologie, du Développement Durable et de l'Énergie, DREAL des Pays de la Loire 140 pp.

Herremans M., 1993. Clustering of territories in the Wood Warbler *Phylloscopus sibilatrix*. Bird Study 40: 12-23. Kalkhoven J.T.R., van Apeldoorn R.C. & Foppen R.P.B. 1995. Fauna en natuurdoeltypen; minimumoppervlakte voor kernpopulaties van doelsoorten zoogdieren en vogels. Wageningen; Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek.

Hubertus Vereniging Vlaanderen (ongedat.). Faunavriendelijk maaien – Minder maaislachtoffers, voedselveiliger ruwvoer. Een samenwerking tussen landbouwers, loonwerkers en jagers. https://hvv.be/wp-content/uploads/2017/11/HVV_faunavriendelijk_maaien_v3_folderLayoutGert.pdf

Jacob, J.-P., Dehem, C., Burnel, A., Dambiermont, J.-L., Fasol, M., Kinet, T., Van Der Elst, D. et Paquet, J.-Y. (2010). Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Aves et Département de l'Etude du Milieu Naturel et Agricole, Série "Faune-Flore-Habitats", n° 5, Gembloux, 524 pp.

Joest R., 2009. Bestand, Habitatwahl und Schutz des Wachtelkönigs im Europäischen Vogelschutzgebiet Hellwegbörde in de Jahren 2007 und 2008. Arbeitsgemeinschaft Biologische Umweltschutz, Biologische Station Soest, Bad-Sassendorf.

Keulen C., Laudelout A., Delahaye L., Paquet, J.-Y. & Clotuche E., 2007. Espèces Oiseaux concernées par l'Annexe 1 et l'article 4.2 de la Directive européenne 79/409. Cahiers "Natura 2000" Centre de Recherche de la Nature, des Forêts et du Bois.

Koch J.C., 1932. Kwartelkoningen en maaimachines. De Levende Natuur 36: 323-325.

Koffijberg K. & Nienhuis J., 2000. Kwartelkoningen in het Oldambt: een onderzoek naar de populatiedynamiek, habitatkeuze en mogelijkheden voor beschermingsmaatregelen.

Koffijberg K., 2001. Analyse van kerngebieden van kwartelkoningen in Nederland in 1999 en 2000. Sovon-informatierapport 2001/14. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & Huigen P., 2004. Grasland en akkers: Kroondomeinen van de kwartelkoning., Vogelbescherming Nederland.

Koffijberg K. & Schaffer N., 2006. International Single Species Action Plan for the Conservation of the Corncrake (*Crex crex*).

Koffijberg K. & Schoppers J., 2009. Kwartelkoningen in Nederland in 2008 en evaluatie van het Beschermingsplan kwartelkoning. SOVON-informatierapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & van der Weide M., 2001. Analyse van kerngebieden van kwartelkoningen in Nederland. Sovon-informatierapport 2001/06. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & van Dijk, A.J., 2001. Influx van kwartelkoningen *Crex crex* in Nederland in 1998. Limosa 74: 147-159.

Koffijberg, K, Hallman, C., Keišs, O & Schäffer, N. 2016. Recent population status and trends of Corncrakes *Crex crex* in Europe. Vogelwelt 136: 75–87 (2016)

Koffijberg, K. & Schoppers, J. 2017. Ecologie van -en maatregelen voor - de kwartelkoning. Presentatie Veldwerkplaats Kwartelkoning, 20 juni 2017, Zwolle. Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Kurstjens G., van Diermen J., van Noorden B. & van der Weide M., 2003. Grauwe Gors *Miliaria calandra*, populatie trend, habitatkeus en beheer in Nederlandse uiterwaarden versus akkerland.

Biedt natuurontwikkeling in uiterwaarden perspectief? Limosa 76: in druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij (2000).

Maes D., Adriaens D., van der Meulen M., Poelmans L., Van Landuyt W., Anselin A., Casaer J., De Knijf G., Devos K., Packet J., Speybroeck J., Stienen E., Stuyck J., Thomaes A., T'jollyn F., Van Daele T., Van Den Berge K., Van Elegem B., Vermeersch G., Wils C. & Pollet M. (2015). Afbakenen van potentiële leefgebiedenkaarten voor Europese en Vlaamse prioritaire soorten in het kader van de voortoets. Versie 2.0. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2015 (INBO.R.2015.10201559). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Mischenko A.L. & Sukhanova O.V., 1999. Corncrake *Crex crex* in European Russia: methods and results of a large-scale census. Die Vogelwelt 120 (supplement): 323-327.

Nijs G.; 2009. Provinciaal Prioritaire Soorten: het hoe, wat en waarom. Brakona jaarboek 2008, pp 36-39

Paelinckx D.(red.), 2009. Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en soorten van de Europese Habitaten Vogelrichtlijn voor Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2009.6, Brussel, 669 p.

Pouwels R., Jochem R. Reijnen M.J.S.M., Hensen S.R., van der Gref J.G.M., 2002. LARCH voor ruimtelijk ecologische beoordelingen van landschappen. Wageningen; Alterra.

Paquet J-Y & Derouaux, A. 2016. Conservation du Rôle des genêts *Crex crex* en Wallonie : situation 20 ans après un projet. Aves 53/2 (2016). p83-97

LIFE-Nature et propositions d'actions

Ryelandt P.: The Corncrake (*Crex crex*) in Belgium, in SCHÄFFER, N. & MAMMEN, U. (eds.) (1999): Proceedings International Corncrake Workshop 1998, Hilpoltstein/Germany

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.553.2564&rep=rep1&type=pdf>

Schäffer N., 1994. Methoden zum Nachweis von Brutenden des Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 115:69-73.

Schäffer N., 1995. Rufverhalten und Funktion des Rufens beim Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 116: 141-151.

Schäffer N., 1995. Methoden zum Nachweis von Brutenden des Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 115: 69-73. 75

Schäffer N., 1999. Habitatwahl und Partnerschaftssystem von Tüpfelralle *Porzana porzana* und Wachtelkönig *Crex crex*. *Ökologie der Vögel* 21, Heft 1: 1-267.

Schäffer N. & Weisser W.W., 1996. Modell für den Schutz des Wachtelkönigs *Crex crex* J. Orn. 137: 53-75.

SCHÄFFER, N. & MAMMEN, U. (eds.) (1999): Proceedings International Corncrake Workshop 1998, Hilpoltstein/Germany

Schäffer, N.

Schäffer N. & Green R.E., 2001. The global status of the Corncrake. *RSPB Conservation Review* 13: 18-23.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2001. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2001. *Sovon-informatierapport 2001/12*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2003. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2002. *Sovon-informatierapport 2003/03*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2002. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2002. *Sovoninformatierapport 2002/14*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.

SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000 -Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS, Leiden.

Spanoghe G., Decler K. & Anselin A., 2003. Instandhoudingsdoelstellingen voor de Europese Vogelrichtlijngebieden (SBZ-V) '2.1 Westkust', '3.2 Poldercomplex' en '3.3 Het Zwin' en de kandidaat Europese habitatgebieden (SBZ-H) 'BE2500001 (1-33) Duingebieden inclusief IJzermonding en Zwin' en ' BE2500002 (1-31) Polders'. IN.R.2003.12. Brussel. Instituut voor Natuurbehoud.

Stowe T.J. & Tonkin J.M., 1985. Conservation requirements of Corncrakes in S. Uist, Western Isles. *RSPB, Sandy*.

Stowe T.J. & Becker D., 1992. Status and conservation of Corncrakes *Crex crex* outside the breeding grounds. *Tauraco* 2: 1-23.

Stowe T.J. & Green R.E., 1996. Response of Corncrake *Crex crex* populations in Britain to conservation action. *Die Vogelwelt* 112: 161-168.

Sovon-onderzoeksrapport 2003/04. SOVON Vogelonderzoek Groningen/Provincie Groningen, Groningen.

Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. *Natuurmonumenten, 's Graveland*.

Tyler G.A. & Green R.E., 1996. The incidence of nocturnal song by male Corncrakes *Crex crex* is reduced during pairing. *Bird Study* 43:214-219.

Tyler G.A., 1996. The ecology of the Corncrake, with special reference to mowing on breeding production. PhD thesis, University of Cork.

Tyler, G.A., Green, R.E. & Casey, C. 1998. Survival and behaviour of Corncrake *Crex crex* chicks during the mowing of agricultural grassland. *Bird Study* 45: 35-50

Van den Bergh L.M.J., 1991. Status, distribution and research on Corncrakes in the Netherlands. *Die Vogelwelt* 112: 78-82.

Van Dijk A.J., 1998. De kwartelkoning *Crex crex* in Drenthe: terug van weggeweest. *Drentse Vogels* 11: 11-20.

Van Dijck A.J. & Boele A., 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Van der Straaten J. & Meijer R., 1969. Voorkomen van de kwartelkoning (*Crex crex*) in het stroombed van Waal en Boven- Merwede. *Limosa* 42: 1-15.

Van der Straaten J. & van den Bergh L.M.J., 1970. Voorkomen van de kwartelkoning (*Crex crex*) in Nederland in 1969. *Limosa* 43: 138-151.

Van IJzendoorn A.L.J., 1951. The breeding birds of the Netherlands.

Van Weperen M., 2009. Habitat selection of the Corn-crake (*Crex crex*) in floodplains along the Dutch Rhine River branches. Radboud Universiteit Nijmegen.

Van Scharenburg K., van Hooff E., van 't Hoff J., Meijering J., van Berkel B. & van den Dungen M., 2003. De toestand van Natuur en Landschap in de provincie Groningen 2002. Provincie Groningen, Groningen.

Verbelen D., Beydts S., Vandenbroucke G. & Herremans M., 2015. Onderzoek naar kunstmatige vestiging van Kwartelkoning (*Crex crex*) door het afspeken van lokgeluid. Rapport Natuurpunt Studie 2015/8, Mechelen.

Vermeersch G. & Anselin, A., 2009. Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 3, Brussel.

Vermeersch G., Anselin A. & Devos K., 2006. Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededeling INBO.M.2006.2. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Vermeersch G., Adriaens P., Boone N. & Pollet M. (red.). 2019. Criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de Vogelrichtlijnsoorten in Vlaanderen. Versie 2.0. INBO.R.2017.12992287

Vlaamse Gemeenschap. Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer. Verslag aan de Vlaamse Regering. 15 mei 2009.

Voslamber B., 1989. De kwartelkoning *Crex crex* in het Oldambt: aantallen en biotoopkeuze. *Limosa* 62: 15-21.

Von Blotzheim G., 1994, Handbuch der vogel Mitteleuropas band 5: Galliformes – Gruiformes.

Walther B.A., Taylor P.B., Schäffer N., Robinson S. & Jiguet F. 2013. The African wintering distribution and ecology of the Corncrake *Crex crex*. *Bird Conservation International* 23(03). 14pp.

Wettstein W. and Szép T., 2003. Status of the Corncrake *Crex crex* as an indicator of biodiversity in eastern Hungary. – *Ornis Hung.* 12-13: 143-149.

Wernham C.V., Toms M.P., Marchant J.H., Clarck J.A., Siriwardena G.M. & Baillie, S.R. (red), 2002. The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and Ireland. T.&A.D. Poyser, London.

Wotton S. R., Eaton, M., Ewing S. R. & Green R.E. 2015. The increase in the Corncrake *Crex crex* population of the United Kingdom has slowed. *Bird Study* - Volume 62, 2015 - Issue 4.

Zwaenepoel A., T'Jollyn F., Vandenbusssche V. & Hoffman M., 2002. , Systematiek van natuurtypen voor Vlaanderen: deel 6 Graslanden, AMINAL, afd. Natuur, 2002

Websites:

- www.corncrake.net
- www.inbo.be
- <http://www.iucnredlist.org/details/106002878/0>
- <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=2878>
- www.waarnemingen.be
- www.kwartelkoning.nl
- www.sovon.nl
- <http://www.scotland.gov.uk/Topics/farmingrural/SRDP/RuralPriorities/Options>
- <http://www.habitas.org.uk/priority/index.html>

BIJLAGEN

Bijlage 1: Territoria van kwartelkoning in Vlaanderen in de periode 2013-2020

Bijlage 2: Overzicht van de actiegebieden

BIJLAGE 1 - Territoria van kwartelkoning in Vlaanderen in de periode 2013-2020

Methode

Voor deze periode werd de vraag gesteld aan het INBO om een overzicht te bekomen van de waargenomen territoria. Data werden onder meer bevraagd bij www.waarnemingen.be¹². Op basis van deze data werden de waarnemingen vervolgens geanalyseerd en geklasseerd als mogelijk broedgeval, waarschijnlijk broedgeval of waarschijnlijk geen broedgeval.

Bij de beoordeling van de waarnemingen werden volgende criteria gebruikt om een onderscheid te maken tussen broedende vogels en niet-broedende vogels:

- Datumvenster: enkel waarnemingen tussen 20 mei en 31 juli werden in overweging genomen.
- Gedrag: enkel roepende vogels, nestindicerend gedrag en paar in broedbiotoop werden meegenomen.

De beoordeling of het effectief om een broedgeval gaat dan wel een roeppost van een ongekoppeld mannetje is op zich al heel erg lastig, laat staan op basis van losse waarnemingen zonder bijkomende metadata (tijdstip roep, roepfrequentie, spontane roep of uitgelokt, evolutie roep doorheen de tijd, ...) te interpreteren. Wanneer na 10-14 dagen roepen er plots een stilte valt zijn er bijvoorbeeld verschillende scenario's mogelijk:

- de vogel geeft het op en verlaat het gebied om het elders te proberen;
- de vogel is gekoppeld en heeft geen reden meer om spontaan van zich te laten horen. Eenzame roepers kunnen heel erg zwijgzaam zijn wanneer ze geen territorium of vrouwtje te verdedigen hebben tegen andere mannetjes.
- de vogel is gepredeerd.

Er spelen dus heel wat onzekerheden mee die problemen stellen om losse waarnemingen te kunnen vertalen in een helder overzicht. Volgende arbitraire werkwijze werd daarom gehanteerd, goed wetende dat het een sterke vereenvoudiging is van de realiteit.

Waarschijnlijk broedgeval: roepende vogel langer dan 10 à 14 dagen actief of andere indicaties die wijzen op een broedgeval (stilvallen continue nachtelijke lokroep in combinatie met zuinige roep overdag en in de avondschemering).

Mogelijk broedgeval: roepende vogel kortstondig tot een 2-tal weken actief. Geen waarnemingen meer na een periode van 10 à 14 dagen van vooral intensieve nachtelijke roep. Beheer van het perceel maakt broedgeval niet onmogelijk.

Wellicht niet: perceel en/of omgeving waar de roeppost zich bevond, wordt gemaaid of kende een niet compatibel beheerregime tijdens het broedseizoen (doorgaans dan percelen in regulier landbouwgebruik). Ook als de omgeving van de roepposten

---

¹² Ref. INBODATAVR-234, 30-01-2020 en INBODATAVR-265, 26-02-2021 - Waarnemingen afkomstig van Waarnemingen.be, de website voor natuurinformatie van Natuurpunt en Stichting Natuurinformatie. Deze gegevens mogen niet worden overgenomen zonder toestemming.

overstroomt kort na het waarnemen van roepende vogels is het onwaarschijnlijk dat er werd gebroed.

West-Vlaanderen

De Moeren (Veurne)

waarnemingen: 1 roepende vogel van 16/06/2018 – 20/06/2018 in een perceel wintertarwe – geen verdere waarnemingen. Geen acties ondernomen te velde.

Gelegen buiten SBZ. Gelegen buiten natuurreserveaat/natuurgebied.

IJzervallei - Westbroek – Reninge (Lo-Reninge)

Waarnemingen: énkél op 19/06/2015 – ANB-perceel, gemaaid de volgende ochtend. Enkele dagen voordien nog geen roepactiviteit, dus wellicht énkél roeper verjaagd, geen nest uitgemaaid. De ganse omgeving was een tijdje nadien gemaaid dus broedgeval erg onwaarschijnlijk. Grasland met hooibeheer.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei. Gelegen op ANB-perceel (VNR IJzerbroeken).

IJzervallei - Merkembroek – Merkem (Houthulst)

Waarnemingen: 27/05/2017: éénmalige roeper gehoord. Grasland met hooibeheer. Geen actie ondernomen (locatie niet exact genoeg kunnen bepalen, geen vervolgroep meer gehoord).

Waarnemingen: 28/06/2016 – 10/07/2016: 2 territoria, met vrij grote zekerheid gekoppeld en tot broeden overgegaan (stilvallen nachtroep, onregelmatige roep overdag en vroeg op de avond). ANB-percelen – maaien in een straal van 100m rond de roepposten uitgesteld tot 15 augustus. Broedverdachte omgeving (roep midden juli) was 300 à 400 meter verwijderd van de initiële roepplek eind juni. Geen verdere info over broedsucces. Graslanden met hooibeheer.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei. Gelegen op ANB-percelen - VNR IJzerbroeken.

IJzervallei – Vijfhuizenbroek – Woumen (Diksmuide)

Waarnemingen: 10/06/2015 - 27/06/2015: exemplaar gelokt tijdens lokexperiment. De laatste 2 dagen eerder stil en onregelmatig roepend. Geen waarnemingen na deze datum. Het maaien op de omliggende percelen (Natuurpunt) werd verlaat (en dan toch wat vroeger gemaaid dan voorzien) maar verder geen info over broedsucces. Graslanden met hooi(weide)beheer.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei. Gelegen op Natuurpunt-percelen – De Blankaart.

IJzervallei – Woumenbroek / Rhillebroek – Woumen (Diksmuide)

Waarnemingen: 8/06/2019 – 16/06/2019: 1 roeppost - na de laatste datum nog geprobeerd 'uit zijn kot' te lokken met lokgeluid, in functie van al dan niet maai-uitstel (ANB-percelen), maar geen reactie. Grasland met hooiweidebeheer en hooiland.

Waarnemingen: 6/06/2016 – 19/06/2016: 1 roeppost - na de laatste datum niet meer gehoord. Grasland met hooiweidebeheer. Beheer uiteindelijk niet afgestemd.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei. Woumenbroek: VNR IJzerbroeken (ANB), Rhillebroek: NR De Blankaart (Natuurpunt).

IJzervallei – Steenbeekvallei – Merkem (Houthulst)

Waarneming: slechts 1 waarneming op 8/06/2018, in de namiddag 1 roeppost 2 keer kort roepend. Zeer afgelegen en amper bezochte omgeving. Geen verdere waarnemingen. Beheer niet aangepast (Natuurpunt). Hooiland.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei. Gelegen op Natuurpunt-percelen – De Blankaart.

Overzicht West-Vlaanderen (2013 – 2020)

Jaar	Gebied	Aantal territoria	Broedgeval	Binnen SBZ	Beheerd terrein
2019	IJzerbroeken Woumen	1	Mogelijk.	1	1
2018	De Moeren Veurne	1	Mogelijk.	0	0
	Steenbeekvallei Merkem	1	Mogelijk.	1	1
2017	IJzerbroeken Merkem	1	Mogelijk.	1	1
2016	IJzerbroeken Woumen	1	Mogelijk.	1	1
	IJzerbroeken Merkem	2	Waarschijnlijk.	2	2
2015	IJzerbroeken Woumen	1	Mogelijk.	1	1
	IJzerbroeken Reninge	1	Wellicht niet.	1	1

Oost-Vlaanderen

Sombeekse Meersen (Waasmunster)

Waarneming: 1 roepende vogel, gehoord op 20/05/2016 – 29/05/2016. Na zwaar regental eind mei stond het perceel waarop de vogel vooral riep plas-dras en was het gras platgevallen. De vogel werd nadien niet meer waargenomen. Grasland op private percelen. Toen de vogel nog aanwezig was werd contact gelegd met verschillende landbouwers rondom de roepplek; deze hadden interesse om gebruik te maken van de subsidie nestbescherming. Door de zware regental en aansluitend ongeschikt worden van de vegetatie en aansluitend vertrek van de vogel werd hier uiteindelijk niet verder op ingezet.

Gelegen binnen het Habitatrichtlijngebied Schelde-Durme, buiten Vogelrichtlijngebied.

Dendervallei te Eichem (Ninove) – *niet weerhouden*

Waarneming: 1 roepende vogel op 12 mei 2020. Geen waarnemingen buiten deze datum. Gelet op het feit dat er geen waarnemingen waren na de datumgrens van 20 mei, wordt deze roeppost niet weerhouden in het overzicht.

Scheldemeersen (Dikkelvenne) – *niet weerhouden*

Waarneming: 1 roepende vogel, gehoord vanaf 16/05/2020 tot 19/05/2020, op percelen grasland in landbouwbeheer. Voor 2 betrokken percelen werd een vergoeding nestbescherming aangevraagd en bekomen zodat de maaidatum werd uitgesteld tot half augustus. (med. boswachter Bjorn Deduytsche). Gelet op het feit dat er geen waarnemingen waren na de datumgrens van 20 mei, wordt deze roeppost niet weerhouden in het overzicht.

Overzicht Oost-Vlaanderen (2013 – 2020)

Jaar	Gebied	Aantal territoria	Broedgeval	Binnen SBZ	Beheerd gebied
2016	Sombeekse Meersen Waasmunster	1	Mogelijk.	1	0

Vlaams-Brabant

Pepingen – akkergebied tussen Pepingen en Bellingen

Waarneming: tot 2 roepende vogels, gehoord van 18/05/2016 tot 31/05/2016. Nadien niet meer waargenomen. In wintertarwe.

Gelegen buiten SBZ. Geen natuureservaat, landbouwgebied.

Dijlevallei – Oud-Heverlee

Waarneming: 1 roepende vogel, gehoord van 13/05/2018 tot 23/05/2018. Op 14/05 werd éénmalig nog een 2de vogel gesignaleerd, maar die valt buiten de gehanteerde datumgrens voor broedgevallen. Geen meldingen na 23/05. Grasland.

Gelegen binnen het Vogelrichtlijngebied Dijlevallei, buiten SBZ-H. VNR Vijvers van Oud-Heverlee (ANB).

Velpevallei (grens Bunsbeek – Glabbeek en Vissenaken - Tienen)

Waarneming: éénmalig gehoord op 26/05/2016. Geen meldingen nadien. Grasland.

Waarneming: éénmalig gehoord op 11 juni 2020. Geen meldingen nadien. Grasland.

Gelegen buiten SBZ. Op/vlakbij percelen van Natuurpunt – NR Middenloop van de Velpevallei.

Het Vinne (Zoutleeuw)

Waarneming: éénmalig gehoord op 4/06/2017. Geen meldingen nadien. Grasland.

Gelegen binnen SBZ-H Bossen en kalkgraslanden van Haspengouw. Geen natuureservaat (?).

Overzicht Vlaams-Brabant (2013 – 2020)

Jaar	Gebied	Aantal territoria	Broedgeval	Binnen SBZ	Beheerd
2020	Velpevallei	1	Mogelijk.	0	0/1
2018	Dijlevallei – Oud Heverlee	1	Mogelijk.	1	1
2017	Het Vinne-Zoutleeuw	1	Mogelijk.	1	0
2016	Akkergebied Pepingen	2	Mogelijk.	0	0
	Velpevallei Bunsbeek	1	Mogelijk.	0	1

Limburg

Schulensbroek-Langdoncken – Schulen (Herk-de-Stad)

Waarneming: in de periode 19/05/2016 – 15/06/2016 werden tot 3 roepposten waargenomen. Grasland. Op percelen van Natuurpunt (NR Schulensbroek) (aanvankelijk ook op private percelen maar latere waarnemingen in het broedseizoen haast uitsluitend op NP percelen). Door hevige regenval in juni is het ganse gebied onder water gelopen wat het uiteindelijk weinig waarschijnlijk maakt dat er effectief broedgevallen zijn geweest.

Gelegen binnen SBZ-V Demervallei en SBZ-H Demervallei.

Zwarte Beek – Koersel

Waarneming: 1 roepend ex. van 20/05/2019 tot 22/05/2019. Grasland.

Gelegen binnen SBZ-V Zwarte beek en SBZ-H Zwarte beek. Natuurreservaat Zwarte beek Natuurpunt.

Overstromingsgebied Bernissem (Sint-Truiden)

Het betreft een natuurvriendelijk beheerd gecontroleerd overstromingsgebied op de Melsterbeek. Twee roepende vogels werden waargenomen vanaf 10 mei tot 18 mei 2020. Daarna nog 1 roepende vogel tot 13 juni. Gelet op slechts 1 roepende vogel na datumgrens 20 mei, wordt slechts 1 territorium meegeteld.

Overzicht Limburg (2013 – 2020)

Jaar	Gebied	Aantal territoria	Broedgeval	Binnen SBZ	Beheerd gebied
2020	Bernissem (St-Truiden)	1	Waarschijnlijk.	0	1
2019	Zwarte Beek (Koersel)	1	Mogelijk.	1	1
2016	Schulensbroek	3	Wellicht niet.	3	3

Antwerpen

Asbeekvallei – Olmen (Balen)

Waarneming: 1 roepend exemplaar op 23/06/2013. Verder geen waarnemingen. Grasland.

Gelegen binnen SBZ-H Grote Nete. Buiten beheerde gebieden, weliswaar vlakbij ANB-natuurgebied Netebronnen.

Turnhouts Vennengebied (Turnhout)

Waarneming: 1 roepend exemplaar op 18/06/2014 in de periferie van het Turnhouts Vennengebied (landbouwgebied). Roeppost op landbouwperceel (tijdelijk grasland). Weliswaar aansluitend extensiever beheerde percelen van Natuurpunt dus kans bestaat dat hij zich gewoon naar daar heeft verplaatst of dat een evt. nest zich daar bevond.

Gelegen binnen SBZ-V en SBZ-H Turnhouts Vennengebied. Net naast percelen van Natuurreservaat Turnhouts Vennengebied (Natuurpunt).

Kleine Netevallei - Viersels gebroekt (Zandhoven)

Waarneming: 1 roepend exemplaar van 6/05/2018 tot 12/05/2018 (buiten datumgrenzen). Vervolgens opnieuw 1 exemplaar roepend van 2/06/2018 tot 11/06/2018. Grasland.

Waarnemingen van 1 tot 3 roepende exemplaren doorlopend tussen 12 mei 2020 en 14 juli 2020. De roepposten zijn doorheen de periode wel ruimtelijk te onderscheiden. In de 2de helft van mei concentreerde de roepactiviteit van 1 tot 3 kwartelkoningen zich centraal in het gebied, vanaf eind mei/begin juni verschoof de activiteit (1 nieuwe? roeppost) zo'n dikke 500m naar het noordoosten in hetzelfde gebied. Gelet op een continue aanwezigheid/activiteit over een dergelijk lange periode lijkt het niet onwaarschijnlijk dat er minstens 1 tot enkele broedgevallen waren.

Gelegen binnen SBZ-H Kleine Nete. Op percelen van het natuurgebied Kleine Netevallei (Natuurpunt) en aangrenzende private percelen. Er werd in 2018 gebruik gemaakt van de projectsubsidie nestbescherming om ook op een aantal aangrenzende private percelen het maaien te verlaten.

Zennegat GGG (Mechelen)

Waarneming van een roepende vogel op 22 mei 2020. Weinig waarschijnlijk dat de vogel nog langer zou ter plaatse zijn gebleven zonder ook maar iets van zich te laten horen. Conform de methode toch als 'mogelijk' gecatalogeerd.

Molenbeekvallei Vremde (Boechout) – niet weerhouden

Verschillende waarnemingen van minstens 2 roepende vogels tussen 9 mei 2020 en 18 mei 2020. Geen latere waarnemingen na de datumgrens van 20 mei – daarom niet verder weerhouden. Weliswaar correspondeert de beschrijving bij de waarneming van 18 mei met het gedrag na koppeling (onregelmatig roepen in de avondschemering). Op percelen van het natuurgebied Molenbeekvallei-Vremde, Natuurpunt.

Overzicht Antwerpen (2013 – 2020)

Jaar	Gebied	Aantal territoria	Broedgeval	Binnen SBZ	Beheerd gebied
2020	Zennegat GGG Viersels Gebroekt	1 1-3	Mogelijk. Waarschijnlijk.	0 1	1 1
2018	Viersels Gebroekt	1	Waarschijnlijk.	1	0/1
2014	Turnhouts Vennengebied	1	Mogelijk.	1	0/1
2013	Asbeekvallei - Olmen	1	Mogelijk.	1	0/1

Totaaloverzicht Vlaanderen (2013-2020)

Jaar	# territoria	Waarschijnlijk broedgeval	Mogelijk broedgeval	Wellicht geen broedgeval	SBZ	NG
2020	6	4	2	0	3	6
2019	2	0	2	0	2	2
2018	4	1	3	0	3	3
2017	2	0	2	0	2	1
2016	10	2	5	3	7	7
2015	2	0	1	1	2	2
2014	1	0	1	0	1	0
2013	1	0	1	0	1	0
Totaal	28	7	17	4	21	21

Bijlage 2 - Overzicht van de actiegebieden

Inleiding

In deze bijlage wordt per actiegebied bondig de stand van zaken geschetst van het creëren van het gewenste leefgebied voor de kwartelkoning. Telkens wordt een korte beschrijving van het gebied gegeven en wordt het populatiedoel/de leefgebieduitbreiding gekaderd binnen het gebied en in relatie tot lopende processen en projecten.

Per gebied wordt een aantal broedparen tot doel gesteld. De precieze omvang van het leefgebied per broedpaar is weliswaar niet eenduidig te kwantificeren. In eerste instantie is een geschikt landschapsbeeld (dat niet exclusief hoeft te bestaan uit geschikt leefgebied) met voldoende omvang van belang. Dergelijk gebied is groter dan de individuele territoriumgrootte. De territoriumgrootte zélf hangt dan weer sterk af van de ruimtelijke context en de kwaliteit van het leefgebied. Daarnaast gaan kwartelkoningen vaak clusteren waarbij de territoria van naburige broedparen deels kunnen overlappen; dit zorgt dan voor een netto lagere benodigde oppervlakte per broedpaar. Vandaar dat voor een leefgebied in het algemeen met een vrij ruime vork van 10-30 ha wordt gerekend waarbij de ondergrens aanleunt bij de territoriumgrootte en de bovengrens bij de minimale vereiste landschappelijke uitgestrektheid. In sommige SBZ was een verdere verfijning mogelijk i.f.v. een gedetailleerde gebiedsanalyse in het kader van het S-IHD-proces (samensporen met doelen voor habitats en leefgebieden voor andere soorten) en werd deze vork ook verder gedetailleerd (bv. 15-20 ha voor S-IHD Demervallei).

Hoe dan ook heeft dit overzicht niet de bedoeling oppervlaktes te gaan vastleggen voor bepaalde gebieden. Eerder is het de bedoeling aan te geven of het leefgebied qua grootteorde aanwezig is of om per gebied de voortgang / resterende taakstelling daarin te schetsen.

Wat betreft de weergave van de voortgang van de uitbreiding van het leefgebied, wordt beoogd dat tegen 2044 de inrichting van alle voorziene leefgebieden voltooid is. Hierbij wordt er van uit gegaan dat 6 jaar gepast (verschrallings)beheer kan volstaan om tegen 2050 de voorziene leefgebiedskwaliteit op punt te hebben. Bijgevolg worden in deze analyse alle percelen die ingericht zijn en onder passend beheer gebracht meegerekend, ook als op het terrein de vegetatiekwaliteit nog niet volstaat en deze percelen nog in ontwikkeling zijn. Er kan immers vanuit gegaan worden dat het beheer op deze percelen in functie van de kwartelkoning wordt afgestemd en dat er tegen 2050 zeker geschikt leefgebied zou moeten aanwezig zijn.

SBZ-Maasvallei (+ grindwinningsproject Elerweerd)

Beschrijving

De SBZ Maasvallei bestaat uit verschillende deelgebieden. Via de S-IHD zijn doelen voor kwartelkoning vastgesteld in de deelgebieden 11 (Boterakker), 3 (Heppeneert), 4 (Elerweerd) en 12 (Bichterweerd). In Boterakker wordt 1 broedpaar voorzien, in de overige 3 deelgebieden samen 7 broedparen. De S-IHD voorziet daartoe een uitbreiding van het actuele leefgebied (41 ha) tot 130 ha.

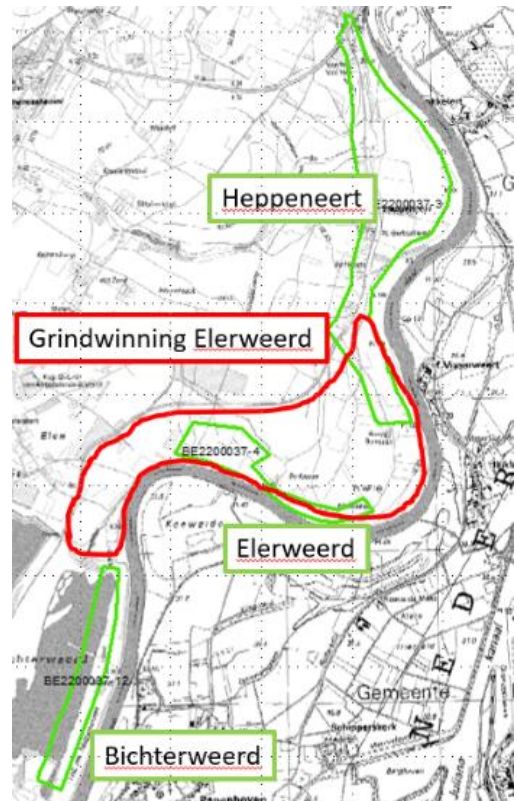
Ter hoogte van (en deels overlappend met) de deelgebieden 3, 4 en 12 is in 2019 gestart met een projectgrindwinning die wordt afgerond in 2039. De natuurontwikkeling in de ontgrinde zone, na afloop van de grindwinning, voorziet in het realiseren van een uiterwaard met o.a. een complex van 92 ha van de habitattypes 6120, 6510 en 6430, wat ruimte biedt voor een 4-tal extra broedparen kwartelkoning, bovenop het S-IHD-doel. Door de herinrichting van de ontgrinde zone zullen de deelgebieden Bichterweerd, Elerweerd en Heppeneert tevens 1 landschappelijk aaneengesloten uiterwaardengebied vormen, samen met gelijkaardige gebieden op de rechteroever van de Maas in Nederland, wat de landschappelijke aantrekkelijkheid voor de soort ook sterk zal verhogen.

Planning

Ter hoogte van deelgebied 11 Boterakker werd reeds 45 ha leefgebied ontwikkeld in het kader van de projectgrindwinning Kollegreend, als compensatie voor de afgegraven natuur bij de ontgrinding in het SBZ-deelgebied. Het betreft dus geen netto bijkomend leefgebied. De inrichting na ontgrinding in Bichterweerd was reeds grotendeels uitgevoerd ten tijde van de S-IHD en een complex van habitats 6510/6210 is er momenteel in ontwikkeling. De in de S-IHD voorziene uitbreiding dient dus voornamelijk gesitueerd in deelgebieden Heppeneert en Elerweerd.

In Elerweerd werd in 2019 gestart met de grindwinning. De realisatie van de herinrichting van de ontgrinde zone, met aanleg van leefgebied voor kwartelkoning, is voorzien tegen 2039.

In Heppeneert zijn op korte termijn nog geen concrete plannen voor leefgebieduitbreiding voorzien.

Figuur B2.1: Situering van de zone van de project-grindwinning Elerweerd ten opzichte van de naburige SBZ-deelgebieden.

SBZ Zandleemstreek (SIGMA-cluster Dijlevallei)

SIGMA-PROJECTGEBIED PIKHAKEN

In het SIGMA-gebied Pikhaken worden de natte beemden met schrale hooilanden hersteld. In het gebied zal een 12-14 ha optimaal leefgebied voor de kwartelkoning gerealiseerd worden binnen een ruimer landschappelijk geschikt kader van een 30-tal ha. Dit biedt ruimte voor 1 broedpaar.

De inrichtingswerken starten in 2021 en zullen voltooid zijn in 2024.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/bovendijle/deelprojecten/pikhaken/>

Figuur B2.2: Inrichtingsschets SIGMA-projectgebied Pikhakendonk

SIGMA-PROJECTGEBIED HOLLAKEN-HOOGDONK

Het SIGMA-projectgebied Hollaken-Hoogdonk is 70 ha groot en wordt volledig ingericht als gecontroleerd overstromingsgebied. De zuidelijke zone blijft in gebruik door landbouwers, in de noordelijke zone wordt een wetland met bloemrijke hoilanden ontwikkeld. In het gebied zal een 12-14 ha optimaal leefgebied voor de kwartelkoning gerealiseerd worden in een wetland dat niet zoveel groter is. Gelet op het feit dat dit leefgebied relatief krap bemeten is, wordt hier 0-1 broedpaar vooropgesteld. Dit gebied staat weliswaar niet op zichzelf, enkele honderden meters stroomafwaarts in de vallei ligt het SIGMA-projectgebied Pikhaken.

De start van het inrichtingsproces (aanvraag omgevingsvergunning) is voorzien in 2021. De realisatie op het terrein is voorzien in de daaropvolgende jaren.

Meer info: <https://www.sigmaplan.be/nl/projecten/bovendijle/deelprojecten/hollaken-hoogdonk/>

Figuur B2.3: Inrichtingsschets SIGMA-projectgebied Hollaken-Hoogdonk

SBZ Grote Nete (deels SIGMA-cluster Grote Nete)

Zammelsbroek, vallei van de Grote Nete tussen Hellebrug en Herenbossen (SIGMA) en Scheps

Zammelsbroek

Helemaal stroomopwaarts van de Sigmacluster 'Vallei van de Grote Nete' ligt het natuurgebied Zammelsbroek. In het kader van SIGMA wordt de natuurlijke winterbedding van de rivier hersteld zodat er zich in het Zammelsbroek een bonte mix van moeras, open water, brede rietkragen en overstromingsgraslanden ontwikkelt.

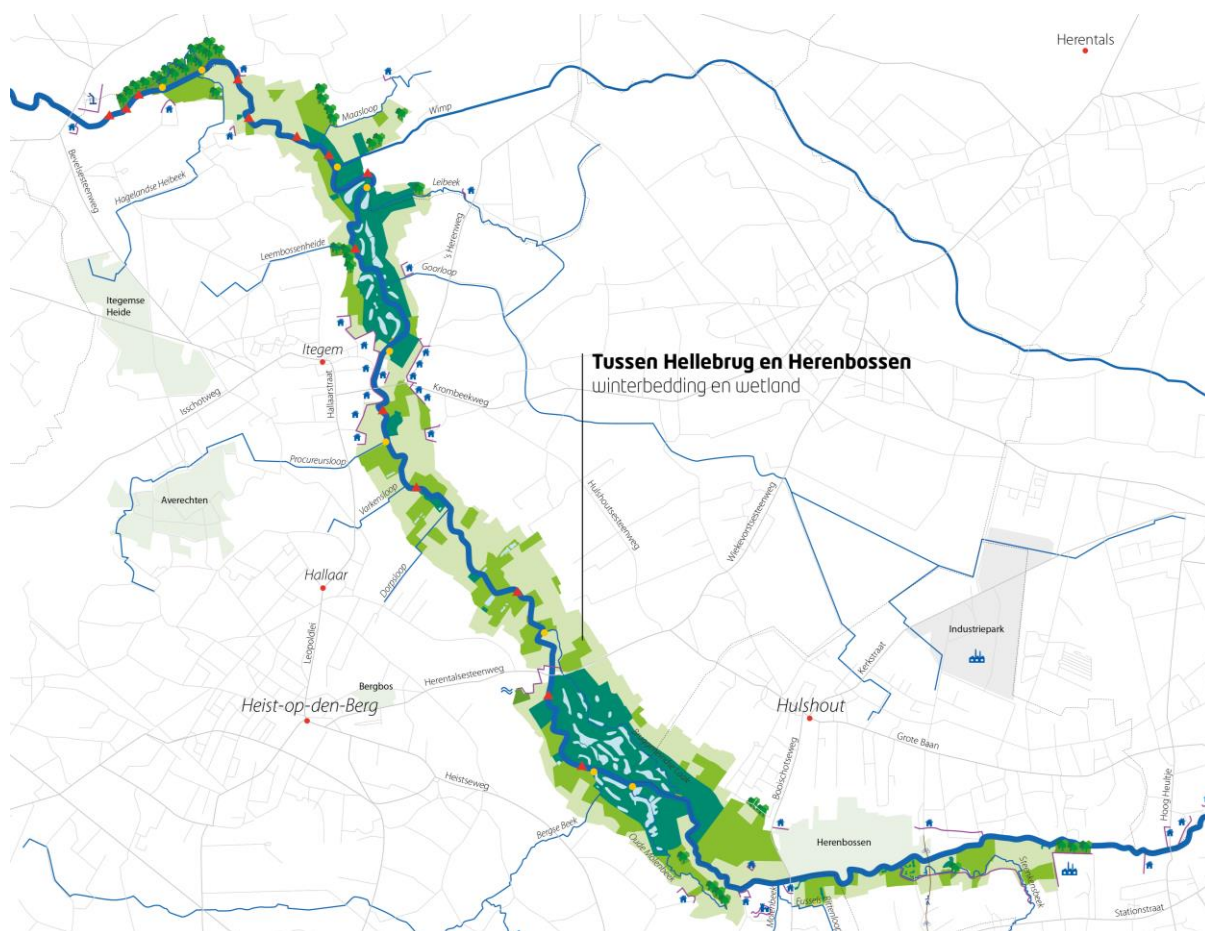
In het kader van het SIGMA-project wordt de realisatie van 75-90 ha leefgebied, goed voor 3 à 4 broedparen kwartelkoning, beoogd. Hierbij dient opgemerkt dat bepaalde oppervlaktes die actueel geschikt leefgebied zijn, door vernatting mogelijk ongeschikt (te nat) zullen worden (weliswaar blijven ze bijdragen aan het open landschapsbeeld). Momenteel worden voorbereidende werken uitgevoerd, het doel is om de Sigmawerken in het Zammelsbroek grotendeels af te ronden tegen 2024.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/vallei-van-de-grote-nete/deelprojecten/zammelsbroek/>

Vallei van de Grote Nete tussen de Hellebrug en de Herenbossen

Binnen het SIGMA-projectgebied in de vallei van de Grote Nete, dat zich in totaal over 650 ha uitstrekt, wordt na inrichting een 230-250 ha leefgebied voor kwartelkoning voorzien. Dit toekomstig leefgebied beoogt 14-16 broedparen te kunnen huisvesten. De uitvoering van het inrichtingsplan is voorzien te starten vanaf 2022, afronding tegen 2026.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/vallei-van-de-grote-nete/deelprojecten/tussen-hellebrug-en-herenbossen/>

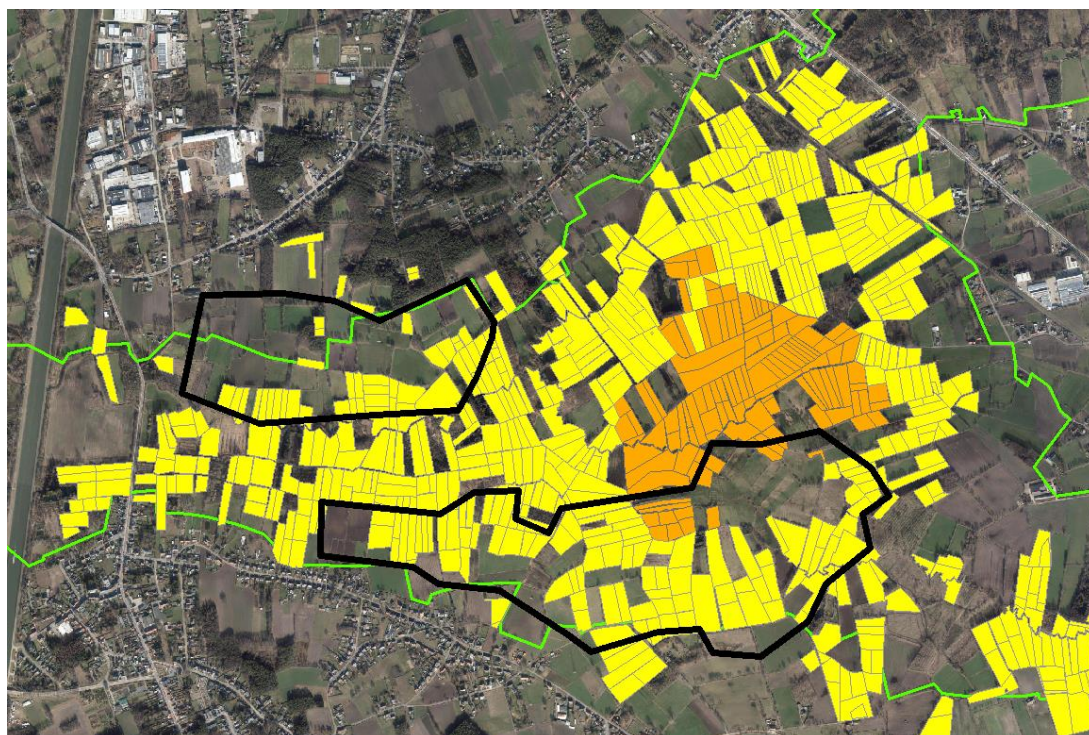

Figuur B2.4: Inrichtingschets SIGMA-projectgebied Grote Nete

Scheps

Vooraf in de zuidelijke zone in de vallei van de Asbeek is de vereiste landschappelijke openheid al in belangrijke mate aanwezig over een grote aaneengesloten oppervlakte van een 110-120 ha. Daarbinnen zijn overwegend ecologisch waardevolle bloemrijke graslanden aanwezig (BWK-codes Hpr, Hp*, Hc, ...) met overgangen naar vochtigere vegetaties (Hfl, Hj, Ms, Mr ...). De aanwezigheid van bomenrijen in het landschap vormen evenwel een aandachtspunt. Ongeveer 70 ha van deze zone is in eigendom en/of beheer van het ANB waar alvast een gepast beheer kan gegarandeerd worden. Aansluitend liggen graslanden in beheer bij PIDPA (18 ha) waar PIDPA gebruiksovereenkomsten heeft afgesloten met plaatselijke landbouwers i.f.v. graslandbeheer. Het ANB overlegt met PIDPA om deze gronden een passend kwartelkoningvriendelijk beheer te geven (via verderzetten van de gebruiksovereenkomsten met extra aandachtspunten, dan wel beheeroverdracht naar het ANB).

Figuur B2.5: Indicatieve situering van kansrijke zones (zwart omrand) voor kwartelkoning in het Scheps. In het geel percelen in eigendom van het ANB, in het oranje percelen horende bij de waterwinning van PIDPA. De groene lijn geeft de grens van de SBZ Grote Nete aan.

Weliswaar zijn niet alle percelen aaneengesloten waardoor een voldoende grote zone van laat gemaaid graslanden nog niet kan gegarandeerd worden. Desalniettemin zijn al aaneengesloten graslandkernen in het beheer van het ANB aanwezig van een tiental ha waar een territorium in principe al in zou kunnen gehuisvest worden. Voor een duurzame populatie van een 3-4 broedparen wordt gestreefd naar een aaneengesloten gebied in de grootteorde van een 50 à 100 ha. A priori wordt deze zone ontwikkeld ter hoogte van de zones met een reeds hoog aandeel aan percelen met natuurbeheer zodat snel robuuste blokken met een minimale vereiste oppervlakte worden gerealiseerd.

Binnen de meest potentierijke zone liggen nog een 35 ha private terreinen. Daarvan ligt zo'n 5ha braak waarvan ingeschat wordt dat deze relatief snel kunnen worden verworven.

Ten noorden van de Grote Nete ligt nog een zone van een 56 ha die potentie heeft als leefgebied voor kwartelkoning. De vegetatie is er evenwel nog niet zo goed ontwikkeld zodat best eerst op de zuidelijke zone wordt gefocust.

Een geïntegreerd natuurbeheerplan voor het gebied is momenteel in opmaak. De doelstelling voor minstens 3 broedparen kwartelkoning in de zuidelijke zone van het Scheps zal daarbij worden geïntegreerd. Er wordt verwacht dat initiatieven in het kader van de Blue Deal de ontwikkeling/uitbreiding van het leefgebied in de nabije toekomst kunnen versnellen.

SBZ Demervallei (deels SIGMA-cluster Demer)

Schulensbroek, Webbekomsbroek, Kraanrijk/Wevinnebroek/Geysweide, Achter Schoonhoven

De Demervallei vormt een apart Sigmagebied waarvoor het normale IHD-proces gevolgd wordt. De doelen in deze vallei vallen daardoor buiten de Sigma-IHD.

Schulensbroek

In het Schulensbroek voorziet de S-IHD voor de SBZ Demervallei een populatie van 10 broedparen op een doeloppervlakte leefgebied van een 150 à 200 ha. Rekening houdend met het actuele leefgebied betekent dat een uitbreiding van het leefgebied met 110-160 ha.

Eenzijds wordt leefgebieduitbreiding gerealiseerd door de verwerving en onder passend beheer brengen van graslanden, anderzijds wordt leefgebied hersteld door het verwijderen van populierenaanplantingen. In het kader van het LIFE-project Delta werd hiervan 69 ha gerealiseerd. Weliswaar omvat deze oppervlakte niet exclusief leefgebied voor kwartelkoning; ook het herstel van open moerassige en venige terreinen zit hieronder vervat. Weliswaar dragen die oppervlaktes ook bij tot het gewenste landschapsbeeld.

<https://www.natuurpunt.be/pagina/life-delta>

Webbekomsbroek

In het SBZ-deelgebied 12 'Webbekoms Broek' (met als grote kernen het Webbekoms Broek s.s. en de Borchbeemden) voorziet de S-IHD voor de SBZ Demervallei een populatie van 4 broedparen kwartelkoning, waarvoor een leefgebied van 60-80 ha dient voorzien. Een deel van deze oppervlakte is al aanwezig, een uitbreiding van nog minstens 35-55 ha wordt vooropgesteld.

Eenzijds wordt leefgebieduitbreiding gerealiseerd door de verwerving en onder passend beheer brengen van graslanden, anderzijds wordt leefgebied hersteld door het verwijderen van populierenaanplantingen. In het natuurbeheerplan van Webbekomsbroek en Borchbeemden, dat in opmaak is, is voorzien dat verschillende populierenaanplantingen worden omgevormd naar grasland. Ook verschillende verstruweelde en met riet verruigde graslanden zullen worden opgenomen in maaibeheer rekening houdend met de broedperiode voor o.a. Kwartelkoning. Daarnaast worden ingrepen gepland die bijdragen aan de openheid van het landschap zoals het achterstallig beheer van houtkanten en knotwilgen.

In het kader van het LIFE-project Delta werd, in het Webbekomsbroek en Borchbeemden samen, de voorbije jaren reeds 33 ha aan graslandherstel gerealiseerd en nog eens 40 ha staat op de planning. Weliswaar omvatten deze oppervlaktes niet exclusief leefgebied voor kwartelkoning; ook het herstel van open moerassige en venige terreinen zit hieronder vervat. Weliswaar dragen die oppervlaktes ook bij tot het gewenste landschapsbeeld.

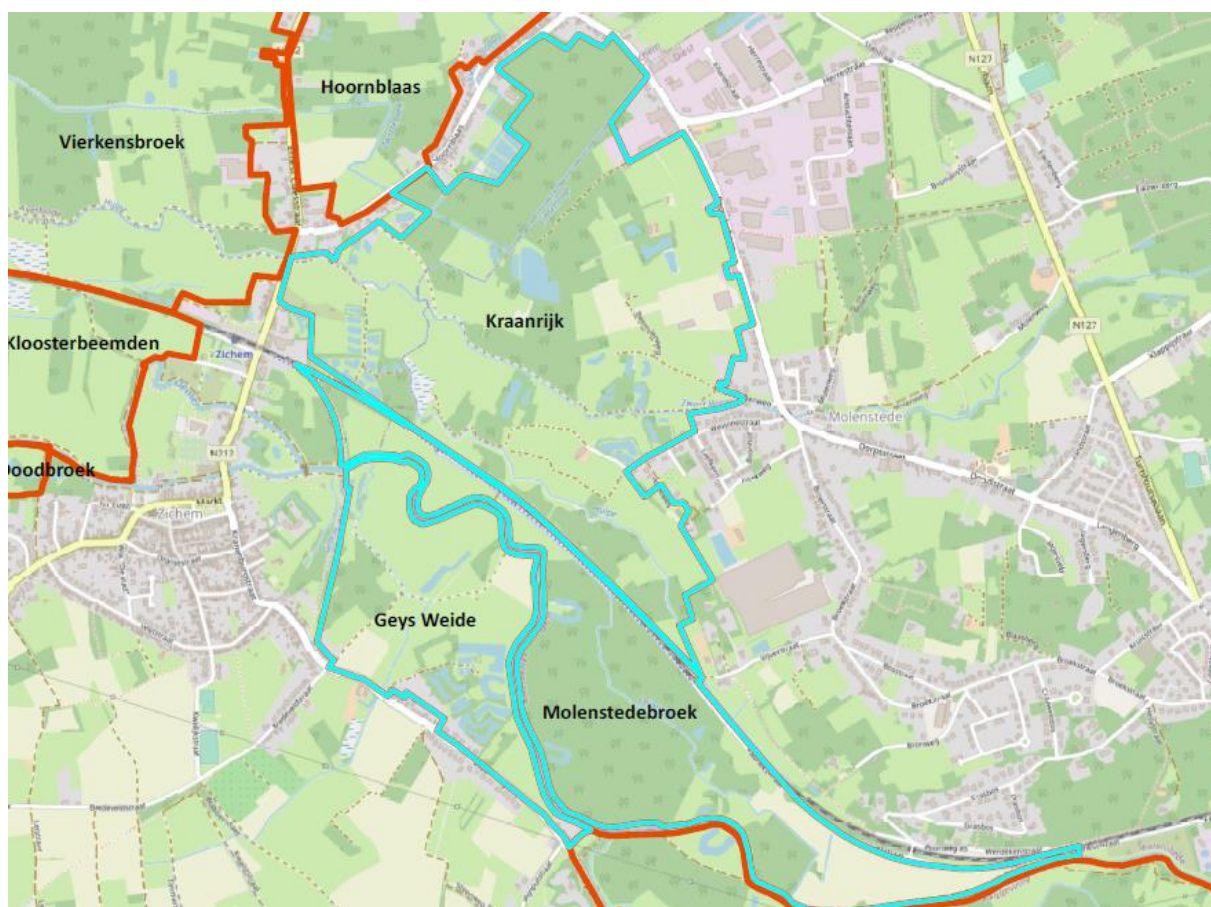

Kraanrijk/Geysweide

De gebieden Kraanrijk en Geysweide maken deel uit van het projectgebied van het Sigma-project Demervallei. Binnen dit project werkt het ANB samen met de Vlaamse Waterweg aan de herinrichting van de Demervallei met als belangrijkste doelen het verhogen van de veiligheid door meer mogelijkheden voor natuurlijk waterberging te realiseren en het herstellen en ontwikkelen van valleigebonden natuur.

Beide gebieden liggen opwaarts Zichem, langs weerszijden van de Demer maar kunnen in principe beschouwd worden als één geheel. 75 ha betreft actueel grasland met nog enkele kleinere bosjes en struwelen er tussen. Ca. 65ha is in eigendom van het ANB, momenteel wordt volop ingezet op de verwerving van de resterende enclaves in het gebied zodat voldoende leefgebied voor 3 broedparen kan worden gerealiseerd in de loop van 2023-2024.

Om volwaardig geschikt te zijn als leefgebied voor kwartelkoning, dient het gebied nog wel verder geoptimaliseerd te worden op het vlak van waterhuishouding en openheid van het landschap (in Geysweide is door het ANB al ca. 4 ha valleigrasland hersteld door het verwijderen van populierenaanplantingen). In het kader van het natuurbeheerplan voor de Demervallei tussen Diest en Aarschot wordt ook een optimalisatie van het beheer in functie van de soort meegenomen.

Figuur B2.6: Situering van de gebieden Kraanrijk en Geys Weide, langs de Demer tussen Zichem in het westen en Molenstede in het oosten.

Achter Schoonhoven

Het gebied Achter Schoonhoven maakt deel uit van het projectgebied van het Sigma-project Demervallei en ligt net stroomopwaarts Aarschot. Binnen dit project werkt het ANB samen met de Vlaamse Waterweg aan de herinrichting van de Demervallei met als belangrijkste doelen het verhogen van de veiligheid door meer mogelijkheden voor natuurlijk waterberging te realiseren en het herstel en ontwikkeling van valleigebonden natuur.

Het volledige deelgebied is ca. 200 ha in oppervlakte en ligt binnen SBZ. Een belangrijk aandeel van de oppervlakte is in eigendom van Natuurpunt en van de Watergroep (met beheer door ANB). In een ruime strook langs de Demer wordt gestreefd naar de ontwikkeling van graslanden met een meer natuurlijke overstromingsdynamiek, type glanshavergrasland (vochtige variant), afgewisseld met kleine zeggenvegetaties.

Initieel was het de bedoeling de populierenaanplantingen in de waterwinning te verwijderen om extra grasland te kunnen realiseren ten behoeve van kwartelkoning. Uit een grondige gebiedsinventarisatie is echter gebleken dat hier nog uitgesproken botanische waarden aanwezig zijn en de inrichting en beheer zal eerder daar op gericht worden.

Anderzijds heeft in het oosten van Achter Schoonhoven een landbouwer aangegeven bereid te zijn, zijn landbouwgronden over te laten aan de overheid. Dit biedt een onverwachte kans om extra 45 ha te verwerven en een gericht beheer te geven. Het betreft hier zowel de omvorming van akkers naar grasland, als een aanpassing van het beheer van de bestaande graslanden. Het gaat om graslanden met een uitgesproken microreliëf (voormalige stroomgeulen van de Demer) waardoor sommige zones tot lang in het voorjaar drassig blijven en de graslandvegetatie hierdoor ook meer open blijft.

In het kader van het Blue Deal project 'Achter Schoonhoven' zal hier maximaal ingezet worden op het herstel van leefgebied voor kwartelkoning waarbij ruimte voor een 3 à 4 broedparen wordt voorzien. Er wordt gestreefd naar een kernzone van 45 ha, aansluitend met de eigendommen van de Watergroep en Natuurpunt kan een graslandcomplex van ca. 135 ha ontwikkeld worden.

Rekening houdend met het feit dat een deel akkers dient omgevormd te worden, het graslandbeheer nog niet geoptimaliseerd is en het geheel nog een vrij gesloten karakter heeft door de aanwezigheid van de populierenaanplanting in het westen, wordt best van uitgegaan dat de actuele oppervlakte nog niet geschikt is voor kwartelkoning. Mits de grondverwerving in de loop van 2021-2022 kan afgerond worden, is een uitvoering van het leefgebiedherstel in dit gebied haalbaar in de periode 2023-2024.

SIGMA-Cluster Kalkense Meersen - SIGMA-gebied Wijmeers

De oostelijke kom van het gebied bestaat reeds grotendeels uit geschikt grasland. De aanwezige bosjes en vertuiningen werden verwijderd zodat de openheid van het landschap werd hersteld. Het populatiedoel in dit gebied bedraagt 3-4 broedparen, daartoe werd een leefgebied van 51 ha ingericht.

Bij de bouw van dit overstromingsgebied werd de kom hydrologisch geïsoleerd. Zo kan de waterstand geregeld worden. In 2020 liep het laatste jaar van het verschrallingsbeheer. Daarna werd de waterstand opgetrokken i.f.v. plasdras situaties tot in het late voorjaar. Wellicht zijn er nog aanpassingen nodig aan de uitwateringsconstructies.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/cluster-kalkense-meersen/deelprojecten/wijmeers/>

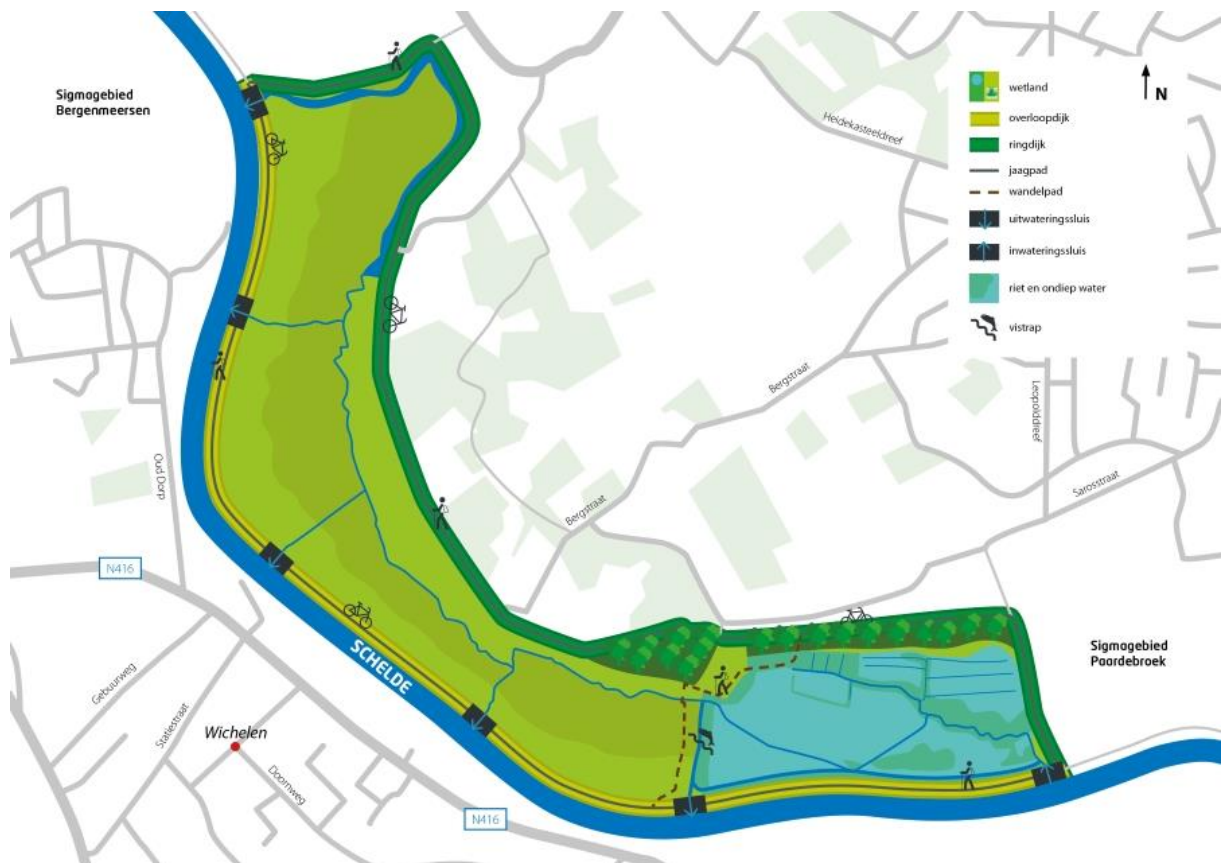

Figuur B2.8: Inrichtingsschets van het SIGMA-projectgebied Wijmeers

SIGMA-Cluster Kalkense Meersen - SIGMA-gebied Paardeweide

In deelgebied Paardenweide werd in 2020 over 60 ha (niet exclusief leefgebied kwartelkoning) het waterpeil en het beheer ingesteld in functie van kwartelkoning en weidevogels (grutto). De doelloppervlakte voor de beoogde 2-3 broedparen bedraagt 40-45 ha. De inrichting van het gebied is voltooid, de actuele oppervlakte leefgebied wordt op een 42 ha geschat. De nagestreefde waterpeilen werden nog niet gehaald en aanpassingen aan de uitwateringsconstructie zullen nog nodig zijn.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/cluster-kalkense-meersen/deelprojecten/paardeweide/>

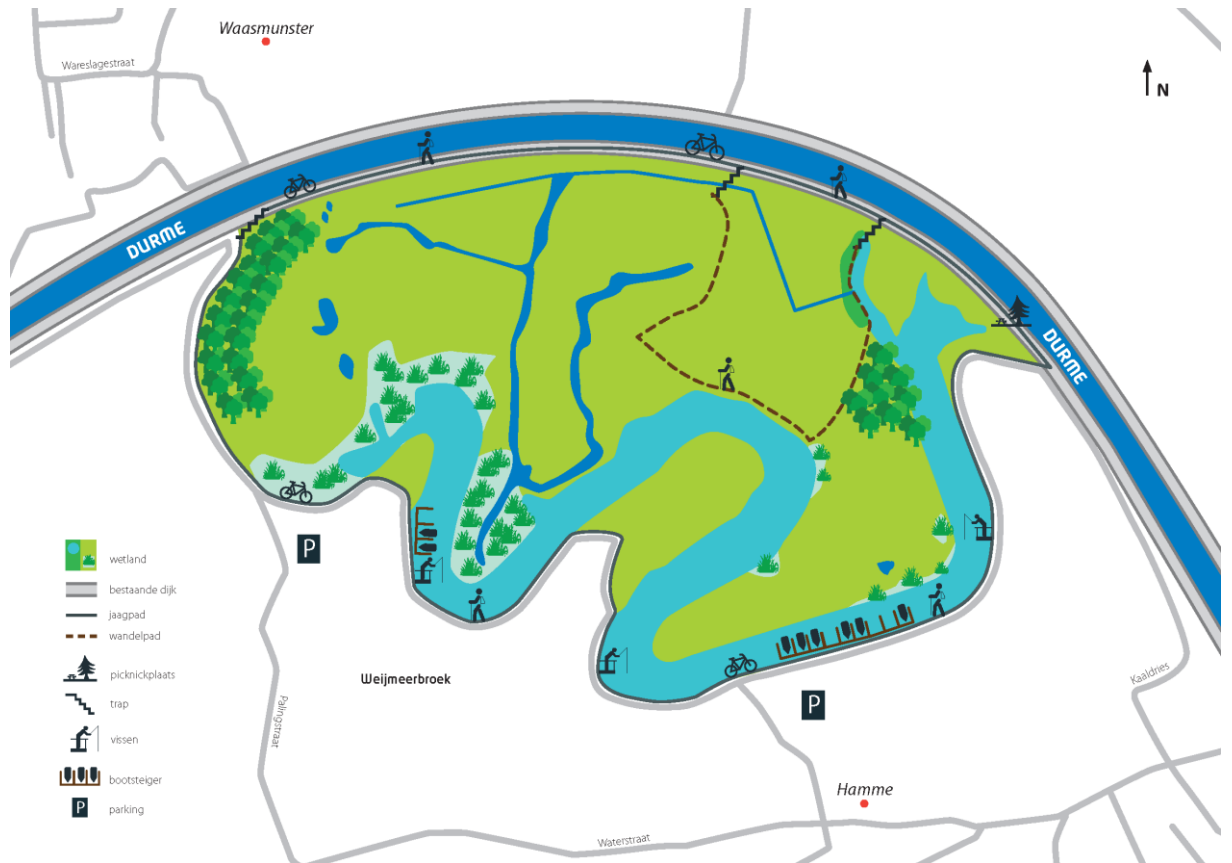

Figuur B2.9: Inrichtingsschets van het SIGMA-projectgebied Paardeweide

SIGMA-cluster Durme – SIGMA-gebied Weijmeerbroek

In dit gebied werd een populatiedoel van 2 broedparen vooropgesteld, waarvoor een leefgebied van een 40-45 ha werd gerealiseerd. Een eerste inrichting van dit gebied is voltooid, de uiteindelijke oppervlakte leefgebied wordt op 42ha gekwantificeerd. Momenteel wordt nog de waterhuishouding verder aangepast i.f.v. hogere voorjaarsgrondwaterstanden.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/durmevallei/deelprojecten/weijmeerbroek/>

Figuur B2.10: Inrichtingsschets van het SIGMA-projectgebied Weijmeerbroek

SIGMA-cluster Durme – SIGMA-gebied Bulbierbroek

In dit gebied werd een populatiedoel van 0-1 broedpaar vooropgesteld, waarvoor een leefgebied van een 10-15 ha is voorzien. De verwerving van dit gebied is bijna voltooid, de uiteindelijke oppervlakte leefgebied wordt op 13 ha gekwantificeerd. Om dat te bereiken zijn er nog ingrepen in de waterhuishouding en de openheid van het gebied nodig.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/durmevallei/deelprojecten/bulbierbroek/>

Figuur B2.11: Inrichtingsschets van het SIGMA-projectgebied Bulbierbroek

SIGMA-cluster Durme – SIGMA-gebied Potpolder IV

Binnen dit gebied wordt een populatiedoel van 2 broedparen vooropgesteld. Daartoe wordt een doelloppervlakte van 38-42 ha beoogd. De werken aan Potpolder IV verlopen in fases, eerst wordt de ringdijk gerenoveerd en de Sigmadijk verhoogd. Daarna worden de pompstations gebouwd en de overlooppdijk aangelegd. De inrichting van het leefgebied binnen de Potpolder IV dient nog aangevat te worden. Dit is voorzien in de periode 2027-2032.

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/durmevallei/deelprojecten/potpolder-iv/>

Figuur B2.12: Inrichtingsschets van het SIGMA-projectgebied Potpolder IV

SBZ Kleine Nete – incl. SIGMA-cluster Kleine Nete

SIGMA-gebied Varenheuvel-Abroek

In dit SIGMA-gebied van in totaal 135 ha wordt de ontwikkeling van een 60 ha wetland voorzien, de rest van het gebied blijft in landbouwgebruik. Voor de beoogde 2 broedparen wordt daarbinnen een oppervlakte leefgebied van 50-55 ha beoogd.

Sinds 2015 werden er reeds 43 ha verworven in dit gebied. VLM-Grondenbank onderhandelt met de laatste betrokken landbouwers voor een oplossing op maat. De inrichtingsvisie voor het gebied is klaar en er wordt gestart met de voorbereidingen voor de uitvoering (omgevingsvergunning e.d.).

Meer info: <https://sigmaplan.be/nl/projecten/nete-en-kleine-nete/deelprojecten/varenheuvel-abroek/>

Viersels Gebroekt

In het Viersels Gebroekt werkt Natuurpunt aan de uitbouw van een natuurgebied in de oude winterbedding van de Kleine Nete (onderdeel van het natuurgebied 'Vallei van de Kleine Nete'). Het overstroombaar graslandcomplex is een 100 ha groot waarvan de helft reeds in eigendom/beheer is bij Natuurpunt. De eigendomsstructuur is weliswaar nog vrij versnipperd; wel zijn er al een aantal aaneengesloten blokken van 5 tot 15 ha aanwezig. Het gebied sluit in het zuiden, over het Netekanaal, aan op het te ontwikkelen SIGMA-gebied Varenheuvel-Abroek waarmee het in principe 1 geheel kan vormen. Via verdere verwerving van tussenliggende percelen kunnen geïsoleerde percelen aaneengesloten worden. Het gebied heeft potenties om een 3-tal broedparen te herbergen.

De vegetaties in het Viersels Gebroekt zijn reeds geschikt voor de soort, getuige het feit dat de soort er regelmatig langdurig aanwezig is. Ook op private percelen zijn de graslanden vaak al soortenrijk maar vormt het te vroege maaibeheer vooralsnog een knelpunt om ze als leefgebied voor de soort te kunnen honoreren. Een verdere verwerving van percelen richt zich idealiter op percelen grenzend aan reeds beheerde percelen zodat zo snel mogelijk een robuuster geheel kan ontstaan waarbinnen het beheer op de soort kan worden afgestemd en het begin van een vaste populatie kan worden geborgen. Weliswaar hangt de timing hiervoor af van de verkoopbereidheid van de eigenaars (aankoop in der minne).

SBZ Zandig Vlaanderen Oost

Moervaartvallei

In het S-IHD-besluit voor deze SBZ wordt de mogelijkheid voor de realisatie van een satellietpopulatie van kwartelkoning vermeld, meeliftend op de habitatdoelen voor 6510, 6430, 6410 en RBB's in het deelgebied 8 'Vallei Moervaart-Zuidleie'. De voorziene oppervlaktes open habitats en RBB's in deze SBZ kunnen weliswaar gerealiseerd worden doch in een te gesloten landschappelijke matrix om ze volledig te kunnen honoreren als potentieel leefgebied voor de kwartelkoning. Bij een verdere ruimtelijke vertaling van de S-IHD-doelen in diverse lokale gebiedsprocessen werden 2 zones van een 40-50 ha aangeduid waar voldoende aaneengesloten leefgebied voor de soort (richtdoel 2 broedparen) kan ontwikkeld worden: Maaibos en een zone in het oosten van de Fondatie van Baudelo. In verhouding met andere gebieden liggen de zones bestemd voor de ontwikkeling van leefgebied voor kwartelkoning minder in een open landschapscontext ingebed zodat de zones op zich groot genoeg moeten zijn om de gewenste landschappelijke openheid te dragen.

In de zone Maaibos (aansluitend op, maar buiten SBZ) werd in het kader van het landinrichtingsproject Moervaartvallei reeds de helft van het gebied (23 ha) aangekocht om in de komende jaren versneld een geschikt leefgebied voor kwartelkoning in te richten.

De afbakening van de zone in de Fondatie van Baudelo maakt momenteel nog het voorwerp uit van lopende planningsprocessen. Eerst dienen deze afgerond vooraleer hier concreet kan gestart worden om leefgebied te ontwikkelen.

SBZ-V IJzervallei

De SBZ-V IJzervallei bestaat uit 2 deelgebieden, de IJzerbroeken en de Handzamevallei. Beide gebieden bestaan voor een groot stuk uit een aaneengesloten complex van overstroombare graslanden. Het gebied is weinig versnipperd en landschappelijk erg open. Het graslandbeheer bestaat overwegend uit maaien, soms met nabegrazing. Op een beperkte oppervlakte wordt er overwegend beweid; deze zones zijn voor de kwartelkoning minder geschikt maar dragen op zich wel bij tot de gewenste landschappelijke context.

In het kader van het vorige SBP kwartelkoning werd het openstaande saldo (23 broedparen) aan deze SBZ toegewezen. Dit aantal vormde dan ook de insteek voor de soort in het S-IHD-opmaakproces voor deze SBZ waarbij ook nagegaan werd of dit doel compatibel was met de overige doelen die voor deze SBZ aan de orde waren. Dat bleek het geval. De S-IHD werden vastgesteld in maart 2022.

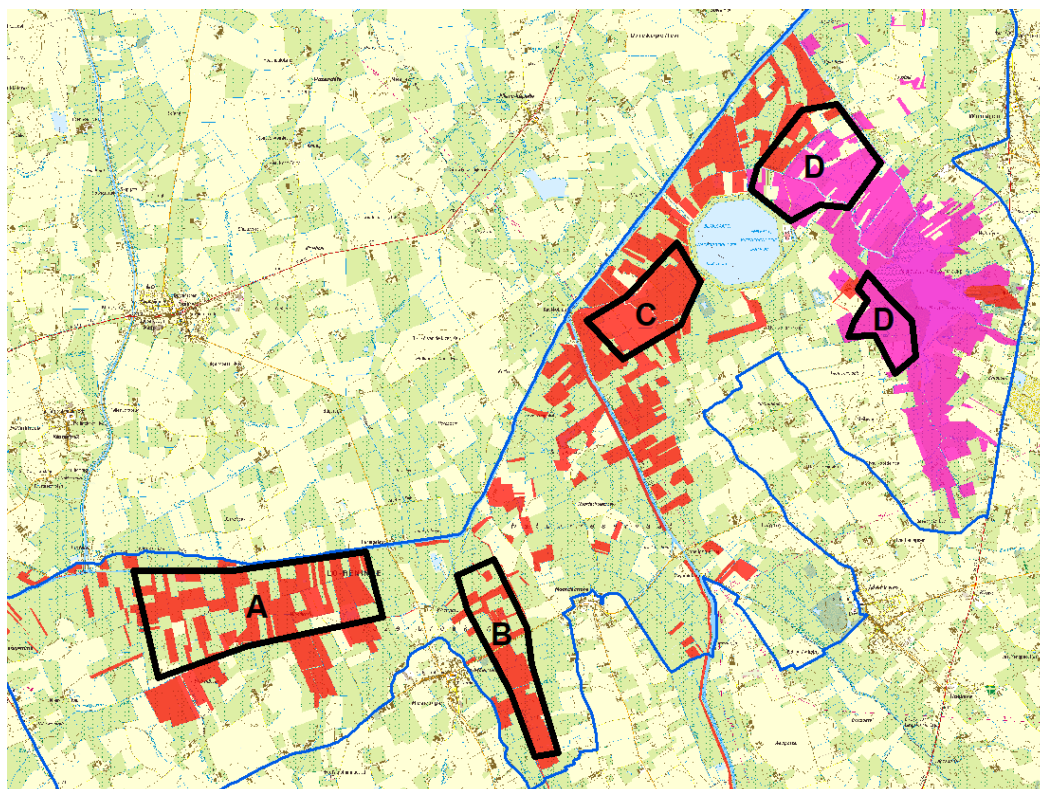
Zowel Natuurpunt als het ANB hebben belangrijke oppervlakte geschikt leefgebied in beheer. Weliswaar vormen deze eigendommen nog niet overal aaneengesloten blokken waardoor nog niet overal het beheer over een voldoende ruime omgeving op de soort kan worden afgestemd. Het aankopen van tussenliggende percelen is meest efficiënt om op korte termijn tot voldoende aaneengesloten zones te komen die een broedcluster kunnen herbergen. Gezien in der minne wordt aangekocht, is de realisatiesnelheid hiervan evenwel afhankelijk van de verkoopbereidheid. Verschuivingen tussen deelgebieden zijn mogelijk als opportuniteiten zich zouden voordoen, het potentieel leefgebied (grasland) is immers vrijwel overal al aanwezig.

Het populatiedoel kan gespreid worden over een 4-5-tal clusters. Indicatief komen volgende deelzones in aanmerking om zo'n cluster te herbergen. Daarbij wordt zowel rekening gehouden met de zones waar de soort af en toe wordt vastgesteld en met de concentratie aan terreinen die reeds een natuurbeheer kennen (ANB of Natuurpunt) en waar het realiseren van aaneengesloten zones dus de minste grondverwerving zou behoeven.

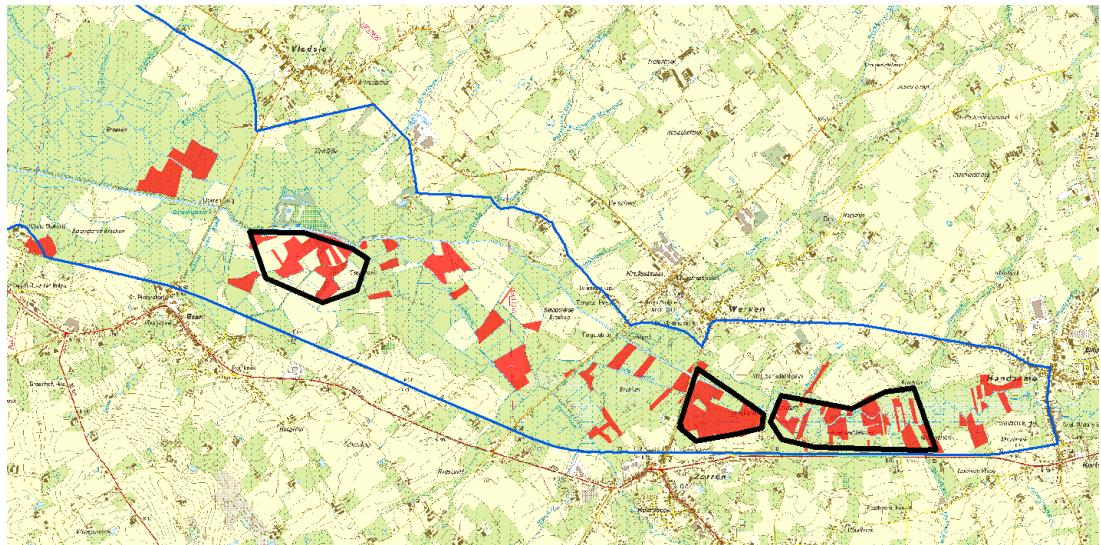
- Merkembroek (indicatief 5-6 bp): reeds aaneengesloten zone van een 60-70 ha die door een bijkomende verwerving van een 15 ha resterende ingesloten percelen kan leiden tot een aaneengesloten leefgebied van 100 ha. Deze zone is VEN en onderdeel van de vernatte zone van het Natuurinrichtingsproject De Blankaart waar een actief aankoop- en uitruilbeleid wordt gevoerd.
- Woumenbroek/Rhillebroek/Vijfhuizenbroek (indicatief 5-6bp): in deze zone zijn reeds een drietal aaneengesloten blokken hooiland aanwezig onder beheer van ANB of Natuurpunt met telkens een aaneengesloten oppervlakte van een 20-30-tal ha. Door verdere verwerving van tussenliggende percelen kan een aaneengesloten zone in de grootteorde van een 100-tal ha worden bekomen. Deze zone is VEN en onderdeel van de vernatte zone van het Natuurinrichtingsproject De Blankaart waar een actief aankoop- en uitruilbeleid wordt gevoerd.
- Westbroek (indicatief 4 bp): in deze zone zijn reeds verschillende aaneengesloten blokken in natuurbeheer (ANB) aanwezig van telkens een 10-15ha. Om een aaneengesloten zone van een 60-100 ha te bekomen, is het verder verwerven/onder passend beheer brengen van 20-40 ha tussenliggende percelen nodig.

- Oostbroek Reninge/Noordschotebroek (4 bp): in deze zone is de eigendomstoestand nog behoorlijk versnipperd, daarnaast bestaat een deel van het gebied uit beweide graslanden. In dit gebied lijkt het aangewezen in eerste instantie te streven naar aaneengesloten blokken van een 30-40 ha leefgebied in potentierijke zones met een reeds hoger aandeel aan ANB-percelen. Dit zou het bijkomend in beheer nemen van een 20-30 ha vereisen.
- Handzamevallei (4bp): in deze zone is de eigendomstoestand nog behoorlijk versnipperd, daarnaast bestaat een deel van het gebied uit beweide graslanden. In dit gebied lijkt het aangewezen in eerste instantie te streven naar enkele aaneengesloten blokken van een 30-40 ha leefgebied in potentierijke zones met een reeds hoger aandeel aan ANB-percelen. Dit zou het bijkomend in beheer nemen van naar schatting 30-50 ha vereisen alsmede de omvorming van een 2-tal ha populierenaanplant.

De landschappelijke kwaliteit is overal prima, behalve in het Vijfhuizenbroek en in de broeken van Esen (Handzamevallei) waar nog enkele storende populierenrijen en kleine aanplantingen aanwezig zijn. Het beheerplan (resp. Natuurpunt en ANB) voorziet evenwel al in de verwijdering hiervan op termijn (de meeste betrokken percelen zijn al eigendom).

Figuur B2.13: Indicatieve situering van kansrijke zones voor kwartelkoning in de SBZ IJzervallei – deelgebied IJzerbroeken (blauwe contour) waar reeds een behoorlijke concentratie is aan percelen in natuurbeschermer (rood= ANB, paars = Natuurpunt). A: Westbroek; B: Oostbroek-broeken van Noordschote; C: Merkembroek; D: Woumenbroek-Rhillebroek-Vijfhuizenbroek.

Figuur B2.14: Indicatieve situering van kansrijke zones voor kwartelkoning in de SBZ IJzervallei – deelgebied Handzamevallei (blauwe contour) waar reeds een behoorlijke concentratie is aan percelen in natuurbeheer (rood= ANB).